KNOWLEDGE IS POWER

ESTD 1945

अजिंठा

मु. जे. महाविद्यालय, जळगाव

नियतकालिक २०००-२००१

मुलींच्या वसतिगृहाच्या
नूतन वास्तूचे उद्घाटन करतांना
डॉ. एन. के. जैन, सहसचिव
पश्चिम विभागीय कार्यालय
विद्यापीठ अनुदान आयोग, पुणे

मुलींच्या वसतिगृहाच्या
नूतन वास्तूचे उद्घाटन प्रसंगी
डॉ. एस.एन. पठाण, संचालक
उच्चशिक्षण, महाराष्ट्र राज्य
यांचे स्वागत करतांना
संस्थेचे कार्यकारिणी सदस्य
मा. नंदकुमार बेंडाळे

महाविद्यायाच्या
गुणवंत विद्यार्थ्यांच्या सत्कार
सोहळ्यात मार्गदर्शन करतांना
मा. आमदार सुरेशदादा जैन

मुळजी जेठा महाविद्यालय, जळगाव

KNOWLEDGE IS POWER

अजिंठा

नियतकालिक

२०००-२००१

संपादक

प्रा. डॉ. जी. एस. चौधरी

अजिंठा

अंतरंग....

- संपादकीय
- प्राचार्यांचे मनोगत
- कमयोगी
- मराठी विभाग
- संस्कृत विभाग
- हिंदी विभाग
- इंग्रजी विभाग
- महाविद्यालयीन वार्ता-
  - विशेष शिष्यवृत्ती
  - अहवाल
  - संशोधनाच्या दिशेने
  - प्राध्यापकांचे विशेष कार्य
  - अभिनंदनीय वाटचाल -
- विविध गुणवत्ता आणि शिष्यवृत्ती प्राप्त विद्यार्थी

सदर नियतकालिकातील मते व विचार प्रत्येक लेखकाचे व्यक्तिगत असून प्रकाशक, महाविद्यालय अथवा संस्था त्यांचेशी सहमत असतीलच असे नाही.

KNOWLEDGE IS POWER

मुळजी जेठा महाविद्यालय, जळगाव

अजिंठा

नियतकालिक

२०००-२००१

संपादक मंडळ

प्राचार्य अनिल राव
उप प्राचार्य पी. एल. कोल्हे
उप प्राचार्य एम्. डी. बोंडे
उप प्राचार्य डॉ. एस्. एस्. राणे

प्रा. डॉ. जी. एस. चौधरी (प्रमुख संपादक)
प्रा. सौ. एस. पी. चौधरी
प्रा. सुरेश तायडे
प्रा. एच. बी. गाजरे
प्रा. पी. बी. चौधरी

प्रा.ए.बी.पाटील.
प्रा. सौ. प्रज्ञा राणे
प्रा. पी. एम. कोठारी
प्रा. सौ. सुजाता देशपांडे
प्रा. एन. डी. चौधरी

संपादकीय .....

प्रा. डॉ. जी. एस. चौधरी
(प्रमुख संपादक)

आषाढातल्या पहिल्या दिवशी आकाश जसं घनकाळ्या नभांनी डवरुन जातं, तसे २०००-२००१ या शैक्षणिक वर्षाचा 'अजिंठा' नियतकालिकाचा हा अंक आपल्या हाती देतांना झाले आहे. आपल्या खान्देश कॉलेज एज्युकेशन सोसायटीचे प्रभारी अध्यक्ष मा. बाबुशेठजी चौबे यांच्या अचानक निधनामुळे आपला एक प्रमुख आधारस्तंभ निखळून पडला. कै. चौबेजी आपल्या दृढनिश्चयी, खंबीर, शिस्तबध्द स्वभावाबद्दल प्रसिध्द होते. त्यांचे मार्गदर्शन आपणा सर्वांनाच विशिष्ट दिशेने, विशिष्ट गतीने प्रगती करण्यात प्रोत्साहित करीत राहिलं. त्यांच्या अचानक जाण्यानं निर्माण झालेला झाकोळ अजूनही मनामनात रेंगाळतोय. यासोबतच प्रख्यात साहित्यिक महाराष्ट्रभूषण पु.ल.देशपांडे, महाविद्यालयाच्या मराठी विभागाचे सेवानिवृत्त प्रा. राजा महाजन, महाविद्यालयाचे माजी अकौटंट नानू राणे आणि किमान कौशल्य विभागाचे प्रा. सतीश फालक यांच्या अकाली मृत्यूचं दुःख अद्याप ताजं आहे. तसंच गुजराथ येथील भूकंपात झालेली वित्त व प्राणहानी, जगाला अहिंसा व शांततेचा संदेश देणाऱ्या भगवान गौतमबुद्धाची प्राचीन व भव्य मूर्ती फोडण्याची दुःखद व संतापजनक घटना आणि अतिरेक्यांच्या कारवाईत बळी गेलेल्या निष्पाप लोकांचे हुंदके अजूनही कानाकानांत गुंजताहेत. या पार्श्वभूमीवर आपल्या महाविद्यालयाने विविध क्षेत्रात केलेल्या प्रगतीचा आढावा आपणापुढे सादर करतांना मनात संमिश्र भावनांचं वादळ उठणं स्वाभाविक आहे.

अर्थात जीवनाचा प्रवाह अखंड चालूच रहातो. ज्याला जन्म आहे त्याला मृत्यू निश्चित आहे, हे तत्त्व अंगिकारुन शोकाकुल अंतःकरणानं भविष्याचा वेध घेत वर्तमानात जगत रहाणं ही मानवी वृत्ती होय.

आपण २१ व्या शतकात केलेलं पदार्पणही तेवढचं सुखावह ठरलं आहे. महाविद्यालयाचा सर्वच अंगांनी होणारा विकास, गुणवत्ता यादीत येणाऱ्या विद्यार्थ्यांचे वाढते प्रमाण, M.Sc. in Microbiology, M.Sc. in Information Technology यासारखे नव्याने सुरु झालेले विषय, फोर्ड फाउन्डेशन अंतर्गत परिसर विविधता प्रकल्पाचे श्री एडगर बेकहॅम यांनी महाविद्यालयाला दिलेली भेट या सर्वांच्या आनंददायी पडसादांमुळे महाविद्यालयाच्या जीवनात सुखाचे क्षणही निर्माण झाले. या सर्व क्षणांची नोंद घेत असतांनाच महाविद्यालयात घडणाऱ्या विविध घटनांचे, उपक्रमांचे तसेच विद्यार्थी, प्राध्यापक, शिक्षकेतर कर्मचारी यांनी विविध क्षेत्रात संपादित केलेल्या यशाचे प्रतिबिंब 'अजिंठ्या' च्या या अंकात पडलेले आपणांस आढळून येईल.

हे सर्व नेटक्या स्वरुपात साकार करण्यासाठी मला ज्यांचे प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्ष सहकार्य लाभले, त्या सर्वांचा मी व्यक्तिशः व संपादक मंडळाच्या वतीने ऋणी आहे.

प्राचार्यांचे मनोगत

प्राचार्य अनिल राव

प्रिय विद्यार्थी - विद्यार्थिनिंनो,

शैक्षणिक वर्ष २००० - २००१ चा अजिंठ्याचा अंक प्रकाशित करतांना संपूर्ण वर्षभराचा आलेख नजरेसमोर ठेवून माझ्या संमिश्र भावना व्यक्त करीत आहे. या वर्षात संस्थेचे प्रभारी अध्यक्ष मा. बाबूलालजी चौबे, प्रा. राजा महाजन, प्रा. सतीश फालक, श्री. नानू राणे यांचे दुःखद निधन झाले.

संस्थेच्या व महाविद्यालयाच्या जडण-घडणीत मा. बाबूलालजी चौबे यांचे महत्वपूर्ण योगदान लाभले. त्यांनी व्यावसायिक, शैक्षणिक आणि सांस्कृतिक क्षेत्रात आपल्या कार्यकतृत्वाचा उत्तम असा ठसा उमटविला. एक उद्यमशील आणि चिंतनशील व्यक्तिमत्व म्हणून ते सर्वांना परिचित होते. खान्देशातील थोर कवी आणि मराठीचे अभ्यासक प्रा. राजा महाजन यांनी मराठी विभागात दीर्घकाळ अध्यापन केले. प्रा. सतीश फालक यांनी किमान कौशल्य विभागात इलेक्ट्रॉनिक्स या विषयाचे अध्यापन करुन आपल्या कार्याचा ठसा उमटवला. अत्यंत कमी वयात हृदय विकाराने त्यांचे निधन झाले. मु. जे. महाविद्यालय परिवाराच्या वतीने सर्व दिवंगतांना मी विनम्र श्रद्धांजली अर्पण करतो.

या शैक्षणिक वर्षात महाविद्यालयात अनेक शैक्षणिक व अभ्यासेतर उपक्रम राबविले गेलेत. मान्यवरांची व्याख्याने, विविध विषयांची चर्चासत्रे, कार्यशाळा, आंतरमहाविद्यालयीन व आंतरविभागीय क्रीडा स्पर्धांचे आयोजन करण्यात आले. विद्यापीठ अनुदान आयोग नवी दिल्ली यांच्या सौजन्याने अनुदान प्राप्त झालेले विविध विषयांचे लघुशोधप्रकल्प प्राध्यापकांनी हाती घेतले आहेत. त्या द्वारे संशोधनाचे कार्य व्यापक अर्थाने सुरू आहे.

फोर्ड फाऊंडेशन परिसर विविधता प्रकल्पांतर्गत विविध उपक्रम राबविण्यात आले. फोर्ड फाऊंडेशन अमेरीकाचे प्रतिनिधी मा. एडगर बेकहॅम यांनी महाविद्यालयास भेट देऊन राबविल्या जाणाऱ्या परिसर विविधता उपक्रमांची प्रशंसा केली. त्या अंतर्गत विद्यार्थी आणि विद्यार्थिनींचे 'भारतीय संस्कृती व समरसता' या विषयावर कुऱ्हा-काकोडा येथील आश्रमशाळेत शिबिर घेण्यात आले.

या शैक्षणिक वर्षात महाविद्यालयात एम्.एस्सी. मायक्रोबायॉलॉजी आणि इन्फॉरमेशन टेक्नॉलॉजी, बी.बी.ए. हे अभ्यासक्रम नव्याने सुरु झालेत. या नवीन अभ्यासक्रमांमुळे महाविद्यालयाच्या शैक्षणिक विकासाला नवी दिशा लाभली आहे.

या वर्षात जगाला धक्का देणारी एक घटना घडली. अफगणिस्तानातील ''महात्मा गौतम बुद्ध'' यांची जगातील सर्वात उंच मूर्ति उद्ध्वस्त केली गेली. जगाला शांततेचा व मानवतेचा संदेश देणाऱ्या महात्म्याचे विचार अशा प्रकारे कधीच संपविता येणार नाहीत. जागतिक पातळीवर सर्व प्रसार माध्यमांनी या प्रवृत्तीचा निषेधच केला आहे.

सन २००१ हे वर्ष न्या. महादेव गोविंद रानडे यांचे स्मृतिशताब्दिवर्ष म्हणून साजरे होत आहे. ते म्हणत असत ''सर्व मानवांची व्यापक नैतिकमूल्ये विवेक बुद्धीनेच निश्चित होतात. निराकार, पवित्र एकाच ईश्वराचा प्रत्यय आणि त्या बद्दलची भक्तिभावना हृदयात व्यक्त होते. म्हणून सगळ्या मानवजातीचा मूळचा शुद्ध धर्म 'मानवता' हा एकच आहे अशी निश्चिती होते.'' त्यांचे हे विचार मानवजातीच्या कल्याणासाठी आजही मार्गदर्शक ठरतात.

विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास व्हावा या दृष्टीने महाविद्यालयातील सर्व प्राध्यापक आणि कर्मचारी सतत झटत असतात. औपचारिक आणि अनौपचारिक शिक्षणाची परंपरा कायम राखणारी ही शिक्षण संस्था महाराष्ट्रात मान्यता पावली आहे याचा मला सार्थ अभिमान वाटतो.

8.305
35

कर्मयोगी

खानदेश कॉलेज एज्युकेशन सोसायटीचे प्रभारी अध्यक्ष मा.श्री. बाबूलाल रामलालजी चौबे यांचे दि. १२/३/२००१ रोजी दीर्घ आजाराने दुःखद निधन झाले.

जळगावच्या व्यावसायिक आणि शैक्षणिक क्षेत्रातील एक अत्यंत कुशल, दूरदर्शी, शिस्तप्रिय आणि कर्तव्यपरायण व्यक्तिमत्व म्हणून ते सर्वज्ञात आहेत. शैक्षणिक प्रायोगिकता आणि पुरोगामित्व स्वीकारुन त्यांनी आपला सेवाभाव सतत जागता ठेवला.

आपला परंपरागत व्यवसाय अत्यंत दक्षतापूर्वक सांभाळून त्यातील नवीनवी आव्हाने त्यांनी जाणीवपूर्वक स्वीकारली. तसेच काळाची पाऊले ओळखून कालसापेक्ष परिवर्तनाचा ध्यास त्यांनी घेतला होता. त्यामुळेच त्यांच्या व्यवसायाचा एक प्रगतीशील आलेख उभा राहिला.

व्यवस्थापनाची एक आगळी-वेगळी शैली त्यांनी जोपासली होती. हाती घेतलेले कोणतेही कार्य कालबद्ध, अचूक आणि परिपूर्ण व्हावे यासाठी ते सतत जागरुक असत. त्याचप्रमाणे आपल्या कार्याची गुणवत्ता आणि दर्जा या बाबत कोणतीही तडजोड स्वीकारायची नाही अशी कार्यप्रणाली त्यांनी विकसित केली होती. खान्देश कॉलेज एज्युकेशन सोसायटी, पिपल्स बँक, शिक्षण प्रसारक मंडळ, रोटरी क्लब या सारख्या विविध सामाजिक व सांस्कृतिक संस्थांच्या प्रगतीचा सातत्याने ध्यास घेऊन त्या द्वारे सामाजिक बांधीलकीची अनेक कामे त्यांनी हाती घेतली. त्यांच्या कार्याचा ठसा चिरस्मरणीय राहील.

उत्तमोत्तम साहित्याचे वाचन, अभिजात संगीताचे श्रवण, विविध क्षेत्रातील मान्यवरांची साथसंगत व आतिथ्य, मनमोकळी, चिंतनशील वृत्ती हे त्यांची आवडते छंद होते. जळगावच्या सांस्कृतिक जडण-घडणीसाठी मन:पूर्वक झटणारे एक सर्जनशील व्यक्तिमत्व म्हणून त्यांनी हाती घेतलेले विविध उपक्रम सर्वश्रुत आहेत.

प्रांजळता, ऋजुता आणि स्नेहशीलता यामुळे त्यांच्या सहवासात येणाऱ्या व्यक्तिंवर त्यांच्या व्यक्तिमत्वाचा खोलवर ठसा उमटत असे. विलक्षण स्मरणशक्ती, सहज भाषा शैली यामुळे त्यांचे व्यक्तिमत्व सर्वांनाच लोभसवाणे वाटत असे. त्यामुळे सर्व स्तरातील व वयोगटातील व्यक्तिंशी ते सहजपणे समरस होत असत. जीवनाच्या अखेरपर्यंत त्यांची चित्तवृत्ती चिरतरुण व आनंददायी होती.

स्व. बाबूलालशेठ चौबे यांच्या निधनाने संस्थेचा एक मोठा आधारस्तंभ निखळला आहे. त्यांची पवित्र स्मृती आणि कार्यकुशल व्यक्तिमत्व आम्हाला सतत प्रेरणा देत राहील.

प्राचार्य अनिल राव

विनम्र श्रद्धांजली

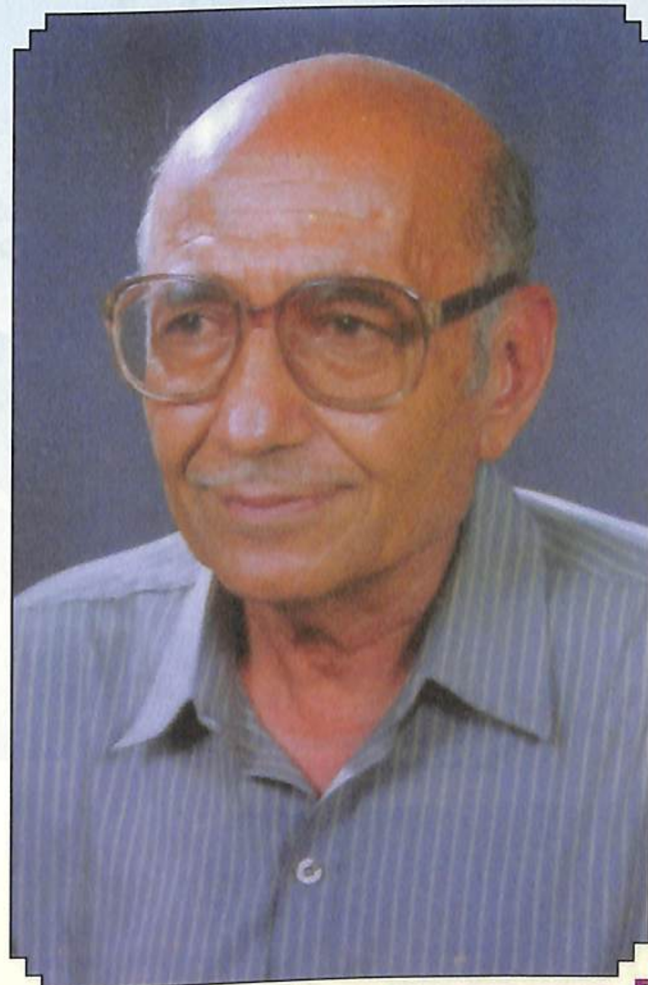

कै. बाबूशेठजी चौबे

मा. बाबूशेठजी चौबे यांची स्मृतिचित्रे....

खासदार वाय.जी. महाजन
यांना भेटवस्तु प्रदान करतांना...

मा. सुरेशदादा जैन गौरव समारंभ
प्रसंगी बोलतांना...

राष्ट्रीय संस्कृत परिषद
उद्घाटन प्रसंगी
कुलगुरु डॉ. एस.एफ. पाटील
यांचा सत्कार करतांना...

मराठी विभाग

"जीवनात संगीताचे स्थान"

कु. शुभांगी रामदास बडगुजर
द्वितीय वर्ष कला (इंग्रजी)

मानवी जीवनाचे आणि संगीताचे खूप जवळचे नाते आहे. असे म्हटले जाते की, संगीत ही परमेश्वराची वाणी आहे. संगीतामुळे मन प्रसन्न होते. काम करण्यासाठी उत्साह निर्माण होतो. परमेश्वर प्राप्तीचे साधन म्हणजे संगीत होय. असे हे संगीत माणसासाठी अत्यंत आवश्यक आहे. संगीताशिवाय जीवन व्यर्थ आहे. आई बाळाला अंगाई गाऊन झोपवते तेव्हा संगीताच्या 'लय' आणि 'नाद' यांचा उपयोग करते, व बाळाच्या मनाला शांत करुन त्याला झोपवते.

संगीत जसे मनाला शांत करते तसेच ते मनाला उल्हसित करते. म्हणूनच आनंदाच्या प्रसंगी आनंदी वातावरण निर्माण करण्यासाठी आणि दुःखाच्या प्रसंगी दुःखावर नियंत्रण ठेवण्यासाठी संगीताचा उपयोग होतो. आज फुफ्फुसाला होणाऱ्या रोगांवर संगीत हे गुणकारी औषध ठरले आहे. या संगीतात अफाट अशी शक्ती आहे. खुद्द श्रीकृष्णाने ज्यावेळी बासरी वाजविली त्यावेळी गावातल्या सर्व गायी एकत्र एका ठिकाणी जमल्या होत्या हे तर सर्वांना माहितच आहे. तसेच ज्यावेळी तानसेनने 'मिया मल्हार' रागाची निर्मिती करुन तो गायला त्यावेळी खरोखरी वर्षावृष्टी झाली.

संगीताचे ज्ञान व रुची असणाऱ्यांनाच संगीत ऐकावेसे वाटते असे नाही तर प्रत्येक प्राणिमात्राला संगीत आपल्या मोहपाशात अडकवून टाकते. कुठलेही काम करताना जर त्यात संगीताची साथ असेल तर व्यक्ती त्या कामात अतिशय एकाग्र होऊन जाते. एवढेच नव्हे तर आजकाल विद्यार्थ्यांनाही अभ्यास करताना रेडीओ किंवा टेपरेकॉर्डर हवा असतो. कारण संगीतात अशी जादू आहे की ते ऐकल्याने श्रमाचा, कष्टाचा विसर पडतो. संगीतापासून मिळणारा आनंद हा अतिशय निराळा असतो. तो सात्विकतेने परिपूर्ण असतो. म्हणूनच त्याला उच्चकोटीचा आनंद मानतात. दोन भावांच्यात भांडण होते, रडायची वेळ येते. परंतु जेव्हा आई किंवा वडील एकाला रागावतात तेव्हा दुसऱ्याला आनंद होतो. नवरा जेव्हा पत्नीला नवी साडी देतो, तेव्हा ती खूप खुष होते, परीक्षेत प्रथम आल्यानंतर, स्पर्धा जिंकल्यानंतर आपल्याला अतोनात आनंद होतो. परंतु या सर्व आनंदात कुठे ना कुठे स्वार्थ असतो. त्यामागे काहीतरी हेतू असतो. संगीतात मात्र असे नसते. यात स्वार्थ नसून स्वार्थत्यागच असतो. संगीतापासून मिळणारा आनंद हा निर्मळ, निरामय असतो. तो उपभोगताना आपण स्वतःला विसरतो. आपल्याला वेळेचे भानही राहत नाही.

जीवन आणि संगीत यात घनिष्ट संबंध आहेत. नाद, लय आणि संवादीतत्व हे संगीताचे मूळ घटक आहेत. जे आपल्या जीवनाचेही मुलभूत घटक आहेत. म्हणून आपली हीच अपेक्षा असते की, सामान्य लोकांनाही संगीताची आवड निर्माण व्हावी.

आज भारतीय संगीताचा प्रसार भारताबाहेरही मोठ्या प्रमाणात झाला आहे. भारतीय संगीतात शास्त्रीय संगीताचा मुख्यत्वेकरुन समावेश होतो. काहींच्या मते, शास्त्रीय संगीत आता मागे पडत आहे. कारण सिनेमा, नाट्यगीते, भावगीते, गझल इ. गीतांमुळे गाण्यांची वाढलेली लोकप्रियता आपण पाहतो. हे जरी खरे असले तरी याचा अर्थ असा नाही की, खरोखरच लोकांना शास्त्रीय संगीतात रुची नाही. गेल्या २५ वर्षाचा आढावा घेता आपल्याला काय दिसते? जे उच्चप्रतीचे शास्त्रीय कलावंत आहेत त्यांना समाजात आदराचं स्थान आहे. शास्त्रीय संगीत ही एक कष्टसाध्य विद्या आहे.

'संगीत' आणि 'साधना' हे दोन शब्द

परस्परांना पूरक आहेत. त्याचे दोन अर्थ होऊ शकतात. एक म्हणजे संगीताचा रियाज आणि दुसरा म्हणजे ईश्वरप्राप्तीसाठी संगीताच्या माध्यमातून केलेली साधना किंवा तपस्या होय.

संगीत श्राव्य असल्याने ही विद्या ऐकूनच शिकता येते. त्यासाठी उच्चकोटीची श्रवणशक्ती व योग्य गुरुची आवश्यकता असते. संगीतात गायन, वादन व नृत्य या तीन कलांचा समावेश होतो. संगीत हे अव्याख्येय असले तरी त्याबाबत कवितेत सांगायचे म्हटले तर सांगता येईल की, -

''जगणं आणि मरणं यातील 'संगीत' ही एक वाट असते;

किलबिलणाऱ्या सूरांची रोज नवी पहाट असते.''

संगीत हा जणू काही सात सूरांच्या इंद्रधनुचा एक अनोखा संगम आहे. या सातही सूरांना विशिष्ट नावे आहेत व त्यातच जीवनाचे सार सामावले आहे. ते पुढील प्रमाणे सांगता येते. -

सा = साधेपणा
रे = रमणीयता
ग = गौरव
म = महानता
प = पराक्रम
ध = धैर्य
नी =नीरवता

या सातही सूरांचा योग्य अन्वयार्थ लावण्याचा प्रयत्न करुन आचरणात आणले तर नक्कीच आपल्या जीवनात यशाचा राजमार्ग दिसेल. अशा रीतीने संगीताच्या प्रत्येक कणाकणात जणू जादू भरली आहे. म्हणूनच संगीत आणि जीवनाचे अतूट असे नाते आहे. जीवनात जर संगीतच नसेल तर ते जीवन नीरस व कंटाळवाणे भासते. जीवनदेखील एक गाणेच आहे. व हे गाणे गातगातच आपण आपल्या आयुष्याचा गोडवा चाखत असतो. म्हणूनच म्हटले आहे,

''जीवनगाणे गातच रहावे जीवनगाणे गातच रहावे!''

या संगीत जगतात अनेक मान्यवर होऊन गेले. यामध्ये संगीत सम्राट तानसेन, अमीर खुस्रो, स्वामी हरिदास, पं. विष्णु नारायण भातखंडे, पं. विष्णु दिगंबर पलुस्कर इ. चा समावेश होतो. या सर्वांनी आपले संपूर्ण जीवन संगीतास वाहून घेतले. यासारख्या अनेक अतुलनीय कलावंतांमुळे भारतीय संगीतात उत्तरोत्तर प्रगती होत गेली. कारण संगीत हा भारतीय संस्कृतीतील एक अविभाज्य घटक आहे. असे हे संगीत; ज्यास घडविण्याची व त्यात प्रगती करण्याची परंपरा पूर्वापार चालत आलेली आहे. संगीताचा दर्जा व सर्वोच्च आहे. व तो तसाच टिकवून ठेवणे हे आपले कर्तव्यच नव्हे तर या अखिल समाजाचा नागरिक या नात्याने ती आपली प्रमुख जबाबदारी आहे.

अशारितीने आपल्या जीवनात क्षणोक्षणी संगीताला किती महत्त्वाचे स्थान आहे याची जाणीव होते.

चला तर मग, संगीतातील सात सूरांच्या इंद्रधनुच्या सहाय्याने आपले सारे जीवन संगीतमय करुन टाकू या.

''सा रे ग म रे ग म ध ऽ
ग म ध नी म ध नी रे सा ऽऽऽ''

जीवनाची मैफल

अंजली शर्मा
द्वितीय वर्ष कला

जीवनाची मैफल जेव्हा रंगात येते,
सुखदुःखाच्या काट्यांनी जेव्हा रक्तबंबाळ होते,
अश्रूही संपून जातात तेव्हा शब्दच मला साथ देतात,
जीवनाच्या या मैफलीत शब्दच माझे सूर होतात,
रंगलेली ही मैफल आता अधुरी सोडून,
शब्द सुध्दा काव्यातून दूर जाऊ पाहताहेत,
मित्र, मैत्रिणी, दोस्त अन् शब्दही आता परके आहेत,
तरीही मी शब्दांचीच सर्वस्वानं ऋणी आहे.

'पराधीन आहे जगती'

प्रणिता किसन पाटील
प्रथम वर्ष विज्ञान

आज अविनाश जरा उशीरानेच उठला. अंथरुणातून बाहेर पडून तो खिडकीसमोर येवून उभा राहिला. रात्री खूप वेळ विचार करत बसल्याने त्याचे डोळे जड झाले होते. खिडकीतून येणाऱ्या कोवळ्या उन्हाची तिरीप त्याच्या अंगावर पडली, त्यामुळे अंगात चैतन्य आल्यासारखं वाटलं. तेवढ्यात त्याचं लक्ष समोरच्या झाडावर गेलं, बऱ्याच दिवसांपासून निष्पर्ण होत चाललेले ते झाड आज पार वाळून गेलं होतं.

''पूर्वी किती हिरवगार दिसायचं'' असच काहीसं स्वतःशीच पुटपुटतांना त्याच्या मनात परत विचारचक्राने गती घेतली. आणि क्षणभरापूर्वी चैतन्यमय झालेलं त्याचं मन पुन्हा खिन्न झालं. तेवढ्यात बाहेरुन आईनं दिलेल्या हाकेनं तो भानावर आला.

''अरे अवि ऽऽ तुझा फोन आलाय.''
'' हो ऽ हो ऽऽ आलो .... आलो ऽऽ

धावत येऊन त्यानं रिसिव्हर उचलला, आणि फोनवर बोलू लागला.

''हॅलो, कोण बोलतंय?''
हॅलो, मी निलेश बोलतोय.'' पलिकडून आवाज आला.

निलेशचा आवाज ऐकून अविनाशला जरा बरं वाटलं.

''अभिनंदन! अवि, अभिनंदन!
''अभिनंदन? आणि कशाबद्दल?''

अविनाश अचंब्यात पडला.

''तुला कसं माहीत नाही अजून?''
''अरे, पण काय ते तर सांगशील?''

''अविनाश, तुला या वर्षीचा सर्वोत्कृष्ट विद्यार्थ्याचा पुरस्कार जाहीर झालाय!''

''काय? खरं सांगतोस?'' अविनाशचा चेहरा आनंदाने खुलला.

पण दुसऱ्याच क्षणी एखादा धक्का बसल्याप्रमाणे तो बिथरला. आणि त्याचा आनंद पार मावळला. त्याला काहीच सुचत नव्हतं. त्याच्या डोळ्यात पाणी आलं. थरथरणाऱ्या हातातून रिसिव्हर गळून पडणार, तेवढ्यात तो भानावर आला.

''अरे, अवि मी एवढी आनंदवार्ता देतोय, आणि तू काहीच का बोलत नाहीस?'' निलेशनं विचारलं.

''अं ... अं ... हो, मी ... ऐकतोय ना बोल.''
''अविनाश, काय झालंय, तुझा आवाज ....

''निलेश संध्याकाळी मला भेटतोस? .... तुझ्याशी महत्त्वाचं बोलायचंय, नेहमीच्या जागेवर भेट.'' इतकं बोलून अविनाशनं खिन्न मनाने फोन खाली ठेवला.

इकडे निलेश मात्र अविनाशच्या अशा विचित्र वागण्यानं अस्वस्थ झाला. वास्तविक आज अविनाशसाठी आनंदाचा दिवस होता. तरीही .... त्याच्या आवाजावरुन त्याचं काहीतरी बिनसलयं हे स्पष्ट दिसत होतं. निलेश तर त्याचा जीवलग मित्र. अविनाशमधला हा बदल त्याच्या लक्षात आल्यावाचून थोडाच राहतोय. अवि आता काय सांगतो, ह्या विचारानं निलेश चिंतीत झाला. कधी एकदा संध्याकाळ होते, असं त्याला झालं.

निलेशला बगीच्यात यायला उशीर झाला. आता अविनाश नक्की ओरडणार याची कल्पना करीतच तो नेहमीच्या बाकापाशी आला पाहतो तर काय? नेहमी वेळेवर येणारा अविनाश अजून आलाच नव्हता.

''ह्याचं नक्की काहीतरी बिनसलयं'' निलेश

स्वतःशीच पुटपुटला.

तेवढ्यात त्याला अविनाश येतांना दिसला. तो अत्यंत अस्वस्थ वाटत होता. चेहऱ्यावर नेहमी तरळणाऱ्या आत्मविश्वासाची जागा खिन्नतेनं घेतली होती. अविनाश, निलेशच्या शेजारी येऊन बसला. न राहवून निलेशनं विचारलं,

''अरे, अवि असा चेहरा पाडून का बसलायसं, झालयं तरी काय?''

अविनाशला सुचतच नव्हतं काय बोलावं ते!

''तुला महत्त्वाचं बोलायचं होतं ना? मग सांग ना.'' निलेश पुन्हा म्हणाला.

''घटनाच अशी अनपेक्षित घडलीयं, की .... काय करावं तेच सुचत नाहीये,'' बोलतांना अविनाशच्या डोळ्यांत पाणी आलं.

अचानक घडलेल्या त्या घटनेने तो पुरता भांबावून गेला होता. अविनाशचा असा रडवेला चेहरा पाहून निलेशचा मात्र धीर सुटू लागला. त्यानं विचारलं,

''अरे अवि, झालंय तरी काय? मला सगळं सविस्तर सांग बरं.''

स्वतःला सावरत अविनाश बोलू लागला. ''निलेश, तुला तर माहीतच आहे, बऱ्याच दिवसांपासून मला ताप येत होता. अलिकडे .... जरा जास्तच अशक्तपणा जाणवत होता, म्हणून म्हटलं .... डॉक्टरांकडे जाऊन यावं.''

''मग? गेला होतास डॉक्टरांकडे? काय म्हणाले ते?''

''डॉक्टरांनी काही रक्त तपासण्या, करायला सांगितल्या होत्या'' .... आणि .... काल डॉक्टर स्वतःच रिपोर्टस् घेऊन घरी आले होते.''

''मग .... काय म्हणाले?''

अविनाश पुन्हा शांत झाला. एक दीर्घ श्वास घेत, त्यानं खिशातून एक पाकिट काढलं, आणि निलेशच्या हातात दिलं. आधीच निलेशचा जीव टांगणीला लागला होता. घाईघाईनं त्यानं पाकिट उघडलं व आतला कागद काढला. त्यावरची ती लाल प्रिंट मधील अक्षरं वाचली, आणि त्याला गरगरल्यासारखं वाटलं. त्याच्या तर पायाखालची जमीनच सरकली. पण पुढच्याच क्षणाला भानावर येवून त्यानं अविनाशकडे एक प्रश्नार्थक कटाक्ष टाकला. अविनाशच्या दुःखाचं कारण त्याला कळून चुकलं. त्याच्या तोंडून शब्दच फुटत नव्हते.

''अवि, तू .... तुला H.I.V. Positive आहे? म्हणजे एडस्!, नाही .... नाही हे शक्य नाही.'' तो जवळजवळ ओरडतच म्हणाला.

''होय, निलेश .... खरच आहे ते ....''

बराच वेळ दोघांनाही काय बोलावं ते सुचतच नव्हतं.

निलेशचा आपल्या लाडक्या मित्रावर पूर्ण विश्वास होता. तो काही वावगं करणार नाही, याची त्याला संपूर्ण खात्री होती. त्यानं अविनाशला विचारलं.

''पण, तुला हा संसर्ग झाला तरी कसा?''

''अरे निलेश, मी अकरावीत असतांना मला अपघात झाल्याचं आठवतयं, ना तुला?'' ''त्यावेळी ऑपरेशनच्या दरम्यान मला रक्ताची गरज होती, आणि हॉस्पिटलमध्ये माझ्या गटाचं रक्त उपलब्ध नव्हतं. त्यावेळी तिथल्या एका अनोळखी गृहस्थानं मला रक्तदान केलं होतं.''

''तीच एक शक्यता असावी. त्यानंतर पुन्हा मात्र असं झाल्याचं माझ्या तरी लक्षात नाही. आणि डॉक्टरांच पण तेच म्हणणं आहे'' ....

''आज मात्र .... माझी काही एक चूक नसतांना इतकी मोठी शिक्षा मला भोगावी लागतेयं! माझ्याशी असं का व्हावं?'' अविनाश रडू लागला.

त्याच्या आयुष्यातली स्वप्न पार धुळीला मिळाली होती. त्याला मिळालेल्या पुरस्काराचा त्याला आनंद होत असला, तरी या दुःखित घटनेनं त्याचं हृदय पिळवटून निघालं. नियतीनं त्याच्याशी क्रुर थट्टा केली होती. नियतीच्या या खेळानं त्याचं मन बधिर झालं.

निलेशने त्याला खूप समजावलं, धीर दिला.

''अवि, तू हार मानू नकोस, मी तुझ्या पाठीशी आहे. तुला मी कधीही अंतर देणार नाही. माझ्यावर विश्वास ठेव. तू फक्त आनंदी राहा.''

अविनाशला खरोखरच त्याच्या आधाराची गरज होती. पण त्याला स्वतःपेक्षा आपल्या प्रेमळ आई बाबांची चिंता वाटत होती.

''ज्या वयात मी आई बाबांना आधार द्यायला हवा, तेव्हाच.... मी असमर्थ ठरलोय, त्यांना एवढं मोठं दुःख भोगावं लागतंय,'' अविनाशचं मन विषण्ण झालं.

अकल्पितपणे समोर येवून उभ्या ठाकलेल्या मृत्यूने त्याला अगतिक केलं होतं.

''तू जास्त विचार करु नकोस, मी आहे ना, तू काळजी का करतोस.'' निलेशनं त्याला समजावलं.

बोलण्याच्या ओघात काळोख कधी झाला ते त्यांना कळलंच नाही. दोघं आपापल्या घरी निघाले.

अविनाश घरी आला. दोन घास पोटात ढकलत, त्यानं कसंतरी जेवण आटोपलं. आणि तो आपल्या खोलीत आला. परत त्याच खिडकीशी येवून उभा राहीला. सर्वत्र निरव शांतता पसरली होती. रस्त्यावरची रहदारीही जवळपास नव्हतीच, त्यानं घड्याळात पाहीलं. रात्रीचे साडेनऊ वाजले होते. आकाशात उगवलेला चंद्र, त्याच्या भोवताली फेर धरणाऱ्या तारका आणि हवेतला मंद गारवा, ह्या सगळ्या अनुभवानं त्याचं मन थोडं प्रफुल्लित झालं.

अविनाशची नजर पुन्हा त्याच झाडाकडे वळली. चंद्राच्या मंद प्रकाशात त्या पूर्णपणे वठून गेलेल्या झाडाची पुसटशी आकृती दिसत होती.

इतक्यात, त्या निरव शांततेचा भंग करीत रेडिओवरचे मंद सूर अविनाशच्या कानावर रुंजी घालू लागले. ग.दि.मां. च्या 'गीतरामायणातील' सुधीर फडक्यांच्या आवाजातील गीताचे बोल हळूहळू वातावरणात उमटत होते .....

''दैवजात दुःखे भरता, दोष ना कुणाचा।
पराधीन आहे जगती पुत्र मानवाचा।।

वेडी पक्षीण

कु. शुभांगी रामदास बडगुजर
द्वितीय वर्ष कला (इंग्रजी)

आला उडतच एक पक्षी
घेऊन छान सुंदरशी नक्षी
जपते ती नक्षी वेडी पक्षीण
त्याच्या प्रेमाची गोड आठवण
पक्षीच तो, भुर्रकन उडून गेला,
बागडणाऱ्या पक्षिणीला उदास करुन केला.
ऋतू येई नि ऋतू जाई
परि तो पक्षी परत न येई.
करते प्रतीक्षा सांजवेळी
होते अतिवृष्टी सदाच अवेळी.

प्रतीक्षा

संजय एन. चिंचोले
प्रथम वर्ष एम.ए. (मराठी)

हे असे रोज, रात्रभर जागायचे
तारकांच्या प्रवाहात अनावर व्हायचे
जुन्या वेदनांना उगाच स्पर्श करायचा
आसवांच्या डोहात, खोलवर बुडायचे
दुरावलेल्या स्वरांना साद घालायची
गीत जुळवून पुन्हा समेवर यायचे
आभाळाचे स्वप्न डोळ्यात जपायचे
स्वप्नातच पार क्षितीजावर पोचायचे
हे असेच रोज बहाणे शोधायचे
तुझ्या प्रतीक्षेत असे कुठवर जगायचे!

माझा परदेश प्रवास

प्राजक्ता युवराज वाणी
११ वी विज्ञान

मला लहानपणापासून प्रवासाची हौस. आपल्या देशातील निसर्गरम्य, ऐतिहासिक, धार्मिक स्थळे, वेगवेगळे प्रांत, पर्वत, नद्या पाहण्याची मला भारी आवड. हिमालयाचे तर मला जबरदस्त आकर्षण ... सुट्टी लागली की माझे प्रवासाचे वेध सुरु व्हायचे. आणि माझी प्रवासाची इच्छाही घरातून पूर्ण होत होती. या दिवाळीच्या सुट्टीत मला परदेश गमनाची संधी अचानक चालून आली.

''केल्याने देशाटन अंगी येतसे चातुर्य फार'' ह्या वचनाचे आकर्षण होतेच. आपणही कधीतरी विमानात बसावे, हे स्वप्न होते. सुदैवाने ते सत्यात उतरले व मला संयुक्त अरब इमिरातीत जाण्याची संधी मिळाली. पण त्याआधी कॉलेजची सहामाही परीक्षा होती ना! एकदाची परीक्षाही संपली. व मला परदेशात जायला मिळाले.

परदेश गमन म्हणजे नाना भानगडी. सर्वप्रथम पासपोर्ट, तिकीट, व्हिसा आदि सोपस्कार उरकावे लागतात. विमान प्रवासात सर्वात अडचणीची गोष्ट म्हणजे सामानाचे वजन. प्रत्येकास फक्त २० किलो वजनाचा सामान नेता येतो. सामानाचे वजन जास्त असेल तर जास्त कर आकारला जातो. माझ्या पासपोर्टवरची इमिग्रेशनची मुदत संपल्याने आदल्या दिवसापर्यंत माझे जाणे निश्चित नव्हते. सुदैवाने लवकरच परवानगी मिळाली. व तो अविस्मरणीय दिवस उजाडला तो म्हणजे ११ नोव्हेंबर २०००. त्या दिवशी पहाटे ४ वाजता आम्ही मुंबईच्या छत्रपती शिवाजी आंतरराष्ट्रीय विमानतळावर (पूर्वीचे सहार) दाखल झालो. विमानतळावर विमान सुटण्याच्या वेळेच्या दोन-तीन तास आधी जावे लागते. सर्वप्रथम चेकिंग, बोर्डींग पास, डॉलर्स एक्सचेंज नंतर कस्टम व इमिग्रेशन पार करुन आम्ही ''गल्फ एअर'' च्या वेटिंग लाऊंज मध्ये दाखल झालो. थोड्या वेळातच ध्वनिक्षेपकातून पुकारा होताच आम्ही एका मोठ्या बोगद्यातून विमानात गेलो. विमानाच्या प्रवेशद्वारातच हवाई सुंदरीने सुहास्य वदनाने आमचे स्वागत केले. विमानाने धावपट्टी सोडताच त्यात असणाऱ्या टिव्हीवर काही सूचना मिळाल्या. विमान कोणत्या शहरावरुन, देशावरुन, किती उंचीवरुन व त्याचा ताशी वेग किती आहे, याची माहिती मिळत होती.

आमच्या विमानाचा पहिला थांबा होता ओमान देशातील मस्कत. येथील 'सिब' विमानतळावर अधिकारी व कर्मचारी यात स्त्रियांचे प्रमाण अधिक होते. डाळींबी रंगाचा पायघोळ स्कर्ट, कोट व डोक्याला रुमाल बांधलेल्या गोऱ्यापान ओमानी स्त्रिया पाहिल्यावर आश्चर्य वाटले की, खरंच आपण इस्लामिक राष्ट्रांत आहोत का?

येथे एक तास थांबल्यानंतर दुबईला जाण्यासाठी आम्ही दुसऱ्या विमानात चढलो. मस्कतहून अर्ध्या तासातच दुबई आले. दुबई आंतरराष्ट्रीय विमानतळ हे जगातील सर्वात मोठ्या, सुंदर विमानतळांपैकी एक होय. भव्य व प्रशस्त, अत्याधुनिक बांधकाम व सुखसोयींनी सुसज्ज असलेले विमानतळ, सरकते जिने व रस्ते यावरुन जाताना एक आगळा आनंद वाटत होता. येथे विविध वस्तूंची Custom duty free दुकाने होती. सोन्याचे रॉक गार्डन होते. तेथे ६ फूट उंचीचे खजुराचे सोन्याचे झाड दिमाखाने उभे होते. दुबईचे विमानतळ पाहताच क्षणी त्या देशाच्या समृध्दीचे व श्रीमंतीचे दर्शन घडते. पुन्हा पासपोर्ट, व्हिसा इ. सोपस्कार आटपवून आम्ही बाहेर पडलो.

आमच्या नातेवाईकांकडे थोडी विश्रांती घेतल्यानंतर आम्ही शहर पहायला निघालो. औद्योगिकीकरण व जागतिकीकरण यामुळे सर्वत्र परदेशी वस्तू बघायला मिळतात. दुबई हे मुक्त बंदर असल्याने

तेथे सर्वत्र 'टॅक्स फ्री' वस्तू मिळतात. तेथील चलन आहे ''दिराम''. एक दिराम म्हणजे साधारणतः आपले १३ रुपये. वास्तविक या देशाचा सर्व भाग हा वाळवंटी प्रदेशात येतो. या देशात राजेशाही म्हणजे शेखशाही आहे. अबूधाबी हे सर्वात श्रीमंत राज्य असल्याने तेथील शेख हा संपूर्ण देशाचा राजा (अध्यक्ष) असतो. त्याचे नाव 'हिज हायनेस् शेख हमदान् बीन रशीद अली मकतून' हे होय.

दुबई, शारजा, अबुधाबी, रसलखैमा, अजमात, फुजैरा, उर-अल-कलिफ ही सात राज्ये एकत्र येऊन 'संयुक्त अरब इमिरत' हे राष्ट्र उदयाला आले आहे. या देशाचा 'बहिरी ससाणा' हा राष्ट्रीय पक्षी आहे.

अरबी लोक उंच, धिप्पाड आहेत. पुरुष पायघोळ पांढरा झगा (कंदूरा) घालतात. व स्त्रिया काळा बुरखा व डोक्याला काळ्या रंगाचा रुमाल बांधतात. त्यांचे राहणीमान अत्यंत आधुनिक आहे.

दुबई हे शहर ७ लाख लोकवस्तीचे. खाडीमुळे डेरा व बर दुबई असे दोन भाग झाले आहेत. खाडीच्या काठाने अत्याधुनिक व आकर्षक अशा भव्य इमारती दिमाखाने उभ्या आहेत. इमारतींच्या पार्श्वभागावर लावलेल्या विविधरंगी काच व त्यामधील लाईट यामुळे रात्री सारी दुबई रंगीबेरंगी झगमगाटात न्हाऊन निघालेली दिसते. येथे कुठेही भिकारी, रस्त्यावर चहाच्या किंवा पानटपऱ्या दिसत नाहीत. येथे गुन्हा केला की फाशी होते. चोरी करणाऱ्याचे हात-पाय तोडले जातात.

दुबईतील 'गोल्ड सूप' म्हणजे सोन्याची बाजारपेठ पाहण्यासारखी आहे. सोन्याच्या दुकानांना बाहेरुन काच लावलेले असल्याने बाहेरुनच दुकानातील सर्व वस्तू दिसतात. शुध्द सोने कर नसल्याने वाजवी दरात मिळते. वजनमापात फसवणूक होत नाही. कोठेही रखवालदार आढळत नाही. त्यामुळे शिस्त व प्रामाणिकपणाचे वातावरण जाणवते. येथे अनेक सोने-चांदी, हिरे-माणिके यांचे कला-कुसरीचे दागिने मिळतात.

दुबईत हिंदूंचे एकमेव गणपती मंदिर आहे. तेथील 'सुपर मार्केट' म्हणजे भाजीपाल्यापासून तर अगदी सोने, इलेक्ट्रॉनिक्सच्या वस्तू, मोटार-गाड्या यांपर्यंत सर्व गोष्टी मिळतात. 'लॅम्प सी प्लाझा' हे जगातील सर्वात मोठ्या सुपर मार्केट पैकी एक होय.

त्यानंतर आम्ही 'अल-एन' येथे गेलो. येथील भूयारी बोगदे पाहण्यासारखे आहेत. येथे आम्ही 'डेझर्ट पार्क' बघितला. त्यात अनेक प्राणी व पक्षी होते. येथून जवळच असलेल्या जबेल-अल्-हबेल या उंच टेकडीवर आम्ही गेलो. येथून पूर्ण अल-एन शहर दिसते. याच्याजवळच एक गोड्या पाण्याचा झरा आहे. तेथूनच पूर्ण देशांत पिण्याच्या पाण्याचे वितरण होते.

त्यानंतर राजधानीचे शहर अबुधाबी ला आम्ही प्राणी संग्रहालय पाहिले. येथील समुद्रकिनारा प्रेक्षणीय आहे. सर्वत्र हिरवळ आहे.

नंतर आम्ही गेलो 'शारजाला' तेथील क्रिकेटचे स्टेडियम बघितले. तेथील रस्त्याच्या दुतर्फा विजेचे मोठे नक्षीदार असे ३० फुटाहून अधिक उंचीचे खांब असून त्याला झुंबरे अडकविलेली आहेत. येथून जवळच ईस्लामिक सांस्कृतिक केंद्र आहे. जवळच असणाऱ्या फुजेरालाही मोठा समुद्र किनारा लाभला असून तो प्रेक्षणीय आहे.

पूर्वी समुद्रावर चाचेगिरी करणारे लोक हे अरबच होते. इ.स. १९७० पासून या देशाच्या प्रगतीला प्रारंभ झाला. या देशाच्या हायवेवर सर्वत्र दुतर्फी कुंपण घातलेले दिसते. रस्त्यांच्या दुतर्फा झाडी लावलेली आहेत. त्यांना ठिबक सिंचन पध्दतीने पाणी दिले जाते. ग्रीन हाऊसखाली भाजीपाला पिकविला जातो. या देशातील मूळ उत्पन्न खजूर, मोती काढणे, मासेमारी हे होय. या देशात आठवडा हा शनिवारपासून सुरु होतो. व त्यांना शुक्रवारी सुट्टी असते.

औद्योगिकीकरण झाल्याने या देशातील खनिज तेलाच्या खाणींना महत्व आले. व त्यावरच हा देश हळूहळू प्रगती करत आहे. येथील पेट्रोल पंप, हॉटेल्स, दुकाने, विमानतळ येथेही स्त्रिया काम करतात, मग हा देश पुढारलेला नव्हे का? अथक् परिश्रम, कडक शिस्त व प्रामाणिकपणा यामुळे हा देश आज प्रगती पथावर आहे.

अशाप्रकारे दुबईतील १० दिवस आनंदाने गेले. मला परदेशात जाण्याची जशी उत्सुकता लागली होती, त्यापेक्षा अधिक उत्सुकता मायभूमीला परतण्याची लागलेली होती.

वेगळेपण जोपासणारे प्रा. वसंत कानेटकर

ईश्वर कुमार चौधरी
द्वितीय वर्ष एम.एम.मराठी

सुप्रसिद्ध नाटककार कै. प्रा. वंसत शंकर कानेटकर यांचा जन्म २० मार्च १९२२ रोजी रहिमतपूर जि. सातारा येथे झाला. त्यांनी एम.ए. पर्यंत शिक्षण घेऊन १९४६ ते १९७३ पर्यंत हं.प्रा.ठा. महाविद्यालय नाशिक येथे मराठी व इंग्रजी विषयांच्या अध्यापनाचे कार्य केले. आणि १९७३ मध्ये लेखनासाठी स्वेच्छा निवृत्ती स्वीकारुन १९५७ ते १९९७ या काळात ४१ नाटके, ८ एकांकिका, ४ कादंबऱ्या, ३ कथासंग्रह इ. ६० ग्रंथांची निर्मिती केली. त्यांच्या अनेक ग्रंथांना पुरस्कार प्राप्त झालेले आहेत. त्याच प्रमाणे १९७१ साली कुर्ला, मुंबई येथे भरलेल्या अखिल भारतीय नाट्यसंमेलनाचे तसेच बडोदा, इंदूर येथील साहित्य सभांच्या संमेलनाचे अध्यक्षपद त्यांनी भूषविले आहे.

प्रा. कानेटकरांचे महाविद्यालयीन शिक्षण सांगली येथे आणि नौकरी निमित्त ते नाशिकमध्ये वास्तव्यास असले तरी त्यांचे बालपण हे पुण्यात व्यतित झाले होते. बालपणी खोडकर असलेला हा बालक जेव्हा आपल्या घरासमोरील रस्त्यावर पांढऱ्या कपड्यातील व्यक्ती उभी दिसायची तेव्हा रस्त्याने छोटे लोखंडी सळईचे चाक हातातील दांडूने हाणीत येत असे. आणि शिष्टासारखा त्या व्यक्तीला विचारीत असे, ''तुम्हाला कवी गिरीशांचे घर हवयं का?'' त्या कोपऱ्यावर ते राहतात. ४६१, शनिवार पेठ. हाच त्यावेळचा रविकिरण मंडळाचा (पुस्तकावर छापलेला) अधिकृत पत्ता. रविकिरण मंडळी येथे जमत त्यांच्या काव्यचर्चा व्हायच्या, कविता वाचन व्हायच हे सर्व वसंत कानेटकरांनी बालपणातच जवळून निरखून पाहिले होते. बालपणात त्यांचा स्वभावही खूप खोडकर होता. त्यांच्या या खोडकर स्वभावावर, रडण्यावर, गोंडसपणावर, रविकिरण मंडळातील म्हणजे कवी यशवंतांनी 'उगी उगी रे बाळ वसंता किती रडायचे'' तर जयकृष्ण के. उपाध्ये यांनी ''किती गोड बाई बाळ जसे कमल उमलले'' ही कविता लिहीली होती. तर या बालकाचे वडील म्हणजे कवी गिरीशांनी 'निजल्या वसंतास' ही कविता लिहीली होती. रविकिरण मंडळींचे काव्यवाचन व्हायचे तेव्हा अर्थ कळत नसला तरी ते लक्ष देऊन एकाग्रचित्ताने ऐकत असत. अशा प्रकारे बालपणातच कानेटकरांना आपल्या घरातच साहित्य विषयक धडे मिळाले.

त्याचप्रमाणे या घरात आणखी एक पर्व रंगत होते. गोष्टी ऐकण्याचे वेड, नाटक करण्याचे वेड या दोन्ही वेडांना खतपाणी घातले ते त्यांच्या वडिलांनी. कानेटकरांचे वडील उत्तम गोष्टी सांगणारे आणि पहिल्या प्रतिचे नकलाकार होते. ते जेव्हा गोष्ट सांगायचे तेव्हा जणू एकपात्री नाटकाचा प्रयोगच वाटत असे. या गोष्टींच्या उपक्रमातून त्यांनी अवघे रामायण, महाभारत आणि अरेबियन नाईटस् भारावून जाऊन ऐकले.त्यातही कवी गिरीशांचे आवडते पुस्तक म्हणजे ''नाट्यरुप महाराष्ट्र'' या पुस्तकातील 'संभाजीचा वध', 'बाजीप्रभूची आत्मयज्ञ' ही प्रकरणे ते साभिनय वाचत असताना ऐकणाऱ्यांच्या नजरा ह्या बाल कानेटकरांवर खिळल्या जायच्या. कारण प्रत्येक उद्‌गाराची प्रतिक्रिया पावती द्यावी त्याप्रमाणे ते दातओठ खाऊन देत असत. त्याप्रमाणे कानेटकरांचे शेजारील बापूचे वडील बाबुराव जोगळेकर आणि बंडोपंत (काका) या जोगळेकर बंधुंचे नाट्यप्रयोग आणि नाट्यरुप महाराष्ट्रातले प्रवेश यामुळे

या बाल वसंताचे डोके अक्षरशः फिरुन गेले. त्याला चैन पडेना. बापुशी सल्ला मसलत करुन आपणही नाटक केलेच पाहिजे. हे त्यांनी ठरविले. त्यासाठी त्यांना आपल्या घरातूनच आपल्या माईच्या कर्तृत्वापासून डोळस विचार आणि प्रेरणा लाभली.

प्रा. कानेटकर व्यवसायानिमित्त नाशिकमध्ये स्थिरावले. हे शहर त्यांना खूप आवडले. त्याचे कारण या शहराने एका कलंदर कवीश्रेष्ठाला घडविले. आणि त्याच्यावर इतकी अपरंपार माया केली की खरोखर दुनियेत त्याला तोड नाही. कलंदर कलावंत म्हणजे तात्यासाहेब शिरवाडकर. कानेटकरांना तात्यासाहेबांचा दाट परिचय होतो. तो ते जेव्हा सांगलीला खांडेकरांकडे यायचे तेव्हाचा. एकदा खांडेकर ''विशाखा'' ची प्रस्तावना लिहत होते. तेव्हा तिथेच त्यांनी शिरवाडकरांच्या विशाखाचे सर्व सुटे फॉर्मस वाचले होते. आता तर ते तात्यासाहेबांच्या इतके जवळ आले होते की त्यांनी आपल्या मी .... माझ्याशी या आत्म चरित्रात्मक पुस्तकामध्ये 'एक कलंदर कलावंत पण दुर्मिळ माणूस' या प्रकरणात तात्यासाहेबांविषयी केलेल्या विवेचनावरुन त्याचा प्रत्यय येतो. कानेटकरांनी त्यांचे सर्व साहित्य वाचलेले होते. त्यांच्या सोबत ते राहिले होते. त्यांच्याविषयी ते म्हणतात, ''या स्थितप्रज्ञ, तपस्वी कलावंताचे अंतःकरण सागरासारखे विशाल आणि खोल आहे. त्याचे धैर्य आणि शांती एखाद्या मानदंडासारखी आभाळाला भिडलेली आहे. व्यवहारातल्या सुखदुःखाचे प्रचंड आघातातही विचलीत न होता अबोलपणे सोसण्याचे विलक्षण सामर्थ्य त्यांच्याजवळ आहे. आजाराने सौ. निर्वतल्या आणि सर्वांवर आपल्या मायेची पाखर घालणारा हा माणूस 'पोरका' झाला. त्यावेळी ही त्यांच्या डोळ्यातून ओघळणारे अबोल अश्रू त्यांनी क्षणार्धातच टिपले. त्याचवेळी माझ्या लक्षात आले की माणसांच्या गराड्यातील हा माणूस आजन्म एकाकी आहे आणि एकाकी राहणार. हिमनगासारखा एक अष्टमांश भाग तेवढा आमच्या वाट्याला आलेला आहे. बाकीचा प्रचंड सात अष्टमांश भाग अथांग खोल पाण्याखाली बुडालेला आहे.'' कानेटकरांच्या या विवेचनावरुन त्यांनी शिरवाडकरांना किती जवळून पाहिले होते याचा प्रत्यय येतो.

कानेटकर ज्या ग्रंथाचा खणखणीत बंदा रुपया म्हणून गौरव करतात त्या ''सौंदर्यमीमांसा'' ग्रंथाचे ग्रंथकर्ते डॉ. राजाभाऊ पाटणकर हे महाविद्यालयीनशिक्षणासाठी नाशिकला होते. तो काळ वाङ्मय दृष्ट्या 'अभिरुची' मासिकाचा होता. म्हणजे नवकथा आणि नवकवितांचा. राजाभाऊ आणि कानेटकर यांच्या मैत्रीच्या या पर्वात ते लहान सहान वाङ्मयीन घडामोडीं बरोबरच मोठमोठ्या साहित्यकृतींवरही चर्चा करीत असत. त्यांच्या चर्चेला साहित्य हा एकमेव विषय नसे. तर जगातील कोणत्याही विषयांवर त्यांच्या चर्चा रंगून त्यास उधाण येत असे आणि मग या सर्व चर्चेमधूनच ''मानवापुढील यक्षप्रश्न' यासारखी लेखमाला आणि ट्रॅजिडीतल्या नायकाबद्दल काही एक विचार प्रतिपादन करणारा एखादा लेख ते दोघ उत्साहाच्या भरात लिहत असत. सुरवातीच्या काळातील या लेखनाला आता फारसा अर्थ नसला तरी त्या दोघांचा वाङ्मयीन पिंड त्यातून घडत होता.

१९४० साली वडिलांची बदली सांगलीला झाली. त्यामुळे कानेटकर सांगलीला आले आणि महाविद्यालयीन शिक्षणासाठी विलिंग्डन कॉलेजमध्ये दाखल झाले. त्यावेळी सुटीच्या दिवशी ते कोल्हापूरला भाऊसाहेब खांडेकरांकडे जायचे. तिथे त्यांना निरनिराळी पुस्तके वाचायला मिळत. इलसेन, टॉलस्टॉय, गॉर्की, चेकॉव्ह, डोटोव्हस्की, झ्वाइंग इ. पाश्चात्य कला महर्षींचा परिचय त्याचप्रमाणे केशवसुत, भा.रा.तांबे, गडकरी, हरीभाऊ, देवल, खाडीलकर, कोल्हटकर यांसारख्या जेष्ठ मराठी साहित्यिकांचे मूल्यमापन कसे करायचे हे सर्व त्यांना खांडेकरांकडून शिकायला मिळाले. स्वतःच्या अंधत्वाकडे एक अनुभव

म्हणून पाहण्याची शक्ती लाभलेल्या या भाऊसाहेब खांडेकरांना कानेटकरांनी आपले गुरु मानले. भाऊसाहेब खांडेकरांनी कानेटकरांवर केलेल्या संस्काराचा एक ठसा त्यांच्यावर स्पष्टपणे उमटलेला जाणवतो. तो म्हणजे दुर्दम्य आशावाद.

. कुसुमाग्रज, खांडेकर, फडके, राजाभाऊ पाटणकर, गडकरी यांसारख्या जेष्ठ आणि श्रेष्ठ नामवंत लेखकांच्या साहित्याचा अभ्यास करुन त्यांच्या मोहपाशात न अडकता वसंत कानेटकरांनी आपले स्वतःचे 'वेड्याचे घर उन्हात' हे पहिले नाटक लिहले. त्यावेळी आपला नाटककाराचा पिंड आहे याचा प्रत्यय त्यांना आला. त्यानंतर 'प्रेमा तुझा रंग कसा' या नाटकातून विनोदी रसायनांच मिश्रण करुन हास्यकल्लोळरुपी तेजाब त्यांनी निर्माण केलं. त्यानंतर'रायगडाला जेव्हा जाग येते' या नाटकात ऐतिहासिक भाषा लवचिकपणे वापरुन मनोविश्लेषण साधण्याचा प्रयत्न त्यांनी केला. तर 'लेकरे उदंड झाली' या नाटकात "My Fair Lady' सारखी Lyrics आणि प्रेक्षकांच्या सहभागाने या प्रयोगाने आकार घेतला तर Tragedy हा साहित्य प्रांतातील महान वैफल्यविचार. परंतु या प्रांतातही डोकावणारे हिमालयाची सावली, विषवृक्षाची छाया, कस्तुरी मृग सारखी नाटके त्यांनी लिहिली. असे असले तरी 'देवाचं मनोराज्य' यासारखे त्यांचे नाटक फसले. त्यांनी बहुविध विषयांवर लेखन केले. कोणत्याही नाटकात त्यांनी ओढाताण केलेली नाही. एखाद्या प्रांतात यश मिळाल्यानंतर त्याच साच्यात ते अडकून बसले नाहीत. त्यांच्या नाटकांमध्ये त्यांच्या शैलीनुसार अर्थवाही वाक्ये सहज येतात. काव्य त्यांच्या शैलीत भिजून जाते आणि तो त्यांचा Strong point होतो. नाटक म्हणजे तरी काय? Fine flower of poetry. त्यांचे संवाद उत्स्फूर्त असतात. विनोदात wit जितका महत्त्वाचा तितकेच महत्त्व त्यांनी संवादात काव्याला दिले. त्यांच्या नाटकातील अनेक सहज सुंदर वाक्ये प्रेक्षकांवर अधिराज्य गाजवतात. कानेटकरांनी आपल्या लेखनात सतत परिवर्तन घडवून आणत आपल्या विशिष्ट शैलीने मराठी साहित्यात मोलाची भर घातली.

बालपणापासून साहित्यिक मंडळींच्या सहवासात राहूनही कानेटकरांनी आपले वेगळेपण जोपासत बहुविध स्वरुपाचे लेखन करुन व्यक्तिगत जीवनातही तीन अंकी सुखात्मिकेचा नाट्यप्रवास यशस्वीपणे पार केला. कानेटकर ज्यावेळी १०-१२ वर्षांचे होते. त्यावेळी ते स्वतःशीच विचार करायचे यशवंतांनी लिहिलेल्या 'उगी उगी रे बाळा वसंता किती रडायचे' या कवितेवर.

बालपणात कानेटकर इतके रडले की त्यांच्या रडण्यावर कवी यशवंतांना कविता लिहिण्यास भाग पाडले. ३० जानेवारी २००१ रोजी सायंकाळी ७ वाजून ५० मिनिटांचा क्षण असा की प्रत्येक नाट्यरसिकाला, प्रत्येक मराठी भाषिकाला त्यांच्यासाठी रडू कोसळले.

आक्रोश

गजानन माधव शिंदे
प्रथम वर्ष एम.ए. (मराठी)

दिव्यात रात्र आज विझून बुडणारी
आसवांना गाळून त्यातच जळणारी
यशास टेकण्यास हात होतात खुजे
दुःखाची आसवांनी ही रात्र संपणारी
वेळ सोडून मागे पळतो घड्याळ काटा
उरलीच नाही सांज सूर्यास सांजणारी
होतात रोज भूकंप भूमीच्या पायथ्याशी
घडते नेहमीच घटना हृदयास कंपणारी
आक्रोश ही जेव्हा होते आर्त किंकाळी
स्तब्ध होते हवा तेव्हा तोऱ्यात वाहणारी

स्वरलता

विजय पाठक
द्वितीय वर्ष एम.ए. (मराठी)

लता मंगेशकर यांना केंद्र सरकारने 'भारत रत्न' ही पदवी दिली. प्रजासत्ताक दिनाच्या पूर्वसंध्येला ही बातमी आली आणि साऱ्या भारतीयांच्या अंगावर रोमांच उभे राहीले. प्रत्येकाने या बातमीचे स्वागत केले. खरे तर या भारतरत्नाला ही पदवी घोषित करणे म्हणजे औपचारिकतेचाच भाग होता. कारण गेल्या पाच दशकांपासून लता गात आहे. त्यांचे गाणे ही एक स्वतंत्र कलाकृती असते. माणसात माणूसकी तसे गाण्यात गाणेपण. ज्या शांत रसाला कारुण्य आणि भक्तीरसांचे अस्तर आहे, तो त्यांच्या गाण्याचा स्थायीभाव. म्हणूनच त्यांचे गाणे ऐकताना श्रांत जीव शांत होतो. लतादीदींचे गाणे त्याला एका वेगळ्याच विश्वात घेऊन जाते. ऐकताना मन प्रसन्न होते.

कुसुमाग्रजांच्या शब्दात सांगायचे तर शृंगार, कारुण्य, वात्सल्य, समर्पण इत्यादी भावनांची मूलतत्वे या स्वरांच्या रुपेरी नौकेतून आपल्या घरी पोहोचली. या कोकीळेने प्रत्येक ऋतूला वासंतिक दिलासा दिला.

हे यश त्यांना सहज प्राप्त झाले नाही. वडील दिनानाथ मंगेशकरांनी त्यांना शिस्तबध्द तालमीतून सूरभरणा, लय तालीचं भान, रागदारी चीजा यांची ठेव सुपूर्द केली. लहान वयातच वडिलांचे संगीत कानात भरुन राहीले. या तेजस्वी गायिकेवर बालवयात संस्कार झाले. वडिलांच्या मृत्यूनंतर वयाच्या ११ व्या वर्षी घरची जबाबदारी त्यांच्यावर पडली. ज्या वयात हसायचे, खेळायचे, फुलपाखरासारखे बागडायचे त्या वयात चार पैसे मिळविण्याची धडपड करण्याची वेळ आली. कुटुंबाच्या पालनपोषणासाठी अखेर चित्रसृष्टीचा मार्ग अवलंबावा लागला. 'पहिली मंगळागौर' या नवयुग चित्रसंस्थेच्या चित्रपटात भूमिका मिळाली आणि लता मंगेशकरांचे 'मनू' च्या भूमिकेत रजतपटावर साऱ्यांना दर्शन झाले. यात त्या स्नेहप्रभा प्रधान यांची धाकटी बहिण झाल्या होत्या. त्यातील 'नटली चित्राची नवलाई' हे गीत त्यावेळी खूप लोकप्रिय ठरले होते. त्यानंतर त्यांनी मा. विनायक यांच्या प्रफुल्ल मध्ये नोकरी धरली व कोल्हापूरला रवाना झाल्या. तेथे 'माझं बाळ' मध्ये त्यांनी अनाथाश्रमातील पोरक्या मुलीची भूमिका केली होती. त्यातील माधव ज्युलियन यांचे 'प्रेमस्वरुप आई' हे मातृवात्सल्याने ओथंबलेले अमर काव्य त्यांनी आपल्या मधुर गळ्याने रजतपटावर इतक्या जिवंतपणे साकारले की, ते ऐकतांना हृदयात कालवाकालव होई. आसवे ओघळू लागत. माझे बाळ नंतर चिमुकला संसार, गजाभाऊ, बडी माँ, जीवनयात्रा मंदिर आदी चित्रपटातून भूमिका केल्या.

नंतर त्या कोल्हापूरहून मुंबईला आल्या. मुंबईत त्यांची भेट नूरजहाँ या विख्यात गायिकेशी झाली. लतादीदींचे तेव्हा गाणे ऐकून तिच्या तोंडून उत्स्फूर्त उद्गार बाहेर पडले होते, ''लडकी की आवाज सुरीली है, बहुत मिठा गाती है। अगर ठीक ढंग से रियाज करेगी तो यह लडकी आगे नाम कमाएंगी!'' नुरजहाँची शाबासकी मिळविणे त्या बालवयात सोपे नव्हते. लता मंगेशकर यांच्या गायनावर कळत न कळत नुरजहाँ आणि सैगल या दोन्ही महान गायकांचा परिणाम झाला होता.

१९४६ मध्ये 'आपकी सेवा में' या चित्रात दत्ता डावजेकर यांच्या संगीत दिग्दर्शनाखाली त्यांनी सर्वप्रथम ठुमरी गाऊन पार्श्वगायिकेच्या जीवनास प्रारंभ

केला. पण १९४७ मध्ये 'ओ गोरा गोरा, अंग्रेजी छोरा' हे मुकेश बरोबर गायलेल्या द्वंद्वगीताने त्यांना आकारास आणले. महल मधील 'आयेगा आयेगा, आयेगा आनेवाला' या गीतानंतर त्यांनी मागे वळून पाहिलेच नाही. परख मधील ओ सजना बरखा बहार आयी, बीस साल बाद मधील कही दीप जले कही दिल, मधुमतीचे आजा रे परदेसी, रसिक बलमा, तुम न जाने किस जहाँमें, अशी कितीतरी गाणी रसिक मनाचा ठाव घेतात. तर ए मालिक तेरे बंदे हम, अल्ला तेरो नाम सारख्या प्रार्थना रसिक मान्य झाल्या.

मुलायम आणि लवचिकता असलेला लतादीदींचा आवाज संगीतकारांना वरदान ठरला. त्या आवाजातील माधुर्य पाहून कवींना शब्द स्फुरले. रसिकांना ही गीते आनंदाचा ठेवा वाटली. गुलाम हैदर, अनिल विश्वास, खेमचंद प्रकाश, नौशाद, सी. रामचंद्र, हेमंत कुमार, सलील चौधरी, सचीन देव बर्मन, सुधीर फडके, वसंत प्रभू, दत्ता डावजेकर, हृदयनाथ मंगेशकर, शंकर जयकिशन, रोशन, लक्ष्मीकांत-प्यारेलाल आदी संगीतकार लतादीदींच्या गाण्याने लोकप्रिय झाले. ते आपल्या वेगळ्या वैशिष्ट्यामुळे. लताबाई सर्व संगीतकारांकडे गायल्या. अशा कित्येकांनी त्यांच्या सुरेल आवाजाचा आजवर कितीतरी वेळा उपयोग करुन घेतला. पण प्रत्येकवेळी त्या संगीतकारालाच त्यांनी आपल्या गळ्याद्वारा रसिकांपुढे ठेवले. म्हणूनच आयेगा आनेवाला ऐकतांना स्व. खेमचंद प्रकाशची आठवण येते. तर ये जिंदगी उसी की है हे स्वर कानी पडताच हसऱ्या चेहऱ्याचे सी. रामचंद्र डोळ्यापुढे उभे राहतात. तर राजा की आयेगी बरात गातांना शंकर-जयकिशन यांची आठवण होते. लताच्या आवाजाचा पहिला सूर कानावर कधी पडला ते सांगता येणार नाही. पण त्यांच गाणं म्हणजे दवबिंदूंची सतार शिंपण असतं. हृदयनाथ मंगेशकर, श्रीनिवास खळे, सुधीर फडके यांची गाणी गायकांसाठी अवघड असतात पण रसिकांसाठी श्रवणीय असतात. म्हणून लतादीदींनी गायलेली गाणी ऐकली की गुणगुणण्याचा मोह होतो कारण अवघड मांडणी झालेल्या गीतांना लताच्या स्वरांचा परिस स्पर्श झालेला असतो.

वयाच्या १७ व्या वर्षी पार्श्वगायनास सुरवात केल्यापासून आजपर्यंत तीस हजाराहून अधिक गाणी गायली आहेत. ही गाणी म्हणताना त्यांना भाषेचा अडथळा आला नाही. म्हणूनच पंजाबी, बंगाली, गुजराथी, बिहारी पासून कानडी, तामीळ, तेलगू, संस्कृत पर्यंत गीतं त्यांनी गायली आहेत. गांधाराने गळा सजवून जन्मास आलेल्या या गायिकेने आजवर आपल्या वैशिष्ट्यपूर्ण गायकीने चमत्कार केले आहेत. अनेक गीतांचे, स्वरांचे, रागांचे मोल वाढविले आहे. श्याम सुंदर ते ए.आर.रहमान पर्यंतच्या संगीतकारांच्या पिढ्या या कोकीळ स्वरांच्या साक्षीत वावरल्या आहेत ....! लताचं गाण हा तिच्या जीवनविषयक अनुभवांचा दृष्टीकोनांचा आविष्कार आहे. तिला दैवजात लाभलेलं हे तिचं अभिव्यक्तीचं साधन उंच शिखरावर नेऊन ठेवलं आहे. म्हणूनच वि.स.खांडेकरांना ती 'कल्पलता' वाटते तर पंकज मलिक यांना 'सुधाकंठिणी' वाटते. संगीतकार सलील चौधरींना स्वरमनस्क भासते. तर हेमंत कुमारांना तात्विक भूमिकेसाठी अचल उभी आहे असे वाटते.

जीवनाला संजीवन पुरवणारा 'अमर्त्य' सूर पाच दशकाहून अधिक काळ रसिकांना पाझरत राहीला आहे. ज्ञानेश्वर-तुकारामाच्या ओवींनी तृप्त झाला आहे.

विनम्रतेचा शांतवेष धारण केलेली, शुभ्र वस्त्रातील प्रतिमा जनमानसात सजली आहे. भारतीयांची मानं उंचावणारे हे व्यक्तीमत्व रसिकांच्या आदराचं स्थान, लाडकं दैवत ठरलं आहे. लय आणि ताल यांचा अनोखा संगम म्हणजेच लता हे समीकरण बनलं आहे. आणि म्हणूनच प्रत्येक भारतीय त्यांना आदराने दीदी म्हणतो आहे. अशा या लता दीदीला भारत रत्न पुरस्काराने शासनाने गौरवल्याने प्रत्येक भारतीय मनाला आनंद होणे स्वाभाविक आहे. असा आनंद न झालेलाच विरळा !

बेकारी एक गहन समस्या

कु. स्वाती शिरुडे
तृतीय वर्ष कला (अर्थशास्त्र)

कशास भाषा व्यर्थ बोलता
एकविसाव्या शतकाची
एक विसावा ही न दिसावा
व्यथा आजच्या आयुष्याची

आजच्या परिस्थितीमध्ये सभोवताली पाहिल्यास आपल्याला अनेक समस्या समाजात मूळ धरुन बसलेल्या दिसून येतात. त्या समस्यांच्या गर्दीतच असणारी एक महत्त्वपूर्ण अशी समस्या म्हणजे 'बेकारी'. ह्या बेकारीच्या संदर्भात अनेक प्रकारच्या चर्चा, उपाययोजना सुरु असलेल्या आपल्याला दिसून येतात. पण त्याबरोबरच त्या उपाययोजनांचा उपयोग होत नसल्याचेही आपल्याला दिसून येते.

एकंदर परिस्थिती पाहता मनात एक प्रश्न उभा राहतो की, ह्या समस्येचा जन्म झालाच कसा आणि केव्हा? जेव्हा ही समस्या निर्माण झाली तेव्हाच हिच्यावर उपाययोजना करुन ती संपुष्टात आणण्याचा प्रयत्न का केला गेला नाही? याचा सखोल विचार केला असता आपल्या हे लक्षात येते की, इ.स. १८४७ मध्ये कार्ल मार्क्सने जेव्हा दास-कॅपिटल हा ग्रंथ लिहीला तेव्हा त्याच्यासमोर त्यावेळेस संपत्तीचे एकत्रिकरण हा प्रश्न होता. तो त्याने श्रम हीच संपत्ती आहे. ह्या सिद्धांताची मांडणी करुन सोडविला.

उद्योगप्रधान सभ्यतेत संपत्तीऐवजी श्रमाला महत्त्व आहे आणि एकत्रित असलेली संपत्ती श्रमात विभागली गेली. हे ज्या श्रम हेच भांडवल आहे ह्या सिद्धांतामुळे घडले त्या सिद्धांताची मांडणी ही पूर्णतः न होता अंशतः घडली. कार्ल मार्क्स ह्या थोर विचारवंताला पूर्ण श्रमाला भांडवलाचे रुप द्यावयाचे होते. परंतु प्रत्यक्षात मात्र भांडवल म्हणून श्रमालाच महत्त्व प्राप्त झाले. परिणामी मानवी श्रमाला भांडवलाचे स्वरुप न येता श्रमाच्या मागणीलाच भांडवलाचे रुप प्राप्त झाले. आणि यातून मागणी नसलेल्या श्रमाचा प्रश्न तसाच शिल्लक राहीला. या अर्धवट सिद्धांताचा परिणाम आज बेकारीत झालेला दिसून येतो. आज आपल्यापुढे अर्थशास्त्राच्या तात्विक भूमिकेतून संपत्तीचे एकत्रिकरण हा प्रश्न नसून श्रमाचे एकत्रिकरण हा प्रश्न आहे. जगातील वाढती बेकारी म्हणजेच श्रमसंचय म्हणजेच मागणी निर्माण न होऊ शकलेले श्रम अर्थहीन स्वरुपात भेडसावित आहेत. म्हणून मार्क्सचा श्रम हीच संपत्ती हा सिद्धांत पूर्णतः सिद्ध झालेला नसून अंशतःच त्याची सिद्धी झाली आहे असे म्हणावे लागते. अर्थशास्त्राच्या भाषेत कार्ल मार्क्सला श्रमाचे मूल्य ठरवायचे होते. परंतु त्याला श्रमाच्या किंमतीवरच समाधान मानावे लागले.

अर्थशास्त्रात मूल्य, किंमत आणि भाव अशा स्वतंत्र संकल्पना आहेत. इंग्रजीत ज्याला व्हॅल्यू, प्राईज आणि कॉस्ट असे म्हणतात. मूल्य हे उपयुक्ततेतून ठरत असतात. किंमती या बाजारातील मागणी आणि पुरवठा यातून निर्माण होत असतात. तर भाव हे उत्पादनाच्या गरजेवरुन निश्चित करण्यात येत असतात. उत्पादक आपल्या उत्पादनात श्रमाची कॉस्ट (भाव) ठरवून श्रमिकाच्या श्रमाला बाजार किंमतीप्रमाणे किंमत देऊन मोकळा होतो. कॉस्ट आणि किंमत यातील अंतर हेच उत्पादनाचे उत्पन्न. श्रमिकाला आपल्या श्रमाची बाजार किंमतीप्रमाणे मिळणारी किंमत हेच आपल्या श्रमाचे मूल्य आहे असे समजावे लागते व त्यावर आपले भागवावे लागते. या मिळणाऱ्या किंमतीत पगार आणि भत्ता समाविष्ट असतो. त्या पगार आणि भत्त्याचा विचार अर्थव्यवस्थेत होत असतो. आपणास येथे तात्विक अर्थशास्त्राचा विचार श्रमसंकल्पनेतून करावयाचा आहे. ही श्रमिकाला

मिळणारी त्याच्या श्रमाची किंमत हेच आपल्या श्रमाचे मूल्य आहे असे समजावे लागते. परंतु हे देखील ज्याच्या श्रमाला मागणी आहे अशा श्रमिकाच्या संदर्भात आहे. ज्याच्या श्रमाला मागणी नाही त्याच्या श्रमाला अर्थातच किंमत नाही. मग मूल्याचा प्रश्नच उद्‌भवत नाही. येथे तात्विक अर्थशास्त्रात श्रमशक्तीचा विचार झाला नसून श्रमाच्या गरजेचा विचार झाला आहे. श्रमाच्या गरजेपेक्षा श्रमशक्ती प्रचंड प्रमाणात आहे. मानवी व्यवहारात श्रमाची गरज अत्यल्प आहे तर मानवी जीवनात श्रमशक्ती प्रचंड प्रमाणात आहे. तेव्हा शक्तीचे मूल्य गरजेच्या किंमतीने कसे ठरणार?

उपयुक्ततेने मूल्य निर्धारीत होतात. याठिकाणी माणसाच्या श्रमशक्तीची उपयुक्तता व आवश्यकता समजून येणे आवश्यक ठरते. जेव्हा माणसाच्या श्रमशक्तीची उपयुक्तता समजली जाईल, तेव्हाच खऱ्या अर्थाने श्रमाला मूल्य प्राप्त होईल. पण अर्थातच हे देखील ज्या श्रमिकाच्या श्रमाला मागणी आहे. त्याच्याच श्रमाच्या बाबतीत घडेल.

येथे प्रश्न असा उद्‌भवतो की, ज्या श्रमिकाच्या श्रमाला मागणी नाही त्या श्रमिकाचे श्रम उपयुक्त नाहीत काय? जर त्यालाही कोठेतरी आपली श्रमशक्ती वापरण्याची संधी मिळाली तर त्याचे श्रम निश्चितच उपयुक्त ठरतील. पण ही संधी आज किती लोकांना मिळत आहे?

एके काळी आपल्या भारतीय समाजाची अशी संस्कृती होती की, प्रत्येकाने आपापला वडिलोपार्जीत व्यवसाय करावा म्हणजे रोजगाराचा प्रश्नच उभा राहणार नाही. तेव्हा शेतकऱ्याचा मुलगा शेतीच करत होता आणि सोनाराचा मुलगा सोनच विकत होता. त्याकाळी सर्व जण सुखी होते आणि प्रत्येकाजवळ आपली श्रमशक्ती वापरण्याची संधी होती. मात्र पुढे जेव्हा,

ज्याच्या हाती पेन्सिल पाटी
तोच सुखाचे मंदीर गाठी
हाती ज्या शेणाची पाटी
दैन्य लागते त्याच्या पाठी

असे प्रत्येक मनावर बिंबण्यात येऊ लागले. तेव्हा त्या गोष्टीचा परिणाम समाजव्यवस्थेवर होऊ लागला. व जो-तो 'सुखाचे मंदीर गाठण्यासाठी' हातात पेन्सिल पाटी घेऊ लागला. हळूहळू शिक्षणाचं महत्त्व पटू लागलं आणि प्रत्येकच जण शिक्षण घेऊ लागला. येथपर्यंत सर्व ठीक होतं. पण जेव्हा ह्या शिक्षण घेतलेल्या प्रत्येकालाच 'चांगल्या' नोकरीचीच ओढ वाटू लागली. तेव्हा पुन्हा प्रश्नचिन्ह उभं राहीलं. सुरुवातीच्या काळात जेव्हा लोकसंख्या कमी होती तेव्हा ह्या प्रत्येकाला हवी तशी चांगली नोकरीही मिळत होती. पण पुढे-पुढे जशी लोकसंख्या वाढू लागली तशी शिक्षण घेतलेल्या व्यक्तीला फक्त 'सुशिक्षित साक्षर' इतकेच महत्त्व मिळत आहे.

सुरुवातीला जेव्हा ह्या सुशिक्षित साक्षरांची समाजाला गरज होती. तेव्हा ह्या समाजात त्यांच्या शिक्षणाला देण्यालायक कामही उपलब्ध होतं. पण आजच्या घडीला तशी परिस्थिती नाही. आज अनेक महाविद्यालये, विद्यापीठे उपलब्ध आहेत आणि त्यातून उच्चविद्याविभूषित होऊन बाहेर निघणाऱ्यांची संख्या देखील खूप आहे. ह्या प्रत्येकाला आपल्या शिक्षणाच्या उंचीचं कामही हवं आहे. आणि ते मिळणं केवळ अशक्य झालेलं आहे. ह्याचं महत्त्वपूर्ण आणि नेहमीच दिलं जाणारं कारण म्हणजे आपली प्रचंड लोकसंख्या!

आपल्यासमोर आज एक मोठा गहन प्रश्न उभा राहीला आहे. एकीकडे आजच्या या विज्ञानयुगात विविध तंत्र, संशोधन घडून येत आहे. अनेक कामं झटकन उरकून टाकणारी कॉम्प्युटर, रोबो सारखी साधन निर्माण होत आहेत नव्हे .... झालेली आहेत. आणि दुसरीकडे लोकसंख्या प्रचंड प्रमाणात वाढत आहे. अर्थातच अशा स्थितीत आपल्याकडे मोठ्या प्रमाणावर श्रमशक्ती देखील उपलब्ध आहे. मात्र, सध्याच्या ह्या कॉम्प्युटर युगात बुद्धीवाद्यांच्या मुखी एकच वाक्य आहे ....

''कमी श्रमाचे उत्तम तंत्र! हाच नव्या युगाचा मंत्र।।''

परिस्थितीचे अवलोकन केल्यानंतर कमी श्रमाचं तंत्र उत्तम कसं काय ठरेल? आणि जर आपण कमी श्रमाच्या तंत्रालाच उत्तम म्हटलं तर प्रचंड श्रमशक्ती जाणार कुठं? प्रत्येक श्रमिकाला काम मिळायलाच हवं

आणि जर ते मिळालं नाही तर अर्थातच तो त्याची श्रमशक्ती अन्यत्र कोठेतरी वापरेल. मग ते कार्य विधायक असेल किंवा नसेलही!

ह्यातूनच जन्म होतो, वेगवेगळ्या समस्यांचा, गुन्हेगारीचा, दारिद्र्याचा ....! आणि ह्या वेगवेगळ्या समस्या समाजात आपली मुळं पसरवू लागतात. मग समस्यांच्या गर्दीतच उल्लेख होतो बेकारीचा .... बेरोजगारीचा!

आज प्रत्येक समंजस, जाणकार अशा युवक-युवतीकडे एकच प्रश्नचिन्ह सतत घुटमळत आहे. भविष्यात आपण घेत असलेल्या शिक्षणाला महत्त्व मिळेल काय? आपल्याला आपल्या योग्य काम मिळेल का? पण त्याच्या हाती काहीही नाही असं म्हटलं तर ते फारसं गैर ठरणार नाही. कारण, परिस्थितीपुढे अक्षरशः त्याची भाषा मूक होत आहे. आज प्रत्येक सुशिक्षित बेकार तरुण ह्या बेकारीच्या समस्येला कंटाळून इतकंच सांगत आहे ....

अवघे झाले असाध्य अन्
सुन्न झाल्या दिशा
खूप सोसले आता झाली
मूक माझी भाषा!

यशापयश

रुपाली माळी
प्रथम वर्ष विज्ञान (संगणक)

जीवन हा एक यशापयशाचा संच आहे.
यशाचे शिखर ज्यात अपयशापेक्षाही उंच आहे.
लाखो जण रोज या संचात सामील होतात.
यशाचे शिखर मात्र नशिबवानच गाठतात.
आज परत एका नशिबवानाला मी तिथं पाहिलं.
त्याला पाहून मन मलाच दोष देत राहिलं.
तिथे जायला त्याच्याजवळ मेहनतीची दोरी होती.
स्तुतीसाठी चाहत्यांची संख्याही भारी होती.
त्या चाहत्यांपैकीच मी ही एक होते.
त्याच्या यशाला टाळ्यांनी दाद देत होते.
मात्र तरीही त्याचे पाय होते पूर्णपणे धरेवर.
केव्हाच लांब टाकले त्याने गर्वाचे सरोवर.
कुणालाही हेवा वाटावा असं ते त्याचं यश.
त्याच्या कलेने साऱ्यांना केलं होतं वश.
त्याच्या कलेत सारे भुलले होते.
माझ्या मनात मात्र वेगळेच सुमन फुलले होते.
मी ही आता ध्येयसाध्याचा ध्यास धरेल.
आणि तशाच मेहनतीच्या दोरीने यशाचं शिखर सर करेल.

अश्रू

वृषाली विजय पाठक
द्वितीय वर्ष कला

आसवांना का कधी किंमत असते.
ते तर क्षणिक असतात,
तर कधी आयुष्यभर पुरणारे असतात.
जीवनात कुणीच दीर्घ सोबती नसतात,
पण आठवणी उजाळतांना तेच कामी येतात.
कधी ते आनंदाने बागडत येतात,
तर कधी विरहाचे दुःख देतात.
म्हणूनच प्रत्येक क्षणाचे ते खरे सोबती असतात.

वाढते सांस्कृतिक आक्रमण, युवक आणि साहित्य

कु. अर्चना तांबोळी
द्वितीय वर्ष कला (इंग्रजी)

आलं! आलं!! आलं!!! २१ वं शतक उदयास आलं. या शतकाची कोवळी पहाट उगवून तिची गुलाबी छटा संपूर्ण विश्वात पसरली आहे, कि जिची सर्व अगदी आतुरतेने वाट पहात होते. आज मानवाने प्रत्येक क्षेत्रात दिव्य प्रगती केली आहे. यात आपला भारत देशही मागे नाही. परंतु या प्रगतीच्या, जीवघेण्या स्पर्धेच्या युगात आपल्या भारतीय संस्कृतीचे योग्य जतन होते आहे काय? पूर्वीचा तिचा मान, तिची शान शाबूत आहे काय? पूर्वी इतकीच ती पवित्र, पूजनीय आहे काय?

या सर्व प्रश्नांची उत्तरे होकारार्थी असतील असे वाटत नाही. या नव्या युगात आपण आपली संस्कृती, आपली नीतीमूल्ये यांना विसरत चाललो आहोत का? व पाश्चिमात्य संस्कृतीचे आकर्षण बहुतेक भारतीय तरुण-तरुणींमध्ये दिसून येते. आपली भारतीय संस्कृती जी अतिप्राचीन काळापासून सर्व विश्वात श्रेष्ठ मानली जायची, जिचे स्थान अढळ होते, तिची अवस्था आज एखाद्या बावरलेल्या हरिणीसारखी झाली आहे. भारतीय संस्कृती ही सर्वश्रेष्ठ होती. आज आहे, पण पुढे भविष्यात राहील कि नाही हे सांगणे जरा कठीणच आहे. कारण आजची युवापिढी सांस्कृतिक मूल्यांची किती जपणूक करते हे दर्शविणारी उदाहरणे डोळ्यांसमोर घडतच आहेत. भारतीय संस्कृती ज्ञानमय आहे. संग्राहक आहे. कर्ममय आहे. ही संस्कृती म्हणजे सर्वांगीण विकास, सर्वांचा विकास. ज्ञानमय व भक्तीमय कर्माचा अखंड आधार घेऊन मांगल्याकडे, खऱ्या मोक्षसागराकडे जाणारी ही संस्कृती आहे.

भारतीय संस्कृतीच्या अंतरंगाला हात लावायचा असेल, तिचे खरे स्वरुप समजावून घ्यावयाचे असेल, तिचे खरे उपासक व्हायचे असेल तर खोल दृष्टी घेणे जरुरीचे आहे. म्हणजे मग ह्या संस्कृतीचे अंतरंग प्रेमाने फुललेले, ज्ञानाने अलंकृत, आशेने शोभिवंत, उत्साहाने संस्फूर्त, आनंदाने पूरित असलेले दिसून येते. भारतीय संस्कृतीत कर्मशून्यतेला, आलस्याला, नैराश्याला स्थान नाही. भारतीय संस्कृती म्हणजे प्रयत्नांची पराकाष्ठा, भारतीय संस्कृती म्हणजे अमर आशावाद, भारतीय संस्कृती म्हणजे कोट्यावधी लहान-थोरांचे सहकार्य. भारतीय संस्कृती मानवी मन ओळखते. मनुष्याच्या हृदयाच्या भुका ती ओळखते. मनुष्याला वासना, विकार आहेत, ही गोष्ट भारतीय संस्कृती डोळ्यांआड करीत नाही. भारतीय संस्कृतीचे ध्येय परमोच्च असले, तरी ती मर्यादा ओळखते. मानवी आत्मा या मातीच्या शरीरात आहे. हा आत्महंस या चिखलात रुतलेला आहे. त्यांना हळूहळू या चिखलातून बाहेर काढले पाहिजे, ही गोष्ट भारतीय संस्कृती कधी विसरत नाही. चिखलातून कमळे फुलविणे, अंधारातून प्रकाश निर्माण करणे, मातीतून हिरे व माणके निर्माण करणे, मरणातून अमरता मिळविणे हे भारतीय संस्कृतीचे ध्येय आहे.

अशी ही भारतीय संस्कृती संपूर्ण आहे. ती कोणत्याही एकाच गोष्टीला महत्त्व देणारी नाही. ती मेळ घालणारी आहे. शरीरासाठी विज्ञान व आत्म्यासाठी ज्ञान! शरीराने नटलेल्य या आत्म्याला विज्ञानाने नटलेले अध्यात्म व अध्यात्माने नटलेले विज्ञान यांचीच जरुर आहे. भारतीय जनता हे दिव्य सूत्र ओळखील तो सुदिन!

कारण भारतीय तरुण-तरुणींच्या मनावर, वर्तनावर, विचारांवर विदेशी संस्कृतीचा फार मोठा पगडा दिसून येतो. पाश्चिमात्य संस्कृतीप्रमाणे तरुणपिढीला जे नवे ते हवे आहे. तरुण पिढी आज जो मार्गक्रमण करीत आहे, भविष्यात जर हाच मार्ग अवलंबिला तर नक्कीच आपली भारतीय संस्कृती रसातळाला गेल्याशिवाय राहणार नाही. २१व्या शतकात जिथे भारतीय तरुण पिढी आकाशाला गवसणी घालून प्रगतीची वाटचाल करण्याच्या प्रयत्नात आहे, तेथेच आपल्या संस्कृतीचा त्यांना विसर पडतो. आज कुठले क्षेत्र असे उरले आहे की, जेथे पाश्चिमात्य संस्कृतीचे आक्रमण नाही?

पूर्वी भारतात स्त्रीला देवी, आदिशक्ती मानले जायचे तिची पूजा केली जायची. भारतीय स्त्रिया म्हणजे त्यागमूर्ती, तपस्या, मुकसेवा, अलोट श्रध्दा व अमर आशावाद मानले जायच्या. भारतीय स्त्री म्हणजे मूर्त कर्मयोग होती. पुरुषांप्रमाणे तिही सर्व बंधनमुक्त होती. परंतु आजचे चित्र पूर्णपणे पालटले आहे. या तीव्रगतीने परिवर्तन होणाऱ्या युगात आधुनिक स्त्रीची भूमिका बदलली आहे. स्त्रीचे खरे सौंदर्य खुलते ते तिच्या वेशभूषा आणि केशभूषेमुळे. पण पाश्चिमात्य संस्कृतीच्या आक्रमणामुळे त्या दोघांना कात्री लागली. २१ व्या शतकात पाऊल ठेवतांना तिच्या साडीचा पदर केव्हाच लहान झाला. याचे कारण म्हणजे सिनेसृष्टीचा समाज जीवनावरील प्रभाव. आजच्या तरुण पिढीला जिचे बेफाम वेड लागले आहे. भारतीय स्त्रीची मर्यादा, संस्कार जर कुठे घालवले गेले असतील तर भारतीय सिनेमात! कारण सिनेमा हा समाजाचा आरसा असतो. समाजहितकारक असे सिनेमेही असतात. पण केवळ बोटांवर मोजण्याइतके.

सिनेमाचा प्रभाव युवापिढीवर इतका जबरदस्त आहे कि, जर सिनेमातल्याप्रमाणे एखाद्या तरुणीला प्रेमाचा स्वीकार करण्याचा आग्रह केला आणि जर तिने नकार दिला तर तिला भर रस्त्यात जिवंत जाळले जाते. तसेच दूरचित्रवाणीवर प्रसारित होणाऱ्या कार्यक्रमांमध्ये काही कार्यक्रम असे असतात की आपण आपल्या परिवारासह ते पाहू शकत नाही. याचा कहर म्हणजे तर काही वाहिन्या अशा आहेत की ज्यावर केवळ अश्लील कार्यक्रमच दाखविले जातात. हीच आपली संस्कृती काय? परस्त्रीकडे चांगल्या नजरेने पाहणाऱ्यांपेक्षा वाईट नजरेने पाहणारेच जास्त संख्येत आहेत. पाश्चिमात्य संस्कृतीच्या आक्रमणामुळे भारताच्या सांस्कृतिक नीतीमूल्यांचा सर्वात जास्त ऱ्हास होत आहे. अशा विदेशी अश्लील प्रसारणामुळे तरुण पिढीत विकृती निर्माण होत आहे. स्त्रीला केवळ एक उपभोगाची वस्तू म्हणून तिच्याकडे पाहिले जाते. आजची स्त्री सुरक्षित जीवन जगू शकत नाही. याला कारण परदेशी संस्कृतीचा प्रभाव आहे.

पाश्चिमात्य संस्कृतीचा सर्वात जास्त प्रभाव दिसतो तो आजच्या शिक्षणावर मराठी माध्यमांच्या शाळांपेक्षा इंग्रजी माध्यमांच्या शाळांची संख्या वाढत आहे. लहान वयातच इंग्रजी बोलणाऱ्या मुलाचे सगळीकडे कोडकौतुक केले जाते. जितके मराठी माध्यमात जाणाऱ्या मुलाचे केले जात नाही. मराठी माध्यमातील शिक्षण हे हलक्या प्रतीचे, कमी दर्जाचे लेखले जाते. लहान मुले - उद्याची पिढी - देशाचे भावी आधारस्तंभ, ज्यांना लहानपणापासूनच परकीय संस्कृतीचे शिक्षण दिले जात आहे. 'लहान मुल म्हणजे मातीचा गोळा! जसे घडवणार तसे ते घडणार'. त्यांना तर अजून काही कळत नाही पण समजुतदार पालक आणि देशाचे जागरुक नागरिक या नात्याने आपण त्यांना आपल्या संस्कृतीचा वारसा देण्याऐवजी एका परकीय संस्कृतीकडे सुपूर्द केले आहे. देवांची भाषा - संस्कृत भाषा. जिला सर्व भाषांची जननी म्हणतात. तिचा या भावी पिढीला गंधसुध्दा नाही. संस्कृत भाषा ही आपली संस्कृती, उच्च विचार, संस्कार, सद्‌गुण या सर्व आभूषणांनी अलंकृत आहे. परंतु त्या भाषेने शृंगार करुन सुशोभित होण्यास कोणी तयार नाही आणि जे आहेत त्यांची संख्या फारच कमी आहे. या पाश्चिमात्य संस्कृतीचा हा प्रभाव भारतीयांच्या

जीवनावर पडला आहे. तिचे आपल्यावर इतके प्रभुत्व झाले आहे कि त्यावाचून आपण राहू शकत नाही. त्याचाच प्रभाव या संस्कारक्षम कोवळ्या मनाच्या भावी पिढीवर तीव्र गतीने होतो आहे.

पाश्चिमात्य संस्कृतीचा आणखी एक बळी म्हणजे आपले शास्त्रीय संगीत. आजच्या तुफानी, धकाधकीच्या, वेगवान जीवनात शांती मिळत असेल तर ती भारतीय शास्त्रीय संगीतानेच! संगीताचा वारसा आपणांस फार पूर्वीपासून मिळाला आहे. पूर्वी मल्हार राग गायल्याने पाऊस पडत असे. कृष्णाच्या बासरीवर हजारो गोप-गोपी, इतकेच नव्हे तर पशु-पक्षी सारेच भाळले होते. तानसेन असा गायक होऊन गेला की जो दिपराग गाऊन दिवे लावत असे. ज्यामुळे जीवनाबद्दलचा निराशावादी दृष्टिकोन बदलून आशावादी होतो. पण युवा पिढीला ध्यास लागला आहे तो पाश्चिमात्य संगीताचा! नखापासून तर शिखापर्यंत थिरकवणाऱ्या या संगीतानं आजची भारतीय युवापिढी ही दिवाणी झाली आहे. पॉप-रॅपने ते वेडे झाले आहेत. भलेही तो मायकेल जॅक्सन काय म्हणतो? कोणतं गाणं म्हणतो? ते कळो अगर न कळो पण मनाला खरी शांती देणारं संगीत हे केवळ भारतीय संगीतच आहे, हे आमच्या तरुण पिढीच्या केव्हा पचनी पडेल ते देवच जाणे!

या सर्वांपेक्षा प्रभावी पाश्चिमात्य संस्कृतीचे आक्रमण आहे ते साहित्यावर! साहित्य क्षेत्रात तर या संस्कृतीच्या हल्ल्याचा कळसच आहे. सगळ्यात जास्त जनजागृती आणि विकृती समाजात पसरत असेल तर ती साहित्यामुळेच. ते एक तीक्ष्ण शस्त्र आहे. ज्याचा उपयोग योग्य कामासाठी केला तर फायदाच फायदा असतो. स्वातंत्र्य मिळविण्यासाठी जनजागृती आवश्यक होती ती लोकमान्य टिळकांनी साहित्याद्वारेच मोठ्या प्रमाणावर केली. आपले महान साहित्य म्हणजे आपले धर्मग्रंथ - रामायण, महाभारत आणि गीता जे आपणास संयमयुक्त सुखी जीवन कसे जगावे याचे अनमोल मार्गदर्शन करतात. चांगले साहित्य हे आपले गुरुच असतात. त्यांच्यातून आपण नेहमी काही ना काही शिकतच असतो. तसेच उत्तम प्रकारचे मनोरंजन करण्यातही साहित्य कुठे कमी पडत नाही. परंतु मनोरंजनाच्या नावाखाली नको ते छापू लागले आहे आणि ते बाजारात सर्रास विकले जाते, त्याला ग्राहकही मिळतो. साहित्य हे केवळ तरुण पिढीच नव्हे तर सर्व वयोगटातील व्यक्ती वाचतात. त्यामुळे हे परकीय संस्कृतीचे प्रदूषण सर्व जनमानसात पसरत आहे. काही पुस्तकांच्या दुकानात आकर्षण म्हणून भडक चित्रे असलेली मासिके, साप्ताहिके लावली जातात. काही अश्लील चित्रे असलेली मासिके तर दर्शनी भागात मुद्दामच लावलेली असतात. आणि खेदाची बाब तर ही की अशा चित्रांमुळे आकर्षित होणारी आणि ते खरेदी करणारी ग्राहक संख्या वाढत आहे.

ज्या भारतभूमीच्या साहित्य संस्कृतीला कालिदास, प्रेमचंद, सानेगुरुजी अशा थोर लेखकांचा तर बालकवी, कुसुमाग्रज, हरिवंशराय बच्चन या चिरंतन; अभिमान वाटावा अशा नररत्नांचा वारसा लाभला आहे. तेथे परकीय संस्कृतीचे साहित्यावरील आक्रमण कसे बरे सहन होत आहे? आजच्या युवापिढीने कुठेतरी या परकीय संस्कृतीला पूर्णविराम दिला पाहिजे. परकीय सांस्कृतिक आक्रमणाविरुध्द एकजूटीने बंड पुकारले पाहिजे. पण आजची युवापिढी हे करण्याच्या तयारीत न दिसता ते वाढविण्याच्याच मानसिकतेत जास्त आढळून येते. पाश्चिमात्य संस्कृतीचा मोठ्या चवीने स्वाद घेताना दिसते.

पाश्चिमात्य संस्कृतीने आजच्या युवापिढीला भूल पाडली आहे. तिची जणू नशाच युवापिढीवर चढली आहे. त्यामुळे त्यांना त्यांच्या भविष्याचा विचारही मनात येत नाही. परिणामी देशाचे भविष्य धोक्यात आहे. युवापिढीचे मानसिक संतुलन बिघडत असून ते बिथरलेल्या, अशांत मनाने समाजात वावरताना दिसतात. त्याचा परिणाम म्हणजे अशा असंतुलित मनाने वावरणाऱ्या तरुणांची संख्या वाढत आहे.

त्यांच्या या मनःस्थितीचा फायदा गुंड टोळ्या पुरेपूर घेतात. आणि उध्वस्त होतात ते हे तरुणच. युवापिढी आपली दिशा चूकते आहे. आणि हे सर्व घडायला जबाबदार आहे ती - पाश्चिमात्य संस्कृती. आज भावा-भावांमध्ये, शेजाऱ्या-शेजाऱ्यांमध्ये द्वेष निर्माण होत आहे. कारण विदेशी संस्कृतीचे अनुकरण. जो तो स्वतःचाच विचार करायला शिकला आहे. आत्मकेंद्री वृत्ती वाढली आहे. समाजात स्वार्थीपणा वाढतो आहे. याचा प्रखर तडाखा समाजाला-देशाला भोगावा लागतो.

आज जर योग्य दिशेने वाटचाल केली नाही तर या पिढीचे नुकसान होतच आहे पण पुढच्या पिढ्यांचेही भविष्य धोक्यात येईल. कारण आजचे हे सांस्कृतिक आक्रमण इंग्रजांनी केलेल्या १५० वर्षे राज्याच्या मानाने अतिशय घातक ठरेल. इंग्रजांनी तर भारताला फक्त आर्थिकदृष्ट्या कमकुवत केले, पण आजच्या वाढलेल्या सांस्कृतिक आक्रमणाचे भारतीयांना काय परिणाम भोगावे लागतील याची कल्पना न केलेलीच बरी! आजच्या युवापिढीपुढे आपली संस्कृती वाचविणे हे एक आव्हानच आहे. जी भूमी देवांच्या पदस्पर्शाने पावन झालेली आहे, जेथे नररत्नांच्या खाणी आहेत, अशा या भारतभूमीतील युवकांना हे काही विशेष अवघड आव्हान आहे, असे तर मुळीच नाही. युवापिढीने ह्या समस्येचा गांभीर्याने विचार केला पाहिजे. कारण योग्यवेळीच जर लक्ष दिले तरच या समस्येचे समूळ उच्चाटन करणे शक्य होईल.

आता तर संगणकीय युग आहे. त्याद्वारे जग जवळ आल्यासारखे वाटते. पण प्रत्येक गोष्टीचा योग्य-अयोग्य वापर करणे हे आपल्या हातात असते, त्या वस्तूच्या नव्हे. त्यामुळे संगणकातील इंटरनेटचाही अयोग्य वापर सर्रासपणे तरुणपिढी करतांना दिसते. या सर्वांवर परकीय संस्कृतीची छाप जाणवल्या शिवाय राहत नाही.

हे वाढणारे सांस्कृतिक आक्रमण थांबविणे ही काळाची गरज आहे. आजच्या युवापिढीने या गोष्टीकडे गांभीर्याने लक्ष दिले पाहिजे. नाही तर भावी पिढ्यांना भारतीय संस्कृतीचा गंधसुध्दा राहणार नाही. आपल्या संस्कृतीचा पाया असणाऱ्या चार वेदांची नावेसुध्दा बऱ्याच युवक-युवतींना माहित नसतील. आजच्या युवापिढीची ही स्थिती बघून काही सुज्ञ नागरिकांनी संत पुरुषांच्या साहाय्याने वेदशाळा उघडल्या आहेत. पण त्या काही विशिष्ट क्षेत्रातील लोकांपर्यंतच मर्यादित आहेत. त्यांची संख्या वाढविण्यात यायला हवी. भारत सरकारनेसुध्दा 'संस्कृती-बचाव' मोहीम राबवायला हवी. खास युवापिढीसाठी काही सांस्कृतिक योजनांची आखणी करायला हवी. ही केवळ शासनाचीच जबाबदारी नाही, तर यातील अर्धा भार आजच्या युवापिढीवर आहे. पाश्चिमात्य संस्कृतीच्या लाटेत वाहून न जाता युवापिढीने आता सावरले पाहिजे. तरच आपली भारतीय संस्कृती भविष्यातही श्रेष्ठ आणि वंदनीय राहील. आजच्या युवापिढीवर सर्वात महत्त्वाची जबाबदारी आहे. आपल्या पूर्वजांनी पाया रचला आहे, त्यावर आपल्याला भक्कम भिंती बांधायलाच हव्यात. नाहीतर भावी पिढी त्यावर कळस कसा बरं चढवेल? म्हणून कुठल्याही प्रकारचा वेळ न लावता संस्कृती वाचविण्यास सर्व युवकांनी सज्ज व्हायला पाहिजे. त्यात साहित्याचा सिंहाचा वाटा राहील. उत्तम प्रकारचेच साहित्य छापले जायला हवे. इतर कोणत्याही अश्लील, वायफळ साहित्यावर बंदी घातली गेली पाहिजे. आजच्या युवकाला योग्य मार्ग दाखविण्यासाठी श्रेष्ठ साहित्याची गरज आहे. आपल्याकडे ज्ञानेश्वरांपासून सानेगुरुजींच्या संस्कारशील साहित्यापर्यंत चांगले संस्कार घडविणारे साहित्य आहे. या युवकांना त्याची ओळख करुन देण्याची गरज आहे.

साहित्य हा समाजाचा आरसा असतो. त्यात आपले प्रतिबिंब उमटलेले बघावयास मिळते. म्हणून सकस साहित्य निर्माण होणे ही सध्याची गरज आहे. या युवकांसमोर नव-नवीन आव्हानं ठेवण्याची गरज आहे. कधी जय वा कधी पराजय या तर लाटा आहेत! परंतु राष्ट्राचे चारित्र्य गमावता कामा नये. पूर्वजांनी जे चारित्र्यधन मिळविले ते गमावता कामा नये. ते चारित्र्य वाढविले पाहिजे. ते जोपर्यंत वाढत

आहे, तो पर्यंत भारत वर्ष जिवंत आहे. ते चारित्र्य जोपर्यंत जिवंत आहे, प्रकट होत आहे, तोपर्यंत भारतीय संस्कृती जिवंत आहे.

पाश्चिमात्यात अद्वैताची थोर कल्पना नसल्यामुळे जगात हैदोस घालण्याचे असुरी कर्म त्यांनी चालविले आहे. भारतीय संस्कृतीतील अध्यात्म आज विलुप्त झाले आहे. ते आपण कृतीत आणू या. सर्वांस सुखविण्याची इच्छा धरु या आणि ही इच्छा मूर्त करण्याकरिता विज्ञानाचीही कास धरु या. सर्वजण विचार करा. भारतीय संस्कृतीचा आत्मा ओळखा. गीतेचे अंतरंग पाहा. भारतीय संस्कृतीचा आत्मा चिरडला गेलेला आहे. भारतीय संस्कृतीची भव्य इमारत नवीन विचारांच्या वाऱ्याने पडेल, अशी का या संस्कृती रक्षकांना भीती वाटते? या नवीन विचारांच्या वाऱ्यांनी जर ती पडण्यासारखी असेल, तर ती टिकण्यात तरी काय अर्थ आहे? जरा आलेली वाऱ्याची झुळुक ज्याला सहन होत नाही, तो क्षयी लवकरच मरणार, असाच नाही का ध्वनी निघत? भारतीय संस्कृती का अशी लेचीपेची आहे?

आमच्या दृष्टीने ती तशी नाही. ज्ञानावर, अनुभवावर ज्या संस्कृतीचा पाया रचला आहे, त्या संस्कृतीला कधीही भय नाही. नवीन विचारांचे वावडे नाही. आपल्या पेक्षा आपले पूर्वज अधिक समाजशास्त्रज्ञ होते. पूर्वजांचे प्रयोग आपण पुढे नेऊ या. अद्वैत अधिक साक्षात्कारु या. ही भारतभूमी मानवजातीचे तीर्थक्षेत्र होईल. सारे धर्म, भिन्न भिन्न संस्कृती येथे एकत्र नांदत आहेत. हे ऐकून सर्व देश भारतभूमीच्या पायांपाशी येतील! हे ईश्वरदत्त महान कार्य आपणास साधावयाचे आहे. हे महान ध्येय आपणास बोलावीत आहे. या महान ध्येयासाठी बाकी सारी क्षुद्रता आपण झडझडून फेकून दिली पाहिजे. भारतीय संस्कृतीच्या उपासकांनी श्रध्देने त्यागपूर्वक यासाठी उठले पाहिजे. चला तर मग, शुभस्य शीघ्रम!

सर्व यशाचे मूळ कारण तुमचे मन हे आहे. मनात जे जे विचार उत्कटत्वाने येतात, तेच पुढे जीवनात उतरतात. म्हणून मन हे सर्वाधार आहे. ते नेहमी प्रसन्न ठेवा उदास मन हे अपयशाला अक्षता देऊन बोलावणे करण्यासारखे आहे. मन आशावादी असेल, उत्साही असेल, आनंदी असेल, तर संकटाचे महासागर तुम्ही हां हां म्हणता तरुन जाल ! दुसऱ्याला वश करणे, ही एक महान कला आहे. प्रसन्न मन असेल तर ती लवकर साध्य होते. लक्षात ठेवा की, तुम्ही जीवनात पडलात, अयशस्वी झालात, त्याचे दुःख नाही. दुःख याचे आहे की, तुम्ही उठण्याचा, पुन्हा यशस्वी होण्याचा फिरुन प्रयत्नही न करणे.

- श्रीपादशास्त्री किंजवडेकर

कौन बनेगा करोडपती !

अनिता दत्तात्रय तायडे
प्रथम वर्ष एम.ए. मराठी

''ओ.के. कॉम्प्युटरजी, इस जवाब को लॉक कर दिया जाय।''

बोलण्याची विशिष्ट तऱ्हा, चेहऱ्यावर स्मित -हास्य, स्पर्धकाच्या मनाचा वेध घेणारे लक्षवेधी डोळे, पांढरी शुभ्र दाढी, उंची पोषाख, एखाद्या राजघराण्यातील शोभावं असं उत्तुंग व्यक्तिमत्व आणि त्याने साकार केलेलं भारतातील सगळ्यांना वेड लावणार करोडपतीचं विश्व!

१ जुलै २००० पासून आठवड्यातील दर सोमवार ते गुरुवार या दिवशी रात्री ९ ते १० या वेळेत स्टार टी.व्ही. ने ''कौन बनेगा करोडपती'' ही मालिका सुरु केली. सूत्रसंचालन अर्थातच सुपरस्टार अमिताभ बच्चन हे करीत आहेत. 'अमिताभ बच्चन' या केवळ नावाभोवतीचं एक सोनेरी वलय आहे जे सामान्यांपासून उच्च वर्गीयांपर्यंत सगळ्यांनाच मोह घालते.

मुंबईचा हर्षवर्धन नवाथे या कार्यक्रमात आतापर्यंतचा विक्रमवीर ठरला. एक करोड रुपये जिंकून त्याने 'कौन बनेगा करोडपतीला' उधाण आणले आहे. स्वतःच्या बुध्दीमत्तेच्या जोरावर (?) त्याने १५ ही प्रश्नांची योग्य उत्तरे दिली व तो करोडपती झाला.

'कौन बनेगा करोडपती' हा कार्यक्रम सुरु करुन स्टार टी.व्ही. ने दूरदर्शनवरील कार्यक्रमाच्या लोकप्रियतेचा उच्चांक मोडला आहे. अमिताभ बच्चनचा 'नवा अवतार' लोकांनी अगदी डोक्यावर घेतला आहे. संपूर्ण देशात दिवसरात्र याच एका कार्यक्रमाची चर्चा सुरु आहे. सकाळपासून स्पर्धक कार्यक्रमात दाखविले जाणारे क्रमांक टेलिफोनवर फिरवत बसत आहेत. तास-दोन तासांच्या (कधीकधी दिवसांच्या) 'एंगेज्ड' नंतर नशीबाने स्पर्धकाचे प्राण कानात जमा होतात. आणि त्याला एका प्रश्नाचे उत्तर द्यावे लागते.

स्पर्धकाने एकदा का योग्य उत्तर दिले की त्यापाठोपाठ त्याच्यासाठी स्पर्धेचे दार उघडते. स्पर्धकाच्या बरोबर उत्तराच्या पाठोपाठ आवाज येतो तो अमिताभ बच्चनचा (अर्थात रेकॉर्ड केलेला) मग पुढची प्रक्रिया सुरु होते. स्पर्धकाला त्यानंतर एक फोन नंबर दिला जातो व १०० स्पर्धकांमध्ये निवड होण्यासाठी पुन्हा त्याला एका प्रश्नाचे उत्तर द्यावे लागते. यावेळी स्पर्धकाचे नशीब जोरावर असेल तर संगणक त्याची निवड करुन स्टार टी.व्ही. च्या स्टुडिओपर्यंत ही वाटचाल पोहचवीत असतो.

अमिताभ बच्चन यांच्या समोर 'हॉटसीट' वर बसून स्पर्धकाला पंधरा प्रश्नांची योग्य उत्तरे द्यावयाची असतात. तीन जीवन वाहिन्या त्याच्या मदतीसाठी असतात. या सर्वांवर मात मरुन बरोबर उत्तरासोबतच मग होत असतो पैशांचा छनछनाट!

'कौन बनेगा करोडपती' हा कार्यक्रम निर्माण करुन स्टार टी.व्ही. ने इतर खाजगी प्रक्षेपण कंपन्याना शह देण्याचा प्रयत्न केला आहे. तरीही स्पर्धेच्या या युगात करोडपतीला काटशह देण्यासाठी झी टी.व्ही. ने 'सवाल दस करोड का', सोनी टी.व्ही. ने 'छप्पर फाड के' तर सब टी.व्ही. ने 'जब खेलो सब खेलो' असे विविध आकर्षक कार्यक्रम प्रक्षेपीत केलेले आहेत. या कार्यक्रमांचे सूत्रसंचालन अनुपम खेर (की आशुतोष राणा), गोविंदा व शेखर सुमन यासारखे दिग्गज करीत आहेत.

दूरदर्शनवर या सर्व कार्यक्रमांची वर्णी जरी करमणूक किंवा मनोरंजन या हेतूने लागलेली असली तरी समाजातील विविध स्तरांवर होणारा यांचा चांगला-वाईट परिणाम अभ्यासणे तितकेच गरजेचे आहे. अतिशय जागरुकपणे सर्वांनी नाण्याच्या दोन्ही बाजू सामाजिक दृष्टीकोनातून न्याहाळायला हव्यात.

विविध खाजगी प्रक्षेपण वाहिन्यांच्या यामुळे होणाऱ्या लोकप्रियते बरोबरच या कार्यक्रमातील जाहिरातींचे दरही

त्याच प्रमाणात वाढत आहेत. सध्या प्रत्येक कार्यक्रमाद्वारे एक तासातील जाहिरातींचे उत्पन्न १० ते १५ कोटी रुपयांपर्यंत आहे. ते अधिकाधिक वाढत जाणार आहे. या मालिकांनी सर्व स्पर्धा व बक्षिसांचा चेहरामोहरा बदलून टाकला आहे. अप्रत्यक्षपणे पडद्यामागे वावरणाऱ्या अनेकांचा करोडो रुपयांचा जणू 'नोटा छापण्याचा' धंदाच सुरु झाला आहे.

प्रायोजक कंपन्या, टेलिफोन कंपन्या विविध वाहिन्या व शासन यांना वरील कार्यक्रम खूपच फायदेशीर आहेत. 'करोडपती' या मालिकेच्या शेवटी या कंपन्यांना सुमारे ११ कोटी रुपये तर स्टार टी.व्ही. कडे सुमारे १५०० कोटी रुपयांचा महसुल जमा होण्याचा अंदाज आहे. विविध कार्यक्रमांसाठी येणाऱ्या फोनच्या प्रमाणात खाजगी कंपन्या आपल्या महसुलातील वाटा देतात. हॉटेल व विमान कंपन्यांचे धंदे वेगात सुरु आहेत.

लॉटरीप्रमाणेच या कार्यक्रमांवरही कर वसूल करण्याचा प्राप्तीकर खात्याने निर्णय घेतला आहे. एखाद्या व्यक्तीने एक कोटी रुपये मिळविले तर त्याला 'करपात्र' ठरवून फक्त ६७ लाख रुपये मिळतील उर्वरित ३३ लाख रुपये प्राप्तीकर खात्यात जमा होतील.

पैशाचा छनछनाट दाखविणाऱ्या अशा विविध कार्यक्रमांचा हेतू केवळ मनोरंजन, करमणूक आणि सामान्यज्ञान यांची प्राप्ती करुन देणे असले तरी त्याचे काही विपरित परिणामही घडू शकतात.

आजचा समाज हा निद्रिस्त अवस्थेत जगतोय असे म्हटले जाते. चंगळवाद, भोगवादाची वाढती प्रक्रिया त्यात आहे. त्यामुळे चांगल्या नैतिक मूल्यांची, विचारांची पायमल्ली होते. कष्टाविना अगदी आरामात ऐष करत जीवन जगावे याकडे नवीन पिढीचा कल वाढलेला दिसतो. त्यामुळेच 'कौन बनेगा करोडपती' सारखे कार्यक्रम समाजासाठी 'स्लो पॉयझनिंग' ठरु शकतात.

चकाकत्या दुनियेत नेऊन सोडणारे असे कार्यक्रम म्हणजे 'आवळा देऊन कोहळा काढणे' यासारखे उपक्रमही असू शकतात. भारतातील 'सुशिक्षित बेकार' या पिढीवर याचा सर्वाधिक परिणाम होईल; कारण हा कार्यक्रम पैशावर आधारलेला आहे. तरुणांसाठी हे एक प्रकारचे मृगजळ आहे. त्यामुळे त्यात त्यांनी अडकणे स्वाभाविकच आहे.

कित्येक वर्षांपासून भारतीय संस्कृतीतील वदविलेले 'श्रमाचे महत्त्व' कमी करुन झटपट पैसे मिळविण्याची प्रवृत्ती जागी करणारी ही प्रक्रिया नव्हे काय? आयुष्यभर सुखसमाधान बाजूला ठेवून ज्ञानार्जन केले व आपले आर्थिक जीवन आनंदाने स्वीकारले समाजातील अशा व्यक्तींना केवळ तीन जीवन वाहिन्यांच्या कमकुवत कुबड्यांच्या आधारे १५ प्रश्नांची उत्तरे देऊन लाखो रुपये जिंकणाऱ्या स्पर्धकाने दिलेली सणसणीत चपराक नव्हे काय?

आज अडीच वर्षाचा चिमुरडा देखील विटी-दांडू, लपंडाव यासारखे खेळ विसरुन कागदाचे चेक तयार करुन अमिताभ स्टाईलने फाडताना दिसतोय. यातूनच पुढे मग शेखचिल्ली सारखी स्वप्नाळू पिढी निर्माण व्हायला कितीसा वेळ लागणार?

'कौन बनेगा करेडपतींची
जोरात सुरु आहे 'साथ'
टोचून घ्या 'लस' शहाणपणाची
कारण नशीबच करते नेहमी घात.
ही उक्ती त्यामुळेच खरी वाटायला लागते.

असे असले तरीही 'कौन बनेगा करोडपती' हा एक तासाचा कार्यक्रम जीवनात जुगार वाटला तर 'जिंदगी भी एक जुवा हैं।' प्रत्येक जण प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्षपणे जुगार खेळतच असतो. कुठल्याच गोष्टीची ठाम शाश्वती आपण देऊ शकत नाही. म्हणजे हा जुगारच नव्हे काय? मग 'कौन बनेगा करोडपती' मध्ये हातचलाखी, लबाडी, बनवाबनवी नाहीतर करोडो दर्शकांसमोर कार्यक्रमाची पारदर्शकता आहे म्हणूनच स्पर्धकांचे ज्ञान, बिकट परिस्थितीत सामना देण्याची कुवत, निर्णय क्षमता यांची कसोटी देखील यात दिसते.

'करोडपती' सारख्या कार्यक्रमाच्या मागच्या दोन्ही साद-पडसादाच्या छटा पाहिल्यावर खरे बुध्दीपती होऊन निखळ मनोरंजन म्हणूनही असे कार्यक्रम पाहता येतात. शेवटी खरे हेच की झगमगत्या, चकाकत्या दुनियेत कितीही चॅनल्स् वाढली, कितीही कार्यक्रम वाढले तरी डोळ्यांनी काय पाहावे आणि कोणते चॅनल लावावे हे आपल्याच हातात रिमोट कंट्रोल च्या रुपाने असते नाही का?

निसर्गोपचार

विजय भोई
द्वितीय वर्ष एम.ए.इंग्रजी

सर्वेऽपि सुखिनः सन्तु सर्वे सन्तु निरामयः
सर्वे भद्राणि पश्यन्तु मा कश्चित् दुःख भाग भवेत्

आजचे युग हे धावपळीचे युग आहे. प्रत्येक व्यक्ती भौतिक सुखामागे धावत आहे. त्यामुळे परस्परातील प्रेम, वात्सल्य कमी होत चाललय आणि त्यातूनच मानसिक, शारीरिक व्याधी, वजन, ॲसिडीटी, ब्लडप्रेशर, मधुमेह ह्यासारख्या विकारांनी आपण ग्रस्त झालेले आहोत आणि या सर्वांवर उपचार म्हणजे निसर्गोपचार.

निसर्गोपचार म्हणजे काय?

निसर्ग म्हणजे पृथ्वी, आप, तेज, वायु, आकाश या पंचमहाभूतांनी युक्त प्रदुषणयुक्त आविष्कार, तर निसर्गोपचार म्हणजे या पंचमहाभूतांच्या साहाय्याने केलेला उपचार म्हणजेच स्वतःच स्वतःवर केलेला उपचार.

सुमारे २०० वर्षांपूर्वी या उपचाराचा शोध लागला. ज्यांनी या उपचार पध्दतीचा शोध लावला ते वैद्यकीय डॉक्टर नव्हते. केवळ स्वतःची विचारशक्ती व स्वानुभव यांच्या जोरावर त्यांनी या पध्दतीचा पाया घातला. भारतात निसर्गोपचार आणण्याचे श्रेय महात्मा गांधी, मोरारजी देसाई व डॉ. विनशा मेहता यांना आहे.

निसर्गोपचाराचे दोन सिध्दान्त

१) प्रत्येक रोगाचे कारण एकच असून ते म्हणजे शरीरात होणाऱ्या विषारी द्रव्यांचा संचय. २) प्रकृती रोगनिवारण करते, औषधे व चिकित्सक नाही.

निसर्गोपचारच का? निसर्गोपचाराचा संदेश – रानटी, अडाणी परंतु मनुष्य वस्तीपासून दूर अरण्यात राहणारा जंगली मनुष्य, जंगलातील अन्य पशु-प्राणी ज्यांचे जीवन अगदी निसर्गनियमानुसार असते ते सहसा आजारी पडत नाहीत. तर कृत्रिम वातावरणात, निसर्गापासून दूर राहणारा मनुष्यप्राणी, 'खाना-खजाना' यासारखे कार्यक्रम नशिबात असतांनाही आजारांनी ग्रासलेला असतो याचाच अर्थ खाण्यात नवनवीन डिशेस, सुखाची कृत्रिम साधने मनुष्यास निरोगी बनवू शकत नाही.

निसर्गोपचार पध्दती ही प्रामुख्याने कृत्रिम, अनैसर्गिक व दिखावू जीवन जगणाऱ्यांसाठी लाभदायक आहे. काहींच्या नशिबात जन्म झाल्यापासून मरण येईपर्यंत औषधे आहेत. यासाठी मनुष्याने परत निसर्गाकडे वळले पाहिजे. हाच निसर्गोपचाराचा संदेश होय. यासाठी प्लॉट, बंगला, मित्र, मैत्रिण सोडून कायमचे जंगलात जाण्याची गरज नाही. शहरी वातावरणात सुध्दा तो निसर्गोपचाराचा स्विकार करु शकतो.

निसर्गोपचार शीघ्र परिणामी नसल्याने या उपचार पध्दतीकडे लोकांचा ओढा कमी होता. परंतु हल्ली लोक पुन्हा निसर्गोपचाराकडे वळले असून निसर्गोपचार केन्द्रात प्रवेश मिळावा यासाठी वशिला लावावा लागतो. तेव्हा निसर्गोपचार कितीही चांगला असला तरी सध्या तो स्वस्त राहिला नाही ही वस्तुस्थिती आहे. तेव्हा प्रत्येक कुटुंबात किमान एकाने निसर्गोपचार शिकून घ्यावा व विशिष्ट मर्यादेत त्याचा आरोग्यप्राप्ती साठी वापर करावा ही काळाची गरज होय.

निसर्गोपचार पध्दती ही प्रामुख्याने यौगिक क्रिया, शुध्दी क्रिया, प्राणायाम, जलचिकित्सा, माती चिकित्सा, अग्निहोत्र, जीवन पध्दती, सूर्यनमस्कार, चुंबक चिकित्सा यावर आधारलेली आहे. पंचमहाभूतांचा विचार करुनच शरीरातील त्रिदोषांमुळेच

शरीरात दोष उत्पन्न होतात. या तिन्ही दोषांचे समप्रमाण मनुष्याला निरोगी जीवन देते. नुकसान करणाऱ्या आहाराने या दोषांचा प्रकोप घेऊन रोग उत्पन्न होतात.

प्रत्येक ऋतूचे हवामान वेगवेगळे असल्याने शरीरावर त्यांचा वेगवेगळा परिणाम जाणवतो. यास्तव आहारातही आवश्यकतेनुसार फेरबदल केले पाहिजे. शरीरात जठराग्नी प्रदिप्त होत असल्याने आहारात मधुर व स्निग्ध पदार्थ अधिक घेतले पाहिजेत. दूध, तूप, ताक अधिक घ्यावेत.

उन्हाळ्यात सूर्याच्या प्रखर तापाने उष्णता अधिक असते त्यामुळे शरीरातील कफ पातळ होतो म्हणूनच उन्हाळ्याच्या सुरुवातीपासून लाह्या, चणे, कोरडी पोळी, किंवा भाकरी असा रुक्ष आहार घेतला पाहिजे. उन्हाळ्यात पित्तामुळे जठराग्नी मंद झाल्याने अधिक भूक लागत नाही. पावसाळ्यात पावसामुळे वायुचा प्रकोप वाढतो जठराग्नी मंद पडतो. आहार पचत नाही. वरचेवर आजारपण येते यासाठी चातुर्मासात चार महिने दिवसातून एकदाच जेवावे व सात्विक आहार घ्यावा.

घरच्या घरी निसर्गोपचार कसा करावा?

घरच्या घरी निसर्गोपचारासाठी काही सोप्या परंतु महत्त्वाच्या गोष्टी अमलात आणाव्या.

१) आहार शक्यतो सात्विक, हलका व पाचक असावा. जेवताना पाणी न पिता जेवणानंतर तहान लागेल तेव्हाच पाणी प्यावे.

२) रात्री शक्यतो डाव्या कुशीवर झोपावे त्याने सूर्यनाडीचा प्रभाव चालू राहून अन्न पचनास मदत होते.

३) झोपण्यापूर्वी थंड पाण्याने डोळे धुवावे.

४) पोटासंबंधी योगासने रोज २० मि. करावीत. त्यामुळे खात्रीपूर्वक आरोग्य लाभेल.

५) परिश्रमावाचून अन्न ग्रहण करु नये हा नियम अंगी बाळगा.

६) व्यायाम नाही तर जेवण नाही हे सूत्र बाळगा.

७) रात्री अकारण जागरण करु नये.

८) जेवण सावकाश व चावून खावे. जेवताना नेहमी मन प्रसन्न ठेवा. शिळे, नासके दुर्गंधीयुक्त पदार्थ खाऊ नका. आहारापेक्षा विचारांचा परिणाम शरीरावर जास्त होतो म्हणून जेवताना विचार उच्च श्रध्दायुक्त ठेवा.

'आरोग्य हीच खरी संपत्ती' हे शेवटी विसरता कामा नये म्हणून दिवसभर टी.व्ही. पाहणारा, टाय लावून मारुतीत फिरणारा, दिवसभर गल्ल्यावर बसून नोटा मोजणारा, वातानुकूलित ऑफिसच्या बाहेर न येणारा, फोनवरच सर्व कामे करु पाहणारा या सर्वांनी ह्या सर्व गोष्टींबरोबर निसर्गोपचार करावा हेच त्यांच्या आरोग्यासाठी वरदान होय. म्हणूनच

"Thy food is thy medicine'

अर्थात 'तुझे अन्न हेच तुझे औषध' ही वैद्यकशास्त्राचे जनक डॉ. हिप्पोक्रेटिस यांची शिकवण विसरता कामा नये.

चांगली वागणूक हा यशोमार्गाचा पहिला टप्पा आहे.

◆

बौद्धिक स्वातंत्र्य संपादणे व धैर्याने त्याचा उपयोग करणे हे प्रगतीचे मूळ होय.

२१ व्या शतकातील पर्यावरण संतुलन

विकास पुंडलिक निकम
तृतीय वर्ष कला

२१ व्या शतकाकडे वाटचाल करत असताना भूतकाळाचा मागोवा घेतला तर मानवाने विज्ञान तंत्रज्ञानात नेत्रदिपक अशी प्रगती केलेली आहे. आज आपण विकासाच्या गोष्टी करत आहोत परंतू या विकासामुळे जर पृथ्वीचं अस्तित्व धोक्यात येत असेल तर, तो विकास व्यर्थ आहे. ज्या प्रमाणं मासा समुद्राशी वैर करुन जिवंत राहू शकत नाही. त्याचप्रमाणं मानवाला पर्यावरणाकडे दुर्लक्ष करुन चालणार नाही. मानवाची प्रगती आणि विज्ञान त्याला निसर्गापासून दूर नेऊ पाहतेय पण ते कदापि शक्य नाही. डार्वीनच्या ""Survival of the Fitest" या सृष्टीतील नियमानुसार मानव निसर्गावर मात करुच शकत नाही. मानव आणि निसर्ग यांचा संबंध ''जिवो जिवस्य जिवनम्'' असा आहे.

दिवसेंदिवस पर्यावरणाचा ऱ्हास होत आहे. आणि त्याचे गंभीर परिणाम आता दिसू लागले आहेत. ज्या यमुना नदीचे नाव डोळ्यासमोर आल्याबरोबर अनेक लोभसवाण्या प्रतिमा आणि संकल्पना नृत्य करायला लागतात ती यमुना नदी आज 'पाणी द्या पाणी' म्हणून भीक मागते आहे, जगातलं सातवं आश्चर्य मानला जाणारा ताजमहल या प्रदूषणाचा बळी ठरतोय, प्रशांत महासागराच्या पोटात प्रचंड खळबळ माजली आहे, अमेरीका, फ्रान्स सारख्या विकसित देशांमध्ये आम्लवर्षाव होत आहेत. पश्चिम घाट, माथेरान, महाबळेश्वर येथील वनसंपदा नष्ट होण्याच्या मार्गावर आहे. पृथ्वीचं तापमान दिवसेंदिवस वाढत आहे. जर हे तापमान १०५ सें.ग्रेट पर्यंत झाले तर बर्फाच्छादीत प्रदेशातील बर्फ वितळेल. समुद्राच्या पाण्याची पातळी १० ते १५ मीटर्सने वाढेल आणि समुद्राच्या आजुबाजुची महानगरे गडप होतील.

पृथ्वीवर या घडामोडी का घडतायेत? या मागची कारणं काय असावीत? याचा मुळाशी जाऊन शोध घेतला तर याची प्रमुख कारणं म्हणजे बेसुमार वनतोड, अफाट शहरीकरण, भरमसाठ औद्योगीकरण आणि वाढतं प्रदूषण ही होत. वेगाने वाढणारी मानवी आपत्ती आपले ओझे निसर्गावर देऊन पर्यावरणाची पायमल्ली करीत आहे. मानवाने निसर्गात वेगवेगळे प्रयोग करुन प्रदूषणासारख्या समस्येला जन्म दिला. आम्हास स्वातंत्र्य मिळून त्रेपन्न वर्षे झालीत पण आम्ही लोकसंख्या रोखण्यात आणि पर्यावरण संवर्धनात पूर्णतः यश मिळवू शकलो नाहीत. 'वृक्ष लावा आणि त्याची निगा राखा' एवढा शब्द उच्चारावा तोपर्यंत या पृथ्वीवर दोन बालकं जन्माला आलेली असतात. आज 'वृक्ष लावा आणि लोकसंख्या टाळा' हे घोषवाक्य वापरण्या इतपत परिस्थिती निर्माण झालेली आहे.

अमेरीका, फ्रान्स यासारख्या विकसित देशांमध्ये लोकांकडून सरकारवर दबाव आणून पेट्रोल, डिझेल वरील कर कमी केले जातात. याचाच परिणाम म्हणून भरमसाठ गाड्यांचा वापर केला जातो आणि त्यातून ध्वनि प्रदूषण, वायु प्रदूषणासारख्या समस्या निर्माण होतात. यामुळे मानवाचं अस्तित्व तर धोक्यात येत आहेच पण त्याचबरोबर पशू-प्राणिदेखील दिवसेंदिवस दुर्मिळ होत चालली आहेत.

''गेली सोडून वृक्षवेली
गेले सोडून पशू-प्राणी
आठवणीने त्यांच्या
नयनी येथे पाणी''

कर्नाटकमध्ये शेतकऱ्यांनी कृषीक्षेत्रात मोठ्या प्रमाणावर किटकनाशक औषधांचा वापर केला याचा परिणाम असा झाला की ते रसायनमिश्रित पाणी

पावसाळ्यात नद्यांमध्ये आले त्यातून जलप्रदूषणाने जन्म घेतला आणि त्याचा वापर साहजिकच मानवांकडून झाला. अर्थात, मोठ्या प्रमाणावर जिवीतहानी झाली. दक्षिण पूर्व कॅनडामध्ये मिळालेल्या मासळीत आढळलेल्या अज्ञात रोगांमुळे मोठी जिवितहानी झाली. काळा ताजमहल हे वायूप्रदूषणाचं जिवंत उदाहरण आहे. मुंबई, दिल्ली, चेन्नई, कलकत्ता या शहरांमध्ये अमर्याद औद्योगीकरण झाले त्यातूनच या प्रदूषणाची समस्या निर्माण झाली. आपण नेहमी शब्दप्रयोग ऐकतो की 'मी ऑक्सीजन घेऊन येतो', 'मी खूप कंटाळलो मला ऑक्सीजन घ्यायचा आहे', 'मला फ्रेश वाटतयं कारण आज ऑक्सीजन घेतला' याप्रमाणं, आज आपणास या कृत्रिम ऑक्सीजन घेण्यात आनंद वाटत असला परंतु याची सवय लागली तर ते भविष्यकाळात घातक ठरेल. मानव स्वतःच्या स्वार्थासाठी वनतोड करीत आहे. याचा परिणाम म्हणून दरवर्षी जंगले उजाड होत आहेत. दरवर्षी घटणारे पावसाचे प्रमाण व त्यामुळे निर्माण होणारे पाण्याचे दुर्भिक्ष्य हे गंभीर प्रश्न होऊ पाहत आहेत. सुप्रसिध्द भूगर्भशास्त्रज्ञ डॉ. प्रदिप तराणेकर यांनी म्हटले आहे की, यापुढे तिसरे जागतिक महायुध्द झालेच तर ते पाण्याच्या विषयावरुन होईल.

आज परिस्थिती चिंताजनक असली, निराशाजनक असली तरीसुध्दा परिस्थिती नियंत्रणात येऊ शकते. त्यासाठी सर्वप्रथम मानवाने निसर्गात ढवळाढवळ करणे थांबविले पाहिजे. त्याचप्रमाणं आवश्यकता आहे वनतोड रोखण्याची, पाण्याचं दूषितीकरण टाळण्याची, कारखान्यातून निघणाऱ्या मळीची योग्य विल्हेवाट लावण्याची, कारखान्यांचे विकेंद्रीकरण करुन शहराबाहेर जागा उपलब्ध करुन देण्याची, त्याचप्रमाणं आवश्यकता आहे 'एक गांव एक गोठा', 'किसान रोपवाटिका', 'वनशेतीतून ग्रामरोजगार, ग्रामविकास', 'वनशेतीतून पशूधन विकास', 'आदिवासी पुनर्वसन प्रकल्प', 'पाणी अडवा, पाणी जिरवा', 'चराईबंदी', 'कुऱ्हाडबंदी' यासारख्या उपक्रमांना प्राधान्य देण्याची. त्याकरिता आज आवश्यकता आहे त्या वनशेतीतून ग्रामरोजगार प्राप्त करुन देणाऱ्या निसर्गप्रेमी अण्णा हजारेंची, पडीक जमीनीवर फुलबाग फुलवणाऱ्या सानेगुरुजींची, चिपको आंदोलनाची आवश्यकता आहे. पक्षांवर प्रेम करणाऱ्या डॉ. सलीम अली, चंदीप्रसाद, नारायण हेगडे यांची.

पर्यावरण संतुलनात महिलांनी देखील हिरीरीने हातभार लावला पाहिजे, जागृत झाले पाहिजे. त्याकरिता महिलांनी लहानपणातच मुलांच्या मनात निसर्गाविषयी प्रेम निर्माण करणाऱ्या श्यामची आई, मुक्या प्राण्यांवर प्रेम करणाऱ्या मनेका गांधी, वृक्षांना लहान मुलांप्रमाणे वाढवणाऱ्या बिष्णोई. महिला पर्यावरणप्रेमी मेधा पाटकर, अरुंधती रॉय यांचा आदर्श ठेवून पर्यावरण संतुलनात आपले योगदान दिले पाहिजे.

पर्यावरण संतुलनात वृक्षांचा फार मोठा वाटा आहे. मानवाने स्वतःच्या विकासासाठी वनतोड केली आणि सिमेंट कॉंक्रिटची जंगलं आणली. कोरडा दुष्काळ हा या बेसुमार वनतोडीचाच परिणाम आहे. म्हणून आतातरी जागृत होणे गरजेचे आहे. लहानपणी मी कविता ऐकली होती,

''कावळा करतो काव काव
म्हणतो माणसा झाड लाव
एकतरी झाड लाव''

झाड ही ज्याप्रमाणं कावळ्याची म्हणजेच पक्षांची गरज आहे त्याचप्रमाणं माणसाची देखील आत्यंतिक गरज आहे. म्हणून

''वृक्षवल्ली आम्हा सोयरे, वनचरे
पक्षीही सुस्वरे गाती''

याचं महत्व लक्षात घेऊन वृक्षाची लागवड करा, त्यांचे संगोपन करा. वनीकरणाचं महत्व लक्षात घेणं काळाची गरज आहे. त्यासाठी शासनाने तळागाळातील माणसाला पर्यावरणाचा कसा ऱ्हास होतो आहे आणि त्यासाठी आपण काय केले पाहिजे याची संपूर्ण माहिती प्रसारमाध्यमाद्वारे प्रक्षेपित करणे आवश्यक आहे. तसेच शालेय स्तरांपासून तर महाविद्यालयीन स्तरापर्यंत पर्यावरणावर सक्तीचा अभ्यासक्रम असावा. विद्यार्थ्यांमध्ये आवड निर्माण व्हावी म्हणून बोर्डाकडून किंवा विद्यापीठाकडून राखीव गुण ठेवले पाहीजेत. पडीक जमीन, ओसाड जमीन, शहरात औद्योगीक परिसरात, दवाखाने, शासकीय संस्था, शाळा,

महाविद्यालय, घरांचा परिसर येथे वृक्ष लागवड करुन त्यांचं संगोपन करणे आवश्यक आहे. त्यासाठी आमच्या मनात धार्मिक भावना जागृत होणं आवश्यक आहे. भारतीय संस्कृतीत वृक्षाला देवता मानतो कारण वृक्ष आपणास सावली, फळ देतो मात्र स्वतःला कोणतीही सुखाची अभिलाषा नसते. सानेगुरुजी म्हणतात,

''नदिया न पिये अपना जल
वृक्ष न खाये अपना फल,
दुजे को दे दे, जो दान है,
वह सच्चा इन्सान है।
इस धरती का भगवान है।''

तेव्हा आपणास आठवायचा आहे तो दत्तात्रय प्रभूंचा औदुंबर वृक्ष, संत ज्ञानेश्वरांचा अजान वृक्ष, गोपाल कृष्णाची लालवन, मधुवन, वृंदावन, महावन, सती सावित्रीचा वटवृक्ष, सीतेचा अशोकवृक्ष, गणपतीची जास्वंदी, महादेवाचा बेल, शंकराचा कंदबवृक्ष, रुक्मिणीचा पारिजात, शबरीची बोरं, शनिची रुई.

हे सारे लक्षात घेता जर आपण प्रयत्नशील राहीलो तर थोड्याच दिवसात आपण या वसुंधरेला प्रदूषणापासून मुक्त करु शकू. शेवटी सुप्रसिध्द कवयित्री बहिणाबाई म्हणतात -

''अशी धरत्रीची माया
अरे, तीले नही सीमा
दुनियाचे सर्वे पोटं
तिच्यामधी झाले जमा.''

आत्मविश्वास हे वीरतत्वाचे सार आहे.

- इमर्सन

सर्व प्रकारच्या चांगल्या-वाईट वस्तूंवर प्रकाश टाकतो, परंतु स्वत: मात्र पूर्णपणे शुद्ध राहतो, अशा सूर्य प्रकाशाप्रमाणे आपण आपले चारित्र्य घडविले पाहिजे.

- बेकन

◆

दृढ विश्वास हाच महान कार्याचा जनक आहे.

- स्वामी विवेकानंद

◆

स्त्री-पुरुष समानता

संपदा शरद छापेकर
११ वी वाणिज्य

न स्त्री स्वातंत्र्यम् अर्हति। या मनुवचनातील स्त्रियांची मानहानी करणाऱ्या विचाराला आजच्या स्त्रीने केव्हाच कालबाह्य ठरविले आहे. पूर्वी वृक्षाच्या आधाराने उभ्या राहणाऱ्या वेलीची उपमा स्त्रीला दिली गेली होती. त्याप्रमाणे ती पुरुषाच्या आधाराविना उभीच राहू शकत नाही. अशी गैरसमजूत होती. परंतु आजची स्त्री ही सबला आहे. कोणत्याही गोष्टीचा ठामपणे निर्णय घेण्यात ती खंबीर आहे. पूर्वी कोणतेही स्वातंत्र्य नसलेल्या, अन्याय सहन करणाऱ्या स्त्रीला तिच्यावर होत असणाऱ्या अत्याचारांची जाणीव न होऊ देण्यासाठी 'यत्र नार्यस्तु पूज्यन्ते तत्र रमन्ते देवताः' अशा स्तुतीपूर्ण शब्दांची उधळण केली जात होती. त्यावेळी तिच्यावर लादल्या गेलेल्या बंधनातून ती आज पूर्णपणे मुक्त आहे.

अशा या स्वार्थी समाजरचनेत स्त्री ही सुध्दा एक माणूस आहे. तिला देखील स्वातंत्र्य, निर्णय घेण्याची, कर्तृत्व सिध्द करण्याची संधी आहे, या गोष्टींचा विसरच पडला होता. असेच म्हणावे लागेल. पूर्वी चूल, मूल, संसार, घरकाम, संगोपन एवढेच कार्यक्षेत्र मर्यादित असणारी स्त्री आज स्वतःची बुध्दीमत्ता, कौशल्य, जिद्द, महत्वाकांक्षा यांच्या बळावर स्वतःच्या पायावर उभी आहे.

या सर्व 'पुरुषी दादागिरीला' नव्या युगांतील स्त्रीने जबरदस्त विरोध करुन स्वतःचे श्रेष्ठत्व सिध्द केले आहे. स्वतःभोवती निर्माण केली गेलेली सगळी बंधने तिने पार झुगारुन दिली आहेत. एवढी वर्षे तिला बंद असलेल्या वाटा तिने स्वतःसाठी खुल्या केल्या आहेत. आणि आजची स्त्री ही अबला नसून कर्तबगार आणि तेजस्वी असल्याची चुणूक तिने आपल्या नेत्रदिपक यशाने दाखवून दिली आहे. कोणत्याही कार्यक्षेत्रात स्त्रीला प्राविण्य मिळविणे अशक्य नाही हे तिने निर्विवादपणे सिध्द करुन दाखविले आहे. आजची प्रगत, सुशिक्षित महिला राजकीय, सामाजिक, कला, क्रीडा, साहित्य, आर्थिक, शैक्षणिक ह्या सर्वच कार्यक्षेत्रांत पुरुषांच्या बरोबरीने किंबहुना अधिकच निर्भयतेने व कुशलतेने निर्णय स्वतः घेऊ शकते.

हे स्त्रीचे कर्तृत्व अनेकांनी मान्यही केले आहे. महात्माजी म्हणतं - ''एक माता ही शंभर शिक्षकांपेक्षाही श्रेष्ठ आहे.'' प्रथम स्त्रीला शिक्षण द्या. आजची सुशिक्षित स्त्री ही संपूर्ण विश्वाला सुशिक्षित आणि सुसंस्कारित करण्यासाठी समर्थ आहे. पूर्वी देखील स्त्रीला कर्तृत्ववान मानणारे आणि तिचा सन्मान ठेवणारे काही सज्जन म्हणतात की ..... स्त्रियो हि नाम खल्वेता निसर्गादेव पण्डिताः।

पुरुषाणा तु पाण्डित्यं शास्त्रैरेवोपदिश्यते।।

तेव्हाही सावित्रीबाईंनी लोकापवाद सहन करुन आपले शैक्षणिक कार्य अविरत चालू ठेवले.

आजच्या या विज्ञानाच्या युगांत स्त्रिया जीवनातील सर्वच क्षेत्रांत महत्त्वाची कामगिरी बजावत आहेत. डॉक्टर, इंजिनीअर (वैद्यकीय, अभियांत्रिकी) या व्यवसायात स्त्री मागे नाही. आज स्त्रिया काही विद्यापीठांची कुलगुरु पदे भूषवित आहेत. तर काही साहित्य, सांस्कृतिक क्षेत्रांत नामवंत लेखिका, कवयित्री म्हणून गौरविल्या जात आहेत. भारतात पंतप्रधानपदी विराजमान झालेल्या इंदिरा गांधी, ब्रिटनच्या मार्गारेट थॅचर अशा अनेक धुरंधर राजकारणी स्त्रिया तसेच विज्ञान-तंत्रज्ञानाच्या या युगात रेडिअमचा शोध लावणाऱ्या मादाम मेरी क्युरी, अंतराळात फिरुन आलेली कल्पना चावला, मिस वर्ल्ड, मिस युनिव्हर्स यासारखे किताब एकाच वर्षात पटकवणाऱ्या भारतीय सुंदरी, क्रीडा क्षेत्रांत वर्चस्व दाखविणाऱ्या पी.टी.उषा,

मल्लेश्वरी अशा अनेक स्त्रियांनी परिश्रम, महत्वाकांक्षा, करिअर यांना महत्व देऊन वाखाणण्याजोगा केलेला पराक्रम, नावलौकिक पाहून आजची स्त्री सर्वच कार्यक्षेत्रात निपुण असल्याची प्रचीती आपल्याला येते.

समानता म्हणजे प्रत्येकाला समान संधीची उपलब्धता. याचा अर्थ पुरुषांना दुय्यम स्थान देणे असा नाही. फक्त सगळ्या क्षेत्रात स्त्री-पुरुष यांना असणाऱ्या समान हक्कांची समाजाला जाणीव करुन देणे होय. स्वतःच्या आवडीनुसार योग्य ते कार्यक्षेत्र निवडून बरोबरीने सामंजस्याने वागून प्रगती करणे होय. व त्यांत यशस्वी होणे. आज स्त्री-पुरुष तुलना नष्ट करण्यासाठी शिक्षण हीच एक संधी आहे. शिक्षणामुळे विचारांत प्रगल्भता व परिपक्वता येते. आणि आजची स्त्री ही उच्चशिक्षित असून सर्वच कार्यक्षेत्रातील यशाची शिखरे तिने पादाक्रांत केली आहेत. ती आज एक कर्तृत्ववान स्त्री म्हणून ओळखली जाते.

आजच्या या समानता, बंधुता आणि एकता असणाऱ्या नवीन सहस्त्रकाच्या उंबरठ्यावर आपण उभे आहोत. तेव्हा अनेक आव्हानांना तोंड देण्यासाठी, ह्या संसाररुपी रथाची दोन चाके असणाऱ्या स्त्री-पुरुषांनी बरोबरीने, समानतेने एकमेकांच्या सहकार्याने सज्ज राहावयास व्हावे. तरच समाजात असणारा हा स्त्री-पुरुष तुलनेचा कलंक पुसला जाईल.

स्त्रियांची महती स्पष्ट करण्यासाठी ज्येष्ठ कवयित्री संजीवनी मराठे यांच्या ओळी मला म्हणाव्याशा वाटतात -

नव्या जुन्या सीमेवर, माझे मज स्थान दिसे
संस्कृती मी जणू समूर्त, स्त्री माझे नाव असे।

पुस्तक म्हणजे तुमचे मन निर्मळ करणारा साबण आहे.

- महात्मा गांधी

◆

जेव्हा आम्ही नम्रतेमध्ये महान होतो, तेव्हा आम्ही महानतेच्या निकट जातो.

- रवींद्रनाथ टागोर

अहिराणी लोकगीतातील स्त्री जीवन दर्शन

दीपाली वैष्णव
द्वितीय वर्ष एम.ए. (मराठी)

खान्देशातील प्रमुख भाषा अहिराणी. ही भाषा खान्देशातील ग्रामीण भागातच जास्त प्रचलित आहे. इतर भाषांप्रमाणे याही भाषेत मनाला आगळीच सुगंधी भुरळ पाडणारी अनेक काव्य पुष्पे बहरली आहेत. ही काव्य पुष्पे म्हणजे अहिराणी लोकगीते होत. ही लोकगीते ग्रामीण भागातील अशिक्षित स्त्री-पुरुषांनी रचलेली आहेत. त्या लोकांना काव्य शास्त्राचे ज्ञान ते कसले असणार? पण त्यांचा आत्मा काव्यमय असल्याने ह्या ओव्या अगदी सहजतेने त्यांच्या तोंडावाटे बाहेर पडल्या आहेत. आणि यातूनच लोकगीतांचा जन्म झालेला आहे. तेव्हा ही लोकगीते जरी अशिक्षित स्त्री-पुरुषांच्या तोंडून गाईली गेली असली तरी त्यात रसाळपणा आहे. मानवी भावनांचा हृदयस्पर्शी अविष्कार आहे. अंतःकरण हेलावून सोडणाऱ्या कल्पना आहेत.

संसारातील अनेक सुख दुःखाचे पडसाद या ठिकाणी उमटलेले आपणास दिसतील. आपले हृदयच जणु त्यांनी या गाण्यांमध्ये ओतले आहे. त्यामुळे ही गीते सरस ठरली आहेत.

मुलीचे लग्न झाल्यानंतर मुलगी सासरी जाते. सासरी तिला प्रथम त्रास वाटत असतो. त्यामुळे तिच्या वडिलांच्या तोंडून उद्‌गार निघतात -

'बाप कसा म्हने
लेक मरी तरी जाती
तूना नशिबनी कटकट
मिटी तरी जाती'

मुली, तू जर जन्मल्या बरोबर मेली असतीस तर तुझ्या नशिबाची कटकट तरी कायमची गेली असती.

'बाप कसा म्हने
लेक मरी तरी जाती
माय कशी म्हने
सुख दुःखाले काम येती'

त्या उलट मातृ हृदय कोमल असतं. माता म्हणते, - मुलगी जर असली तर ती आईच्या सुखदुःखात भाग घेते. आई मुलीला एक आधार वाटत असतो.

बाप कसा म्हने
लेक भंडारी सोनं
सोनं झायं जूनं
लेक परायीन धनं
बाप कसा म्हने
लेक तांदुयनी कनी
नव म्हयना वझं वाग
परका झाया धनी
बाप कसा म्हने
लेक तांबानी घागर
सासरले गई लेक
डोयाले उनं पानी
सासर गई लेक
पहिला मुयमा
बाप कसा म्हने
भकास लागस घरमा

वरकरणी बाप कितीही निष्ठुर दिसत असला तरी अंतःकरणाने तो अतिशय गोड आहे. मुलगी सासरी गेल्यावर वडिलांना सुध्दा आपल्या प्रेमळ कन्येची आठवण येत असते. ते म्हणतात - 'मुलगी तिजोरीतल्या सोन्याप्रमाणे मौल्यवान आहे. पण सोने जुने झाले म्हणजे जास्त दिवस ठेवता येत नाही. त्याचप्रमाणे मुलगी वयात आल्यावर तिचे लग्न करावे लागते. आणि ते परक्याचे धन होते. मग मुलीवर माता पित्याचा काही हक्क रहात नाही. तिला माता नऊ महिन्यांपर्यंत आपल्या पोटात वाढवते. तरीही तिची मुलीवर सत्ता नसते. ती सासरी जाताच माता पित्यांना गहिवरुन येते. व त्यांच्या तोंडून शब्द न फुटता त्यांच्या डोळ्यातून प्रेमाश्रू वाहू लागतात व ती गेल्यावर घरातील उत्साह मावळतो व त्यांना घर भयाण वाटू लागते.

इतके असूनही वडिलांची एकच इच्छा असते की, आपल्या मुलीने सासरी सौजन्याने व प्रेमाने वागावे व बापाची मान खाली होईल असे वागू नये. मुलगी जर नीट वागली नाही तर साहजिकच त्यांचे नातेवाईक जवळच असल्याने ते मुलीच्या वाईट वागणुकीबद्दल तिच्या वडिलांची निंदा करतात. म्हणून मुलीला सासरी पाठवतांना वडील म्हणतात -

बाप कसा म्हने
लेक काढं म्हन नाव
अवते भोवते
सगा सोयरानं गावं

सासरी गेल्यावर मुलीला सासुरवास होतो. सासू-सुनेचे भांडण होते, ती संसाराला कंटाळते, तेव्हा म्हणते,

'मला जर माझ्या जन्मापूर्वी माहीत असतं की, माझ्यामुळे भांडणं होतील तर मी संसारात आले नसते. व हे भांडणही झाले नसते. मी स्वर्गातच देवाजवळ तुळशीचं झाड बनून राहिले असते. एवढी तरी त्याची सेवा झाली असती. या संसारात भानगडी करण्यापेक्षा ईश्वराची सेवा करणे उत्तमच! संसाराविषयी ती कशी निराशा व्यक्त करते ती खालील ओव्यांतून दिसून येईल.

''सासू सूनेनं भांडण
म्हजार शेजीनी लावण
दारी उना राम
डावा डोयानी दाबन
माले जे कयत
संसारी न येतू
देवजीना दारे
झाड तुयसीन व्हतू''

अशा परिस्थितीत सासरी असताना मुलीला माहेरची आठवण येते कारण आईची ममता न्यारीच असते. आईची आठवण येऊन तिच्या तोंडून उद्‌गार निघतात -

''माय माय करु
माय साखर बत्तासा
मायना न्हाता कोनी
करेना अन्नदसा
माय माय करु
माय मनी गोदावरी
तुना व दुधनी
दावी माले दुन्यादारी।।
माय माय करु
माय साखरना रवा
मायन नाव लेता
ऱ्हिदयमा लागस दिवा।।
माय माय करु
माय सोनानी पालखी
माय ना बिगर कोनी
करेना आलोखी।।

आई! तुला आई म्हणून किती हाका माराव्यात? आई! तू बत्ताशा सारखी गोड आहेस. तू असलीस म्हणजे माझी अन्नान्न दशा कोण करणार आहे बरे? तू साखरेच्या रव्याप्रमाणे गोड आहेस. तुझ्या आठवणीनं हृदयात प्रकाश पसरतो. त्यामुळे मी आनंदित होते. आई तू सोन्याच्या पालखी प्रमाणे मौल्यवान आहेस. तुझ्याशिवाय माझ्यावर निस्सीम प्रेम कुणीच करु शकत नाही.

अशाप्रकारे मुलीच्या जीवनात सुख दुःखाचा लपंडाव चालू असताना दिपावलीचा सण जवळ आलेला असतो. भाऊ बहिणीला माहेरी न्यायला आलेला असतो. तो आलेला बघून बहिणीच्या हृदयात

बंधू प्रेमाची भरती येते. तिला आईच्या भेटीची ओढ लागते. तिचे मन आईकडे धाव घेत रहाते. आणि भावाबरोबर माहेरी जाण्यास परवानगी मिळावी म्हणून ती आपल्या सासूबाईंना विनवणी करते.

''सासू आत्याबाई
पाय पडस बसीसनी
दिवाईनं मुय भाऊ
चालना रुसीसनी
दिवाईनं मुय
नका फिराऊ सासुबाई
बहिन बिगर भाऊ
किलवाना जाई
दिवाईनं मुय
नका फिरावा सासरा
भाऊले ववायाले
सन नही दुसरा'

आपल्या विनवणीत ती म्हणते, मला दोन दिवस माहेरी पाठवाल तर बरे होईल. मी जर गेले नाही तर माझ्या भाऊरायास किती दुःख वेदना होतील म्हणून सांगू?

तशीच विनवणी ती आपल्या सासऱ्यालाही करते. हिंदू धर्मात दिवाळी अन् भाऊबीज या सणांना अनन्य साधारण महत्व आहे. या सणाकरीता प्रत्येक गृहिणी माहेरी जायला धडपडत असते. भाऊबीज हा सण असा आहे की त्या दिवशी बहिण भावाला ओवाळते. ओवाळतांना जी दिव्याची ज्योत चकाकते ती या भाऊ बहिणीच्या निर्मळ प्रेमाची ज्योत होय! तेव्हा या प्रसंगी कोणत्या बहिणीस भावाकडे जावेसे वाटणार नाही ?

सतर्कतेने संधीची वाट पाहणे, साहसाने आणि कौशल्याने संधी प्राप्त करणे, शक्ती आणि दृढतापुर्वक संधीचा फायदा घेऊन कार्य यशस्वी करणे, हेच मनुष्याला यशस्वी करणारे गुण !

= फेलफस

◆

वाचनाने मनुष्याला आकार येतो, सभेमुळे तो प्रसंगावधानी, तत्पर होतो आणि लिखाणामुळे तो सर्वांगीण होतो.

"येत्या दशकातील वाणिज्य क्षेत्रातील आव्हाने" कार्यशाळेचे उद्‌घाटन करतांना डॉ. मधुकर रोडे प्रकुलगुरु नागपूर विद्यापीठ

मा. कुमार केतकर, संपादक महाराष्ट्र टाईम्स वृत्तविद्या विभागातील विद्यार्थ्यांशी वार्तालाप करतांना

मा. प्राचार्य राम शेवाळकर यांचा सत्कार करतांना संस्थेचे कार्यकारिणी सदस्य मा. नंदकुमार बेंडाळे

मा. प्रा.द. मा. मिरासदार
"विनोदाचे आख्यान" या
विषयावर बोलतांना

यु.जी.सी. आणि फोर्ड फाउन्डेशन
यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित
वही महोत्सवाचे प्रसंगी
मा.प्रा. सु.का. जोशी,
मा. श्री. गणेश मुळे.
व इतर मान्यवर

स्नेह संमेलन प्रसंगी नेत्रदानाचा
संकल्प करतांना उपप्राचार्य
एम.डी. बोंडे

मानवजीवनस्य लक्ष्यम् ।

योगिता सोमनाथ अत्तरदे
तृतीय वर्ष कला (संस्कृत)

मानवः सर्वेषां प्राणिनां मध्ये यथा श्रेष्ठः अस्ति तथैव तस्य जीवनस्य लक्ष्यमपि श्रेष्ठं अस्ति। येन केन प्रकारेण जीविकाचालनं तु पशवः अपि कुर्वन्ति। उक्तं च ''उदरं को न बिभर्ति केवलम्'' भोजनं, शयनं, परिवार पालनं, दुःखात् पलायनं, सुखेन सम्बन्धः इत्यादि तु मानवानां पशूनां चापि तुल्यमस्ति मानवस्य धर्मः मानवता एवं विशेषतया प्रशस्यते। उक्तं यथा -

''आहारनिद्राभय-मैथुनं च सामान्यमेतत् पशुभिर्नराणाम्।

धर्मो हि तेषामधिको विशेषो धर्मेण हीनाः पशुभिःसमानाः।''

स्वार्थसम्पादनेन सार्थमेव परार्थचिन्ता मानवजीवनस्य लक्ष्यं स्यात् एतदर्थमेव मनीषिभिः मानवस्य धर्मव्याख्यायां लोकोत्तरकर्मणां संग्रहः कृतः। परोपकारः, सत्यम्, अहिंसा, एकता, आर्जवं, शान्तिः, त्यागः, अपैशुनम्, शीलम्, सदाचारः, प्रेम, उदारता, शमः, दमः, कर्मतत्परता चेत्यादीनां निर्देशः ऋषिभिः कृतोऽस्ति। एतेषां सर्वेषां कर्मणां समुच्चयो हि संक्षेपेण धर्मः, अर्थः, कामः, मोक्षः इति चतुष्ट्यं पुरुषार्थशब्देन अभिहितम्।

एतेषु ''अर्थः'' कामश्चेति द्वयं स्वार्थसम्बध्दं भवतः। तथापि अत्र न्यायः, अहिंसा, सहयोगः इत्यादेः भावः भवति। अर्थस्य तात्पर्यं स्वजीविकार्थं धनानां वस्तूनां च संग्रहः भवति। तत्संग्रहे दुराचारः, अन्यस्य हानिः विरोधश्च न कर्तव्यः इति न्यायस्य अहिंसायाः सहयोगस्य च मार्गः। एवमेव कामः, तेन स्वावश्यकतापूर्तिः भवति। तत्रापि पूर्वोक्तमेव न्यायादिभावनाकरणं उचितम्।

अतः परं धर्मः, मोक्षश्चेति द्वयं तु स्वार्थरहितमेव भवति। धर्मस्य मोक्षस्य च इदं तात्पर्यं नास्ति यत् निजार्थमेव एतौ क्रियेते। धर्मेण जनानांमध्ये सद्भावना, एकता, प्रेमादिकं च वर्धन्ते, यतः अहिंसा सत्यादिक एव धर्मः अस्ति। एतेन समाजे सुविधा वर्धते। एवमेव मोक्षः तत्र सांसारिक लोभेन मनुष्यानां या आसक्तिः, तस्याः त्यागः भवति तेन त्यागेन इदमेव भवति यत् स्वयं त्यागं कृत्वा अन्येषां कृते उपभोगस्य अवसरः दीयते। अतएव मोक्षमार्गे धर्ममार्गे च गच्छन् मानवः स्वस्थ कल्याणं करोति। तेन सहैव अन्येषां कृते प्रभूतं उपकारमपि करोति। एते चत्वारः पुरुषार्था एव व्यापकरुपेण संसारे विविधं कार्यजातं विस्तारयन्ति। सम्मेलनेन च एतेषां मानवजीवनस्य उद्देश्यं सिध्दयति।

साधारणानां मनुष्यानां कृते पुरुषर्थिक एकस्यापि साधनं पर्याप्तं भवति। यदि स्वार्थसाधकः मनुष्यः न्यायेन, सहयोगेन, अविरोधेन अर्थसिध्दिरेव कुर्यात् काममेव वा उपभुज्जीत तदापि सः युक्तं करोति। यदि केनचित् चत्वारोऽपि समापिताः सदा तु सः उद्देश्यं पूरयित्वा परमात्म तत्वे सम्मिलति। स एव सफलजीवनयुक्तः स एव संसारे आगत्य आगमनस्य लक्ष्यं सिध्दं कृतवान्, स एव पुरुषः यतः यस्य जीवने पुरुषस्य अर्थः पूरितः स एव पुरुषः भवति नान्यथा।

बहवः पुरुषाः त्रीन् द्वौ एकं वा पुरुषार्थं साधयन्ति। यस्य एकोऽपि पुरुषार्थं सिध्दयति सोऽपि लोके धन्यः भवति। तस्य प्रशंसा जगति भूरि भूरि भवति। किन्तु एताहशाः अपि पुरुषा असंख्या सन्ति येषां जीवने एकोऽपि न सिध्दयति। एताहशाः व्यर्थं

भारस्वरुपं जीवनं धारयन्ति। उक्तं च -

''धर्मार्थ - काम - मोक्षेषु यस्यैकोऽपि न विद्यते।
अजागलस्तनस्येव तस्य जन्म निरर्थकम्।।''

अत्र लोके पुरुषार्थ सम्पन्नम् उद्देश्यं तदैव सिध्दयति यदा मनुष्यस्य हृदि उत्साहः भवति। अथ च यस्य मनसि उच्च भावना भवति स एव निजोद्देश्ये सफलः भवति। मनुष्यस्य शिक्षा, सत्संगः, सामाजिक वातावरनम् इत्यादीनां प्रभावः तस्य कार्यकलापेषु आपतति। अत एव सर्वे न तथा सुचारुरुपेण कार्यं सम्पादयितुं शक्नुवन्ति यथा केचन् ज्ञानिनः। अस्मादेवकारणात् मोक्षेच्छुकाः उत्तमाचरणाः साधवः परोपकारिणो जगति विरला एव भवन्ति। न सर्वे बुध्दाः भवन्ति, न सर्वे ख्रिष्टाः भवन्ति।

कामः, क्रोधः, लोभः इति त्रयं लोकत्रये पराजयस्य हेतुः भवति। तस्मात् एतत् त्रयं त्यजेत्। मानवजीवने सर्वं सुखम् आवश्यकं किन्तु ये अभिलषन्ति - इदं दृश्यम्, इदं भोज्यम्, इदं भोग्यम् इत्यादि तेषां जीवनं यावत् जगज्जाले निमग्ना भवन्ति। अत एव लक्ष्यसिध्दिः - वासनां परित्यज्य उच्चाशयः स्यात्।

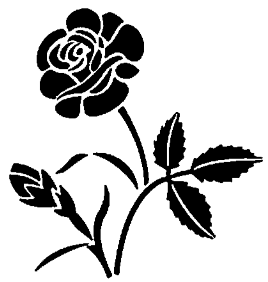

हिन्दी विभाग

पापी पेट

सुनीता वाल्मिक बिन्हाडे
एम.ए. प्रथम वर्ष (हिन्दी)

मैं अपना ट्रक लिये धुलिया से सुबह ही निकला था। ड्रायव्हींग करते-करते थक गया था। बडौदा ९० कि.मी. पिछे छोड़ आया था। रात के दस बज चूके थे। भूख भी लगी थी। पेट में चूहें दौड़ रहें थे। मैंने अहमदाबाद हायवे के एक ढाबे पर गाड़ी रोक दी। क्लीनर को जगाया और उसे कहा - ''मुन्ना उतर तो, पहले टायर वगैरा चेक कर लें। पानी-वानी डाल लें।'' फिर मैं नीचे कूद पड़ा। मैंने भी गाड़ी पर एक नजर डाली। बँधि हुई रस्सी देख ली। वहीं सिगरेट जलाने लगा। क्लिनर अपने काम में लगा हुआ था। दूसरा ड्रायव्हर अभी सोया हुआ था। मैंने बैरे को गाड़ी के पास खड़े होकर ही आवाज लगाई और दो प्लेटे आलुमटर, दाल फ्राय तथा परौठे लगाने के लिए कहा। कुछ कश ले ही रहा था कि अचानक टूटी-फूटी हिन्दी में एक सहमी-सी आवाज मेरे कानों पर आई। मुझे विश्वास नहीं हुआ। मैंने इधर-उधर देखा। सचमुच वह नारी की ही आवाज थी। कंपकंपाती, डरी हुई-सी, सिमटी हुई। एक छाया रास्ते के उस पार निम के आड में मुझे दिखाई दी। मैंने पूछा - ''कौन? कौन हैं वहाँ? ऐ! इधर आओ!'' .... उतने में एक ट्रक उधर से गुजरी उसके प्रकाश में मैंने देखा कि एक लड़की मेरी ही ओर देख रही हैं। मैंने गाड़ी गुजर जाने के बाद उसे हाथ से इशारा किया। वह धिरे-धिरे डरते हुए मेरे पास आई। गाड़ी के अँधेरे में वह मेरे पास आकर रुक गई। केवल वह मेरी ओर देख रही थी, एकटक। मैं भी मुस्कुराया। उसे पूछा - ''क्या तुमने मुझे आवाज दी थी?'' उसने केवल मुंडी हिलाई। बड़ी आशाभरी निगाहों से देखने लगी। मुझे आश्चर्य हुआ कि इतने अंधेरे में रात को अकेले यह जवान लड़की यहाँ क्या करने आई हैं? क्यों अकेली खड़ी हैं? उसके बारें में कुतूहल जगा। मुझे ऐसा लगा कि शायद किसी ने इसे भगाकर लाया होगा और छोड़ दिया होगा। मुझे उसपर दया भी आने लगी। मैं अपने ही खयालों में था कि वह बोल पड़ी - ''बाबुजी क्या .... त .... तुम .... च .... च .... चलोगे? .... आप .... मैं .... मैं .... ब .... बाबुजी तुम्हें .... चा .... चाहिए।''

वह बोल नहीं पा रही थी। .... वह क्या कहना चाहती हैं शुरु में मेरे समझ में कुछ भी नहीं आया। मैंने कहा - ''देखो .... तुम किसी संकट में हो क्या? क्या परेशानी हैं? पैसे नहीं हैं क्या? .... कहीं जाना चाहती हो?'' वह केवल सिर हिलाकर रह गई।

अपनी सारी शक्ति एकत्रित कर वह बोल उठी - ''बाबुजी चलोगे .... जो देना हैं दे देना .... क्या .... आप अभी भी नहीं समज पा रहे हैं ....? आप तो ड्रायव्हर हैं .... उस खेत में .... मैं .... धंदा करती हूँ।'' .... यह सूनकर मैं सुन्न हो गया। .... क्या कहू कुछ समझ में नहीं आ रहा था। उसके मैले, गंदे कपड़े, चिपके हुए बाल, धंदेवाली औरतों की तरह चतुरता नहीं। सजधज नहीं। मेकअप नहीं। मुझे विश्वास नहीं हुआ। मैं यह समजा कि किसी की यह साजिश तो नहीं? क्योंकि इस रास्ते से मैं बहुत बार गाड़ी लेकर आता-जाता हूँ परंतु अचानक ऐसी कोई लड़की या धंदा करनेवाली कोई कभी नहीं मिली? आज यह अचानक कहाँ से आई। मुझे आश्चर्य हो रहा था। उसने ये बातें कह तो दी परंतु काँपती हुई वहीं खड़ी रही। मैंने कहा - ''तेरा नाम क्या हैं?'' .... वह नीचे सर करके ही बोली ....''शालु''। .... याने तुम? .... ''मैं खान्देश की हूँ।'' पर .... वह मौन रहीं। मुझे उसके बारें में और भी कुतूहल पैदा हुआ। मैंने पूछा - ''तू ये धंदा कबसे और क्यों करती हो?'' क्योंकि उसका शरीर, उसकी उम्र, उसका रहन-सहन सारा देखकर मेरे दिल में एक

करुण लहर दौड़ी। सहानुभूति उत्पन्न हुई। वह रोने लगी। मैंने उसके सर पर हाथ रखकर उसे सांत्वना देते हुए कहा - ''शालू घबराओं नहीं मैं भी खान्देश का ही हूँ। बोल मैं तेरी क्या मदद करु? रोओ मत! तू पहले यह बता तू यहाँ क्यों, कब, किस के साथ आई हो? यह गंदा काम क्यों करती हो? मेहनत क्यों नहीं करती .... घर में और कौन हैं?'' ....

वह शांत थी .... बोली - ''तुम जानकर क्या करोगे? जाने दो। चलना हो तो चलो .... क्यों मेरा वक्त बरबाद करते हो। .... नहीं तो ....

मैं उसका पिछा नहीं छोड़ना चाहता था। मैंने कहा - ''हे शाली ऽऽ हाँ, मैं आऊँगा पर .... पर एक शर्त हैं .... तुम्हें अपने बारें में बताना होगा।'' .... उसने सिर हिलाया। मैंने क्लिनर से खाना खा लेने के लिए कहा और चल पड़ा इस के साथ। रास्ता पार किया। .... वह मौन थी, सिमटी हुई। मैंने ही मौन तोड़ा .... ''शालू, तुम्हें पैसे ही चाहिए ना? कितने चाहिए? बोल ....?'' ''बाबु आप हमारे गाववाले हों कुछ भी दे देना?'' मैंने २५ रु. निकाल कर उसके हाथ में रख दिए। उसने उत्साहित होकर पैसे ले लिए। ब्लावूज में रख दिए। मैने कहा - ''शालू तुम कहाँ रहती हो?'' वहाँ ...? दूर ऽऽ जो पाँच-छः झोपडियाँ दिखती हैं ना वहाँ!'' .... वह उस छोर की जो घास की छोटी-सी झोपडी हैं, वही हमारी हैं।'' अब वह खुल गयी थी। उत्साहित होकर बोल रही थी। ''तुम्हारे साथ कौन-कौन हैं ....? ''मैं .... मेरे बापु .... दो बहने छोटी और एक भाई। मैं ही सबसे बड़ी हूँ। मेरी माँ मर गई हैं।'' ''तुम यहाँ कितने दिनों से आई हो?'' ''यहाँ देड महिना हुआ।''

गाँव में काम नहीं था। बड़ौदा में दूर का रिश्तेदार था। उसने बुलाया था। परंतु यहाँ आने के बाद भी काम नहीं मिला .... तो बापु हमें यहाँ ले आया। भाई १२ साल का हैं। वह दिनभर ट्रक पौंछता हैं। बापु काम ढुंढता रहता हैं। पर काम नहीं मिला। भाई ४-५ रु. कमाता हैं उतने में गुजारा नहीं होता। गाँव छोड़ा वहाँ भी कर्जा .... काम नहीं, छोटी बहने, ... बाबु दिन बर दिन चिढ़चिढ़ा हो रहा हैं। हमें मारने लगा हैं। गरिबी बहुत हैं - काम नहीं, क्या करें? कपड़े फट गए हैं। लोग मेरी ओर बुरी नजर से देखने लगे हैं। ऐसे में एक दिन बापु ने खूब पैसे और खाना लाया और शराब भी पीकर आया। हम घबड़ा गए। उस दिन पेटभर खाना खाया और सो गए। आधि रात में एक अधेड़ उम्र का आदमी आया और बापु को जगाने लगा। बापु उठे - मैं सब देख रहीं थी। दोनो अलग गए। कुछ फूसफूसाहट हुई। फिर बापु अकेला लौटा। उसके बाद मुझे जगाया और कहा, चलों हमें एक ट्रक खाली करना हैं, काम मिला हैं .... मैं उठी थोड़े अंतर पर वही आदमी मिला .... बापु ने कहा, ''तू जा इनके साथ मैं झोपड़ी से बिड़ी लेकर आता।'' .... बापु चला गया .... और .... चलते-चलते वह रुका, पलटकर देखा। उसके नजर में हवस थी .... तृष्णा थी। मैं डर गई। वह मुस्कुराया .... कहने लगा, ''डरो मत .... मैं .... तुम्हारा कल्याण कर दूँगा।'' .... मुझे आगे चलने को कहा .... मैं तो डर ही गई थी। बापु अब तक आया नहीं था। मैं आगे वह पिछे .... बस .... थोड़े अंतर चल गए होंगे कि अचानक उसने मुझे पकड़ लिया। भयानक अँधेरा .... वहाँ कोई भी नहीं, चिल्लाना भी चाहा तो .... उसने मेरा मुँह बंद कर दिया। यह सब मेरे इच्छा के बगैर हो रहा था। मैं काँप रहीं थी .... विरोध कर रही थी, परंतु उस कसाई के आगे मेरी एक नहीं चलीं। आखिर उसने अपना मुँह काला कर ही लिया। मैं वहीं बेसुध पड़ी रही। .... जब होश आया तो देखा मैं अपने झोपड़ी में थी। मुझे यूँ लगा कहीं मैं सपने में तो नहीं .... परंतु पुरे बदन में दर्द था। सारा शरीर टूट रहा था। मैं उठ बैठी और बेबस हताश .... सिसकियाँ देती रही, सोचती रही। उस समय आत्महत्या का विचार आया परंतु भाई-बहनों की याद आई। बापु सो रहा था। मस्त-निश्चिंत। फिर मैं सोने का प्रयास करने लगी। उठना भी चाहा तो उठ न सकी। मन-ही-मन तकदीर को और कसाई पिता को कोसने लगी। सुबह होने से पहले ही बापु उठकर चला गया। बच्चे उठे, रात का खाना खाया, भाई गाड़ी साफ करने चला गया। मैं अपने ही जन्मदाता द्वारा लूट चूकी यह बात मुझे दुःख दे रही थी। बापु पुनः शाम को शराब पीकर आया। मुझे सोती देख भड़क उठा। .... गालीयाँ बकने लगा .... इच्छा न

होते हुए भी मैं उठी। खाना बनाया, सबने खाया और सो गए। दो दिन गुजर गए। .... फिर बापु मुझे ले गया। उसे समझाया, बिनती की, हाथ-पाँव जोड़े पर वह नहीं माना। यदि ना कहू तो मार खानी पड़ती .... ऐसे करते-करते .... मैं खुद ग्राहक ढुँढने लगी हूँ .... क्या करु?'' ....

मैंने अपनी आँखे पोंछी .... उसे कहाँ - ''देखो तुम चाहो वह नाता जोड़ लो .... पर मैं यह बुरा काम नहीं करुंगा। मैं भी इंसान हूँ। तुम्हारें मजबूरी का फायदा नहीं उठाऊँगा। चलो मैं तुम्हारे बापु को मिलना चाहता हूँ। अब वह निडर हो गई थी। क्योंकि अब वह घर चला रही थी। उसके कमाई की बाप शराब पिता था। हम उसके झोपड़ी पर पहुँचे - उसके बाप को दस रुपए थमा दिए। नाम, गाँव पूछा .... परंतु वह पुलिस समझकर बताने से डर रहा था। शालू ने ही परिचय करवाया, तब वह बहुत खुश हुआ। मैंने उसे कहा - देखो तुम एक अच्छे आदमी हो। परिस्थिती और भूख ने तुम्हें इस रास्ते पर ला रखा हैं .... परंतु अब भी वक्त नहीं गया। तुम इन बच्चों के भविष्य के बारे में सोचो.... देखो ये ३००/- रु. लो और यहाँ से चले जाओ .... मैं गाव आकर तुम्हें मदत करुँगा। बाबा इज्जत और स्वाभिमान से जीओं और हाँ यदि शराब पीकर शालू को या बच्चों को मारा तो याद रखों। सुबह ही यहा से दफा हो जाओं। मैं परसो इसी रास्ते से आऊँगा, यदि नहीं गए तो याद रखो .... वह अब तक चूप था, परंतु अचानक बोल पड़ा - ''क्यों .... तुम्हें क्या तकलिफ हैं? .... हम क्या खाएँगे? और फिर ये तुम्हारी कौन लगती हैं? .... शर्म तो मुझे आनी चाहिए .... क्योंकि वह मेरी बेटी हैं .... अँ जावों जावो। बड़े आए हैं?'' ''ए.... बुढ्ढे ऽऽ, वह मेरी बहन हैं .... तू यदि यहाँ से कल दफा नहीं हुआ तो देख मैं तुझे ट्रक के निचे कूचल दूँगा, ... समझा .... । मैंने उसकी गिरेबान पकड़ कर खड़ा किया। परन्तु शालू बिच में आ गई और बोली ड्रायव्हर बाबु छोड़ दो बापु को, हम कल चले जाएंगे। .... तुमने मुझे बहन कहा हैं। मैं एक भाई को वचन देती हूँ अब यह गंदा धंदा नहीं करुंगी .... मजबुरन करना पड़ा तो तिनों भाई-बहनों के साथ आत्महत्या कर लूंगी। आज ....ऽऽ हमें मालूम हैं कि यहाँ आदमी के बेश में भेडिए बहुत हैं बल्कि आज मैंने आदमी के वेश में एक मसीहा देखा हैं। उसका बाप नीचे सर झुकाएँ खड़ा काँप रहा था। सभी बच्चे जग गए थे।

मैं वापस हुआ तब दूसरा ड्रायव्हर जग गया था। उन दोनों ने खाना खा लिया था। फिर मैंने सिगरेट जला ली। क्लिनर कहने लगा उस्ताद आप खाना नहीं खाते? मैंने मुंडी हिलाकर नहीं कह दिया। और दूसरे ड्रायव्हर को ट्रक चलाने का इशारा किया और ट्रक में सोने की कोशिश करने लगा परंतु .... निंद कहाँ थी?

दोन दिन के बाद लौटा। उसी ढाबे पर गाड़ी रोक दी। देखा तो ....

सचमुच वहाँ शालू की झोपड़ी नहीं थी। अनायास मेरे आँखों से दो बुँद लुढक आए।

तड़प

चतुर बा. पाटील
द्वितीय वर्ष कला (हिन्दी)

यादों में हर वक्त रहता है कोई,
दिल की धडकन से बोलता है कोई।
झुलस रहा हूँ तनहाई में -
और उधर हँसता है कोई।
हरदम नाम अधर पे उनका,
इसे तड़प भले ही कहे कोई।
मुझे डूबने का डर नहीं,
हर बार मुझे डूबोता है कोई।
आ जाता है रास दर्द भी,
याद जब आता है कोई।
जाने कैसे बयान करे
जबाँ ही मेरी ले गया है कोई।
जाने क्या वे कहना चाहे,
एक खत तक नहीं लिखता कोई।

ऑर्डर के मुताबिक

कु. हेमांगी राम तारे
एम.ए. प्रथम वर्ष (हिंदी)

''दे ऽ खो २००० जमाना आ गया,
मि ऽ ल के जीने का बहाना आ गया .....''

यह गाना हम ३१ दिसम्बर १९९९ के रात १२ बजकर १ मिनट पर ही गा चुके। सचमुच हम कितने उत्सुक है नई शताब्दी के प्रति, क्या-क्या सोचते है हम? यह होगा, वह होगा .... और न जाने क्या-क्या?

जिस घर में तीन पीढ़ी के लोग हो, (ऐसा घर आज-कल ढूंढने से ही मिलता है) तो पोता दादाजी से कहता है - ''दादाजी अब वह जमाना नहीं रहा।'' क्या सचमुच जमाना बदला? माने क्या हुआ? वैज्ञानिक यंत्रसामुग्री? विविध क्षेत्र में किये गए शोध कार्य? टूटते हुए मानवी मूल्य, भ्रष्टाचार, अनैतिकता या पाश्चात्य सभ्यता का अंधानुकरण? किस अर्थ में जमाना बदला? और फिर प्रश्न यह उठता है कि जमाना याने क्या? मानव या उसकी प्रवृत्ति?

आनेवाली शती में - जिस प्रकार आज हम भेल-पुड़ी के गाड़ी पर, ''भैय्या, दो भेल ! एक में मिर्ची ज्यादा, एक में ईमली का पानी !'' ऐसे शान से ऑर्डर देते हैं .... उसी प्रकार पढ़ीलिखी स्वयंसिध्दा सौभाग्यवती होनेवाली माँ डॉक्टर के पास जा कर कहेगी - ''डॉक्टर मुझे लड़की चाहिए - 'ऐश्वर्या राय' के समान सुंदर, 'किरण बेदी' के समान बहादूर और 'इंदिरा' के समान राज करनेवाली।'' तो दूसरी कहेगी, ''मुझे बेटा चाहिए - 'हर्षवर्धन नवाथे' के समान हाजिर जवाबी, 'हृतिक' जैसा सब का चहेता (लडकियों का) और 'सचिन तेंडूलकर' या 'सुनिल गावस्कर' के समान अपने क्षेत्र में सर्वश्रेष्ठ।'' फिर डॉक्टर एक दिन तय करके 'जीन्स' (गुणसूत्र) में फेरफार करके काम तमाम कर देगा। (उसके रेट हीट लिस्ट नुसार और 'भाईगिरी' के भाषा में - खोका, पेटी या अन्य स्वरुप में होगा।)

क्यों चौंक उठे न? या हँसी आ गयी? या फिर अतिशयोक्ति समझकर आप पढ़ना बंद कर रहे है? नही! - उपर कही गई बात पूरी तरह बकवास नही हो सकती .... अगर हम अतीत में झाँके तो नजर आता हैं -

हम सामान्य लोग जब - कौन बनेगा करोडपति, सौंदर्य स्पर्धा, फॅशन, फिल्में, खरीददारी, बढ़ती मँहगाई, बेकारी .... आदि कई बातों में उलझे रहते है (फिर भी हम कहते हैं, हम जमाने के साथ चल रहे हैं।) तब समाज में एक वर्ग ऐसा है, जो इन सब बातों से परे निरंतर अपने कार्य में खोज करता रहा है - वह है वैज्ञानिक वर्ग।

१९ वीं शती में अगर हम बारीकी से देखें तो ज्यादा-से-ज्यादा वैज्ञानिक क्रांति नजर आती हैं। इस शती में रेल, टेलिफोन आदि से लेकर हम इंटरनेट तक शोध-कार्य करतें आये हैं। पहले चाँद पर कदम रखा, तो अब मंगल पर बस्ती करने की तीव्र ईच्छा मनुष्य में हैं। उसी प्रकार मानव-जीवन बेहतर हो इसलिए हम आयुर्वेद, अॅलोपॅथी, होमिओपॅथी .... इतना ही नही आजकल तो संगणक की सहायता से बायपास सर्जरी (हृदय शस्त्रक्रिया), कॅन्सर पर ईलाज, एंजोग्राफी, कीडनी-ट्रान्सफर, डायलीसेस ऐसी कई बड़ी-बड़ी शल्यचिकित्सा और उपचार करने में स्वास्थ क्षेत्र सफल हो रहा हैं।

लेकिन अंधविश्वास, अज्ञान, स्वास्थ सेवा का अभाव, गरिबी आदि कारणों से पहले जमाने में 'बालक-जन्म' के समय या तो माता या बालक दोनों की मृत्यु का प्रमाण बहुत ही था। फिर शिक्षा के

प्रचार-प्रसार और वैज्ञानिक नई-नई खोजों के कारण हमने जन्मोपरान्त विविध टिके लगाने शुरु किये, फिर सिझेरियन द्वारा बालक जन्म लेने लगा। चेचक, प्लेग, बोदरी माता (गोवर - Meascle), टाईफाईड, पोलिओं आदि रोगों पर हमने विजय प्राप्त की। एक ओर हम रोगों पर विजय पा रहे है, तो दूसरी ओर ब्लडप्रेशर, डाईबीटीज, कॅन्सर (और अब एड्स और हीपेटाईटीस् बी करन्ट बीमारियाँ) आदि कई जानलेवा बिमारीयाँ सामने आ रही हैं। फिर हम जन्म के पूर्व ही टिके देने लगे ताकि जन्म लेनेवाला बालक स्वस्थ हो, उसपर अपाहिजता का काला साया न पडे। जमाने के साथ स्वास्थ क्षेत्र भी आगे बढ़ा फिर सोनोग्राफी और 'गर्भजल-परीक्षा' होने लगी और हमने हमारा कौतुहल और विद्वत्ता इस क्षेत्र में भी दिखाई - जो जन्म देनेवाली माँ है उसे ही नकारा (बालिका गर्भ -उसका परिणाम यह हुआ की न्यायालय ने 'गर्भजल परीक्षा' पर बंदी लगा दी।) हम और आगे बढ़े हमने 'टेस्टट्यूब बेबी' की खोज की, जो कई दाम्पत्यों के लिए वरदान साबित हुई। हम निरंतर जमाने के साथ ही बढ़ते रहे 'क्लोनिंग' द्वारा १९९७ में डॉली' नामक भेड़ तैयार की और अब ६ महिने पूर्व २६ जून २००० को खबर प्राप्त हुई कि हमने मानवीय जीन्स' का प्राथमिक आकृती स्वरुप हासिल किया। (जो की अभी पूर्णरुपेण नहीं है।) अगर आनेवाली शती में इस जिनोम प्रक्रिया को पूरी तरह हासिल कर सके तो हम आनुवंश सिध्दांत के जनक ऑस्ट्रियन धर्मगुरु और वनस्पतीशास्त्रज्ञ 'ग्रेगॉर मेंडल' को न्याय दे पायेंगे।

'जैनेटिक्स' याने जिस में आनुवंश का अभ्यास किया जाता है - मानव शरीर में कुल एक अब्ज दशलक्ष कोशिकायें (पेशी) होती हैं। इसके केंद्र में स्थित जो 'जीन्स' हैं, (गुणसूत्र) उसमें हमारी आनुवंशिक जानकारी हैं। हर एक मानव कोशिका में ४६ 'जीन्स' हैं। इसमें से २३ माँ के द्वारा और २३ पिता द्वारा प्राप्त होते है। पूरा मानव आनुवंश ३.२ अब्ज रासायनिक अक्षरों से बना हैं। ये अक्षर 'डी.एन.ए.' (डिऑक्सिरायबो न्युक्लीक आम्ल) के बाराहखड़ी द्वारा लिखे गये हैं। १९५३ में अमेरिकन शास्त्रज्ञ 'डॉ. जेम्स वॉटसन' और ब्रिटीश शास्त्रज्ञ 'फ्रॉन्सिस क्रिक' ने मिलकर सर्व प्रथम डी.एन.ए. की खोज की और उसके बाद आनुवंश शास्त्र के प्रगति की धारा प्रवाहित हुई। १९९० में 'मानवी जीन्स आरेखन' का प्रकल्प अमेरिका में शुरु हुआ। २६ जून २००० को 'डॉ. क्रेग व्हेंटर' इनके द्वारा स्थापित 'सेलेरा जेनॉमिक्स कॉर्प' कंपनी द्वारा ९७% जिनोम प्रक्रिया का प्राथमिक स्वरुप पूर्ण हुआ।

जिनोम प्रक्रिया में अगर हम पूरी तरह सफल हो गए तो क्या-क्या होगा इसकी केवल कल्पना से ही हम फूले नही समाते।

१) शरीर में कमी कहाँ है? इसका पता लगने से हम आनुवंशिक बीमारी दूर कर सकेंगे। हर एक के लिए उसके शरीरानुरुप दवाईयाँ बना पायेंगे।

२) वृध्दावस्था दूर हो सकेगी।

३) हो सकता है मानव मृत्युपर भी विजय पा सकेगा।

४) जन्म लेनेवाले बालक की ऊँचाई कितनी होगी? उसके बालों का आँखो का और त्वचा का रंग कैसे होगा? उसे कौनसी बीमारियाँ सतायेगी? और कौन सी बीमारियों से लड़ने के लिए उसके पास रोग प्रतिबंधक शक्ति होगी? उसका व्यक्तिमत्व कैसा होगा? उसका बुध्यांक (IQ) क्या होगा? ..... आदि जिस प्रकार बाजार में हम पसंदीदा कार खरीदतें है उस प्रकार भविष्य में हम विविध दृष्टि से विचार कर हमारे बालक की निर्मिती कर सकेंगे।

जिस प्रकार साहित्यकार प्रसंगानुरुप पात्रो की निर्मिती करता हैं, उसमें रुप-गुण, दोष, विविध कलाएँ आदि बातों से उसे व्यक्तित्व प्रदान करता हैं। वहीं कार्य भविष्य में डॉक्टर 'जीन्स' में बदल कर दाम्पत्य के ऑर्डर नुसार बालक की निर्मिती करेंगे? फिर प्रश्न उठता है कि, क्या बालक को व्यक्तिस्वातंत्र्य रहेगा? (क्योंकि वो तो माता-पिता के ईच्छानुसार गुण लेकर जन्म लेनेवाला है।) क्या भविष्य में हम सिर्फ 'रोबो' के समान ही मानव निर्माण करेंगे? या सच्चे अर्थ में 'मानवता' जिसमें समाहीत हो ऐसा मानव हम निर्माण कर पायेंगे? क्या कोई दाम्पत्य म. गांधी, विनोबा भावे मदर टेरेसा ऐसे मानवतावादी बालकों की माँग करेगा? या अब वह जमाना नहीं रहा, कहकर केवल स्वार्थलोलुप षड्रिपु से भरे बालक ही तयार होंगे?

क्या कोई प्रेमचंद, शेक्सपिअर, कालिदास .... ऐसे साहित्यिक की माँग करेगा? या जवाब होगा, यहाँ वक्त किसे है पढ़ने के लिए इंटरनेट पर बैठो क्लिक करों, जो चाहे डाटा निकालो, बस्स! काम तमाम। क्योंकि जमाना है फास्टफुड, इंटरनेट, फ्लॅट कल्चर, पब और क्लब का। जमाना है भ्रष्टाचार, सत्तालोलुपता का । ''आज ही ऑर्डर करो .... वक्त पर डिलेवरी पाओ'' ऐसे बोर्ड हम आज जगह-जगह पाते हैं हो सकता है भविष्य में ये विज्ञान का ब्रीद वाक्य हो - क्योंकि जमाना इंस्टंट का हैं।

इन सभी प्रश्नों के उत्तर हमें भविष्य में ही मिलनेवाले है। फिलहाल हम केवल इतना ही सोच सकते हैं - है हमें जाना कहाँ, चले है कहाँ पर हम? ...... अस्तु!

"यादें"

बारी दीपक रमेश
तृतीय वर्ष कला (हिन्दी)

बिती हुई यादें
दोहराना अच्छा नही,
बेवफा के लिए -
जिंदगी लुटाना अच्छा नही।
रातमें देखो सपने
पर यूँही जिंदगी मिटाना अच्छा नही,
ठुकराए गए हो तुम -
उन्हें याद करना अच्छा नही।
निकले सनम बेवफा
घुट-घुटकर जीना अच्छा नही
प्यार में हो गये बर्बाद -
जख्मोंको कुरेदना अच्छा नहीं।
नही है जिंदगी केवल गम
मजधार में बहना अच्छा नही।
है कई काम जिंदगी में,
केवल मजनू बनना अच्छा नही।
बितगई सो बात गई -
छोड़ देना सारी दुनिया यह अच्छी नही।

मुझे युध्द नहीं, बुध्द चाहिए

सुनीता वाल्मिक बिन्हाडे
एम.ए.प्रथम वर्ष (हिन्दी)

मुझे युध्द नहीं, बुध्द चाहिए
मुझे जीवन की आस चाहिए
मैं भरना चाहती हूँ आँखों में सपने
मुझे मल्हारों-सा झुलना चाहिए .....
मुझे युध्द नहीं, बुध्द चाहिए॥ १॥

युध्द, क्रूरता, तृष्णा आदि नहीं,
शांति, ज्ञान, करुणा मेरा गहना हैं
बारुद के ढेर पर खड़ी कर दी हैं दुनिया
आज मुझे हिरोशीमा की तड़प भूलना चाहिए ....
मुझे युध्द नहीं, बुध्द चाहिए ॥ २॥

बोया हैं चारों ओर बीज मृत्यु का
मिट्टी के जर्रे-जर्रे में परमाणु युध्द बोया हैं
घृणा और मृत्युका यह विषाक्त वृक्ष
आज ही उखाड़कर फेंकना चाहिए .....
मुझे युध्द नहीं, बुध्द चाहिए ॥ ३॥

भगवान बुध्द के इस पवित्र भूमिपर
राक्षस ये पलभर में लाखों को लिल जाएगा
और पंचशील संकल्प टूट जाएगा
इसलिए जीवन को हथेलियों में दुलारना चाहिए .....
मुझे युध्द नहीं, बुध्द चाहिए॥ ४॥

आज दुनिया को बारुद के ढेर से हटाना चाहिए
लटकते जंग के खंजर, सर से हटाने चाहिए
हमे जंग नहीं दोस्तो! जीवन चाहिए
हमे विनाश नहीं, सृजन चाहिए .....
मुझे युध्द नहीं, बुध्द चाहिए ॥ ५॥

"बिखरे पन्ने"

कु. संध्या पंढरीनाथ साळवे
एम.ए. प्रथम वर्ष (हिन्दी)

निशा आज बहुत उदास थी, क्योंकि उसके सामने उसका 'विश्वास' बैठा हुआ था।

वह बी.ए. की छात्रा थी। 'निशा' अपनी चाची के घर रहती थी। निशा एक मध्यमवर्गीय लड़की थी, जो सिर्फ पढ़ाई के खातीर अपनी माँ से दूर, गाँव छोड़कर चाची के घर आयी थी। लेकिन उसे क्या पता, चाची उससे मीठी-मीठी बातें करके पढ़ाई से ज्यादा काम ही करवाएगी ? बेचारी निशा घर का सारा कामकाज संभालती और बचेखुचे वक्त अपनी पढ़ाई करती।

निशा दिखने में साधारण थी। लेकिन पढ़ाई में बहुत तेज थी। उसे बनावटी सौंदर्य से कोई रुचि नहीं थी। उसे सादगी से बेहद लगाव था। कॉलेज के शुरु के दिनों में निशा की सबसे पहले पहचान विश्वास से ही हुई। उसी दिन से निशा विश्वास को चाहने लगी थी। क्योंकि विश्वास के सोचने का ढंग निशा से बहुत मिलता जुलता था। दोनों का घर ज्यादा दूर नहीं था। विश्वास भी अपनी बुआ के घर ही रहता था। क्योंकि विश्वास के माता-पिता की कुछ दिनों पहले ही ॲक्सिडेंट में मौत हुई थी।

विश्वास दिखने में हट्टा-कट्टा नौजवान था। अब रोज साथ-साथ कॉलेज में आने-जाने से उनकी दोस्ती गहरी हो चुकी थी। विचारों के मेल-जोल से उनकी दोस्ती प्यार में बदल गयी। दोनों साथ आते-जाते, पढ़ाई करते, हँसी-मज़ाक करते। दोनों एक-दूसरें को जी-जान से चाहने लगे थे। लेकिन अपने प्यार का इजहार करने से दोनों हिचकीचा रहे थे। दोनों को डर था कि कहीं ये प्यार एकतर्फा तो नहीं हैं? निशा सोचती, ''अगर उसे मुझसे प्यार न हुआ तो?''

और विश्वास सोचता, ''वह मुझसे प्यार न करती हो तो?'' लेकिन ईश्वर की लीला भी अजब होती हैं।

आज उनके बी.ए. के द्वितीय वर्ष का नतीजा था। दोनों कॉलेज आए। 'विश्वास' प्रथम श्रेणी में पास हो गया और निशा की बात ही क्या? वह सभी में अव्वल आयी थी। विश्वास अपने रिझल्ट से निशा के रिझल्ट को देखकर ज्यादा खुश नजर आ रहा था। विश्वास ने इसी खुशी के मौके का फायदा उठाकर निशा को 'होटल' में कॉफी पिलाई और एकाएक निशा का हाथ पकड़कर उससे कह दिया कि वह उसे चाहता हैं, बेहद प्यार करता हैं। निशा विश्वास कि बात सुनकर अवाक् रह गयी। उसे अपने कानोंपर विश्वास ही नहीं हो रहा था। उसकी आँखों से खुशी के आँसू निकल रहे थे। अब उसके दिल को चैन आ गया था। वह अब निश्चिंत हो गयी थी। थोड़ी देर बाद दोनों घर लौटे।

निशा की खुशी देखकर हमेशा उसकी चाची के दिल में चूभन-सी होती थी। घर के आपसी मनमुटाव में उसकी चाची उसे बरबाद कर देना चाहती थी। निशा की चाची ने फिल्मी खलनायिका की तरह उसकी खुशी के राज़ का पता लगाया। इधर भी विश्वास उसकी बुआ को बोझ लगने लगा था। किसी बड़े घर की बेटी का बाप विश्वास को घर-जमाई बनाने का वादा करके उसकी बुआ को दहेज में भारी रकम देने की हामी भर गया था। निशा की चाची और विश्वास की बुआ दोनों ने उनके खिलाफ चाल चली। कुछ दिनों के लिए निशा की चाची ने उसे माँ के बीमारी की झूठी तार दिखा कर उसे गाँव भेज दिया। और विश्वास की बुआ ने निशा के शादी की झूठी खबर देकर विश्वास को शादी के लिए राजी करवा

लिया। निशा की पूरी जानकारी हासिल किए बिना ही विश्वास ने उसके प्यार को धोखा समझ लिया और नफरत की चिंगारी लिए हुए जोश में आकर बुआ की बातों में आ गया। बिना सोचे-समझे ही शादी का फैसला कर लिया। लेकिन घर-जमाई बनकर वह खुश न रह पाया। निशा की याद में दिन गुजरतें चले थे। वह अपने वैवाहिक जीवन में खुश नहीं था।

एक दिन विश्वास ऐसे ही घूमने निकला था। चलते-चलते वह एक पाठशाला की बगल के होटल में रुका। जिस पाठशाला में निशा क्लर्क की नौकरी करती थी। निशा भी आज पूरी तरह थकी हुई थी। उसने सोचा, ''देर तक बस-स्टॉप पर रुकने से बेहतर, एक कप चाय क्यों न पी जाय?'' निशा होटल में प्रविष्ट हुई। वह एक कोने में कुर्सी पर बैठ गयी। मेजपर पर्स रखी और चाय की ऑर्डर दी। थकावट के कारण चेहरा पसीने से तर्रऽऽऽ था। उसने पसीना पोंछते हुए सामने देखा तो वह दंग रह गई! वहीं आँखे, वहीं चेहरा, वहीं नाक-नक्शा! उसने विश्वास को पहचाना, लेकिन निशा के उदास, हताश चेहरे को विश्वास पहचान न पाया। निशा हैरान थी कि, उसे विश्वास क्यों नहीं पहचान रहा हैं? जब निशा ने विश्वास को अपने प्यार का अहसास दिलाया तब विश्वास एकाएक यादों की गाँठों को सुलझाने लगा। लेकिन अब कोई उपाय नहीं था। निशा तब भी गुमसुम थी, आज भी गुमसुम हैं। विश्वास सामने होते हुए भी वह अकेली थी।

अपने जीवन के बिखरे पन्नों को बटोर रही थी। न जाने निशा का विश्वास कहाँ खो गया था? बस! गुजरे लम्हों को ही वह याद कर रही थी। अपने जीवन के बिखरे पन्नों को बटोरने का प्रयास कर रही थी, परंतु ....।

मोहब्बत

कु. संध्या पंढरीनाथ सालवे
एम.ए.प्रथम वर्ष (हिन्दी)

तेरी आहट से जाना है आज
जिंदगी क्या होती है,
गीत क्या होते हैं,
संगीत क्या होता है।

तेरी आँखों से जाना है आज,
दर्पन क्या होता है,
निगाहें क्या होती हैं;
नजरे क्या होती हैं।

तेरे चेहरे से जाना है आज
खुबसूरती क्या होती है,
खुशी क्या होती है,
गम क्या होता है।

तेरे एहसास से, जाना है आज
सपनें क्या होते हैं,
अरमान क्या होते है;
खयाल क्या होते है।

तेरी जुदाई ने पुछा है मुझसे
क्या यही है मोहब्बत
क्या यही है प्यार,
क्या यही है प्यार ?

अनोखे रिश्ते .....

कु. पूनम भागवत केदार
प्रथम वर्ष (वाणिज्य)

लता एक गरीब घर की लडकी, उसके अरमान भी हर लडकी की तरह ही थे। हर लडकी की ही तरह उसने भी अपने मन में भविष्य के सपने सजाए थे। लता थी तो बड़ी होशियार, पर उसकी होशियारी का उसे क्या फायदा था ? क्योंकि माता-पिता गरीब होने की वजह से उसे पढ़ा नही पाए। उसकी दो छोटी बहनें और एक छोटा भाई था। वह घर में बड़ी होने की वजह से पढ़ नही पाई। उसका बाल्यकाल खेलने-कुदने के बजाय उसके भाई-बहनोंकी देखभाल में बीत गया। गाँव में थोडी जमीन थी, पर वह भी साहुकार के पास गिरवी रखी हुई थी। उसके पिता कर्ज के बाज़ से दब गए थे। घर था लेकिन वह भी टूटा-फूटा ही। मिट्टी की दीवारे कई जगह से टूट गई थी तो कई झुक गई थी। घर का छप्पर भी नीचे की तरफ झुका हुआ था। गोबर से लीप-पोत कर लता ने घर को अब तक ऐसे-वैसे संभाला था। उसकी माँ हमेशा बिमार रहा करती थी। शायद उसकी गरीबीही उसकी बिमारीका कारण था। वह हमेशा खटीयाँपर ही लेटे रहती और छत की तरफ शुन्य में ही खोई रहती थी। शायद उसकी आँखों में कोई आशा की किरण पल रही हो?

हम इसका अंदाजा लगा सकते है कि, जब घर में इतनी गरीबी हो, माँ बिमार हो, तो लता पर कितनी जीम्मेदारियाँ आई होगी ? छोटी उम्र में ही वह प्रौढ हो गई थी। वह घर का सारा काम निबटाकर माँ को दवा देकर और भाई-बहनों को स्कुल में भेजकर दोपहर श्यामा आन्टी के यहाँ बैठने चली जाती थी।

श्यामा आन्टी बहुत दयालू थी। लता, श्यामा आन्टी का हर काम हँसकर कर देती थी। वहाँ का हर छोटा काम करना लता की आदत बन गई थी। शायद इसीलिए श्याम आन्टी लता को पसंद करती थी। श्यामा आन्टी की कोई भी बात लता ने आज तक टाली नही थी।

हमेशा की तरह आज लता श्यामा आन्टी के घर गई। तो वहाँ के साफ-सफाई और गडबडीसे पता चला कि, आन्टी का छोटा भाई 'संदेश' यहाँ एक महीनेके लिए पढ़ाई करने आ रहा है। आन्टी ने उसे 'संदेश' के रुम का परदा सिने के लिए कहा। वह चुपचाप परदा सिने लगी। लेकिन उसका मन 'संदेश' के इर्द-गीर्द भटकने लगा। वह सोचने लगी वह कैसा है? 'संदेश मुझसे बात करेगा या नही ? ऐसे न जाने कितने विचार उसके मन में आने लगे। तभी आन्टी की आवाज से उसके विचारोकी शृंखला टूट गई। उसने परदा सीकर कमरेमें लगा दिया।

दो-तीन दिन तक लता, श्यामा आन्टी के घर नही गई। शायद उसका कारण 'संदेश' हो। वह उसे देखना तो चाहती थी, परंतु उसकी जाने की हिम्मत नही हो रही थी। एक दिन सुबह सब काम निबटाकर वह आन्टी के घर गई। उसके हाथ-पैर काँप रहे थे। वह हॉल में आई। सामने 'संदेश' टेबलपर नाश्ता कर रहा था। लता ने गर्दन नीचे झुका ली। आन्टी ने लता को देखकर 'संदेश' से कहा कि, ''यह लता है। बडी होनहार बच्ची है। मुझे हर काम में मदद करती है।'' आन्टी यह कह रही थी तब लता ने गर्दन उपर उठा कर 'संदेश' को देखा। वह बडा ही सुंदर था। उसके बाल चमक रहे थे। उसकी आँखों में एक अलग ही तेज था। उसके गालों पर गुलाबी छटा थी और वह लता की तरफ देखकर मुस्कूरा रहा था। लता ने फिर गर्दन झुका ली। आन्टी ने लता से श्याम को 'संदेश' के पसंद की खीर बनाने को कहाँ। लता ने गर्दन हिलाई और वह घर की तरफ भागी।

उसके आँखो के सामने बार-बार संदेश का चेहरा आ रहा था। उसका गुलाबी हास्य बार बार लता के होठोंपर मुस्कान ला रहा था। उसका शरीर काँपने लगा। वह ऐसे ही आधा-एक घन्टा बिस्तरपर पड़ी रही।

सुबह वह घर के बाहर बैठी बरतन माँज रही थी तभी गीरधर चाचा आए और उसके पिताजीके पास बैठ गए। और लता की तरफ देखकर बोले, ''अब लता की शादी कर दो, बच्ची बड़ी सयानी है।'' यह सुनकर लता के शरीर में रोमांच की एक लहर दौड़ गई। उसके पिताजीने कहाँ, ''सोचता तो मैं भी यही हूँ। लेकिन, कोई ढँग का रिश्ता तो आए।'' चाचा ने कहा, ''पडोस में श्यामा बहन का भाई आया है, लड़का पढा-लिखा है, होनहार है, आपका एतराज न हो तो बात चलाऊँ'' यह सुनकर लता खुशी से फुली न समाई। वह उठकर घर में दौड़ जाना चाहती थी, पर भाग न सकी। वह वही बैठकर उनकी बात चुपचाप सुनने लगी। उसके पिताजीने चाचा को अमीरी-गरीबी का फासला बताया, तो चाचा ने कहाँ, ''क्या हर्ज है। लता सुशील है, और वैसे भी श्यामा बहन लता को पसंद भी तो करती है। एक बार बात करनेमें क्या मुश्कील है ?''

चाचा के चले जाने के बाद लता तो खुशीसे पागल हो गई और आईने के सामने जाकर खुद को निहारने लगी।

उसने फटाफट सब काम निबटे और कुछ देर खड़ी सोचती रही। फिर बाहर एकाएक चुडीवाली की आवाज सुनाई दी तो लता ने उसे पुकारा। कोई भी त्यौहार हो, लेकिन लता चुडियाँ नही पहनती थी। इसीलिए उसे थोड़ा आश्चर्य हुआ। चुडिवाली आई और आँगन में चुड़ियोकी टोकरी रखकर मोटी-मोटी सस्ती चुडियाँ दिखाने लगी। तब लता ने कहाँ, ''ये मोटी-मोटी चुडियाँ कौन पहनेगा? कोई अच्छी और मजबूत निकालो।'' चुडिवाली को विस्मय का दुसरा धक्का लगा। उसने सतरंगी चुडियाँ निकालकर लता के आगे रख दी। दोनों हाथों में आधा दर्जन चुडियाँ पहननेके लिए लता ने हाथ आगे किए। चुडिवाली को तीसरा धक्का लगा। कभी दो चुड़ियोंसे ज्यादा वह लता को आज तक नही बेच पाई थी। आज पूरी दर्जनभर ! चुडिवालीने नगद चुडियाँ बेचने को कहाँ, तो लता झुँझलाकर बोली, ''तुम्हारे पैसे कब रोके है? लाओ पहनाओ।''

लता के पास पाँच रुपये पड़े हुए थे। उसीमें से एक रुपयाँ नौ आने बचे थे। डेढ रुपयाँ जाकर उसने निर्विकार भाव से चुडिवाली को दे दिया, और उसे सामने की दुकान से एक आने का रंग लाने को कहाँ। चुडिवाली मना न कर सकी। उसने झट से सामनेकी दुकान से बसंती रंग लाकर लता को दिया।

लता के पास एक ही पुरानी धोती थी, जो न जाने उसने किस दिन के लिए सँभालकर रखी थी। उसने बाल्टी मे रंग घोलकर वह पुरानी धोती उस पिले रंग में रंगाकर सुकनेके लिए तार पर फैला दी। फिर बाल सँवारे। शीशे की लाल बिंदी निकालकर अपने माथेपर लगाई।

श्याम को लता गुनगुनाती हुई खाना पका रही थी। उसे देखकर उसके पिताजीको बहुत खुषी हुई। क्योंकि उन्होने लता को इतना खुष कभी नही देखा था।

गजाधर चाचा आए, तब लता तरकारी काँट रही थी। चाचा को देखकर लता के हाथ रुक गए। और वह चाचा की बात सुननेके लिए बेचैन हो उठी थी। चाचा ने कहाँ, ''आपने ठिक कहाँ था, हमें वहाँ शादी की बात नही करनी चाहिए थी।'' श्यामा बहन ने कहाँ कि, ''चार बहनोमें हमारा अकेला भाई है। उसके लिए कोई अच्छी लडकी चाहिए। जो पढी-लिखी हो, सुंदर हो। आप लता के पिताजीसे माफी माँग लिजिए।''

एक हवा का हलकासा झोंका आया, और तारपर सुक रही धोती का एक छोर उडकर जमीनपर आ गिरा। जब लता के भाई-बहन खेलकर घर आए तो उन्होने देखा बरामदेमें सतरंगी चुडियोंके टूकडे बिखरे पड़े है। उन्होने कहाँ, ''हाय! कितनी सुंदर चुडियाँ थी। किसकी थी? कैसे टूटी?''

पर, घुटनोमे मूँह छुपाए लता से कुछ उत्तर नही मिला।

देश कतरा

सुधिर अ. शिरसाठ
द्वितीय वर्ष कला (हिन्दी)

राजू अपनी पढाई पुरी कर नौकरी के लिए दर-दर भटकता है। पर आज की रिश्वतखोरी और भ्रष्टाचार के कारन उसे कही भी नौकरी नहीं मिलती। मजबुरी से वह गलत रास्ते पर चल पडता है। उसे एक जेबकतरा मिलता है। राजू उसे जेब काटने को सिखाने का आग्रह करता है। जेब कतरा उसे एक महीने में जेब काटना सिखा देता है। इस प्रकार वह एक साल में बहुत तेज हो जाता है और जेब काटने का धंदा शुरु करता है।

एक दिन पुलिस उसे जेब काटते हुअे पकड लेती है। और उसे कोर्ट में ले जाती है। वहाँ उसकी पहचान एक ऐसे वकील से होती है जिसका उस कोर्ट में पहला ही दिन था। उसका नाम दिनानाथ राय था। दोनो में बातचीत और जान-पहचान होती है। उस जेब कतरे को सजा होती है। जब वह जेल जाता है तो वह सोचता है आज मैं सचमुच चोर हो गया हूँ उसे ऐसा लगता है जैसे वह अब तक बाहर जेब कटाई की पढाई कर रहा था और आज वह कुछ महिनों के लिए परीक्षा देने जेल में आया है। इस प्रकार उसे सजा से डर लगने के बजाय वह मन ही मन खुश होता है और वह अपने आपपर गर्व महसूस करता है।

वह जेल से छुटकर आता है और बहुत खुश होता है और खुशी-खुशी अपने दोस्तों के साथ खुशियाँ मनाता है। जैसे कि वह परीक्षा में अव्वल नंबर से पास हुआ हो। इस प्रकार उसके हौसले और बुलंद हो जाते है। और वह अपनी एक गँग तैयार करता है और बड़ी-बड़ी चोरियाँ करने लगता है। इस प्रकार चोरियाँ करते-करते बहुत बड़ा चोर बन जाता है।

एक दिन एक जगह वह चोरी करते हुअे पुलिस द्वारा पकडा जाता है और उसे कोर्ट में लाया जाता है जहाँ वह पहलीबार लाया गया था। लेकिन वह एक बात देखकर हैरान हो जाता है कि, वहा जो वकील खडा था वह और कोई नहीं बल्कि 'दिनानाथ राय' था। जो उसे पहलीबार इसी कोर्ट में मिला था। आज वह बढतीपर सरकारी वकील बना हुआ है। चोर हक्का-बक्का रह जाता तो है पर मन ही मन मुस्कुराता है। इस बार उसे एक साल की सजा होती है। वह खुशी-खुशी जेल जाता है। आज उसे जेल में कुछ अलग ही महसूस होता है वह समझता है कि उसे वकील की तरह बढती मिली है। आज वह पुरे एक साल के लिए जेल आया है।

एक साल के बाद वह फिर जेल से छुटकर आता है। लेकिन इसबार वह कुछ ज्यादाही खुश था और उसके दिमाग में एक बात आती है कि वह अब चोरी बंद कर देगा और सबसे बड़ा अमीर आदमी बनेगा। इसके लिए वह चुनाव लढने की सोचना है। इस प्रकार उसकी दहशत और गुंडागर्दी के कारण वह चुनकर भी आता है। वह बहुत खुश होता है और खुशी के मारे वह बहुत नाचता है। इस प्रकार वह समाज का एक सम्मानीत आदमी बन जाता है। परंतु चुनकर आनेपर भी उसकी आदते नहीं छुटती। वह अब बड़े-बड़े गलत धंदो में और अंडरवर्ल्ड के साथ मिलकर सारें देश में आतंक मचाने लगता है और जगह-जगह दंगे करने लगता है। एक दिन वह देश के बड़े-बड़े लोगोमें उस की गिनती होने लगी।

उसके इस बदमाश दिमाग के कारण उसके दुश्मन बढने लगे और एक दिन पुलिस उसे रिश्वत लेते हुअे पकड लेती है। कई जगह पर दंगे और कई खुन के भी उसपर इलजाम थे। उसे फिर से उसी कोर्ट में लाया जाता है। इसबार भी वह जब कटघरे में खड़ा होता है तो सामने जज की ओर देखता है।

जज दिनानाथ राय ही बना हुआ है। लेकिन इस वक्त उस चोर के चेहरेपर कहीपर भी खुशी नजर नहीं आती। तब जज दिनानाथ राय उसे कहते है शायद तुम्हें आज भी बहुत खुशी हो रही होंगी कि तुम आज फिर से प्रमोशन पर जा रहें हो! लेकिन नहीं, तुम्हें मालूम है तुम जब इस कोर्ट में पहलीबार आये थे जब एक जेब कतरें के रुप में गिरफ्तार थे लेकिन तुम्हारा वहाँ से प्रमोशन नहीं बल्कि डिमोशन हो गया और आज तुम्हारा सब से बड़ा गुनाह ये है कि, तुम देश के दुश्मन, देशद्रोही हो। इसलिए तुम आज देश कतरा हो, देश कतरा समझे !

महानता

पाटील शत्रुघ्न गोकुळ
तृतीय वर्ष कला (हिन्दी)

बिना बात की बात यहाँ
बात-बात पर घात यहाँ
शिक्षा की ही मात यहाँ
युवकों पर घात यहाँ।
वाटों की सरकार यहाँ
कुर्सी की मोहताज यहाँ
नारी पर अत्याचार यहाँ
भ्रष्टाचार का युग है यहाँ।
जाति-पाँति की आग यहाँ
हर दामन में दाग यहाँ
हर जोगी भटकता यहाँ,
हर चीज का शिष्टाचार है यहाँ।
जानसे ऊँची जात यहाँ
भुख का सम्मान यहाँ
घर-घर में दीवार यहाँ
फिर भी देश महान है यहाँ ।
बदला हुआ समाज यहाँ
बदला सबकुछ आज यहाँ
बदल गई रिश्तेदारी यहाँ
बदली हुई रस्में है यहाँ।

'मेरा जीवन'

कु. पूनम भि. जमधाडे
द्वितीय वर्ष कला (हिन्दी)

आये दुःख हजार जिंदगीमें
हैं मंजूर मुझे झेलना।
होने दो गम हजार यहाँ
है मंजूर मुझे तुफानों से खेलना।

कर दू सब कुछ न्यौछावर
मानवता का है प्रचार करना।
हुई है करालक्षत सभ्यता
है उसे अपने आँसुओंसे भरना।

जिओ और जीने दो -
यही मंत्र है मुझे देना।
सिंचो, हो सके तो औरों की बगियाँ
मंजूर नही मुझे अंगारों को फेकना।

न बांध सको तो न बांधों -
महल यहाँ किसी के लिए सपनों के।
परंतु नही है कभी यह मंजूर -
किसीके सपनों का आशियाना उजाड़ देना।

नही है जात-पाँत-धर्म यहाँ -
सबसे बड़ी रे यहाँ मानवता।
तोड़ दो बंधन सारे हो सके तो -
हे मंजूर मुझे आत्मसमर्पण करना।

'मधुर वाणी'

कु. अर्चना अशोक पाटील
एम.ए. प्रथम वर्ष (हिन्दी)

''कोयल काको देत है, कागा कासो लेत।
तुलसी मीठे वचन से जग अपनो करि लेत।''

तुलसीदास कहते है कि, कोयल किसी को कोई वस्तु नहीं देती। वह अपनी मीठी बोली से ही लोगों को अपना बना लेती है और प्रसन्नता प्रदान करती है। वह लोगों का दिल जीत लेती है। पर कौआ किसी से कुछ लेता नहीं, किंतु वह अपनी कटु बोली से लोगों की घृणा का पात्र बन जाता है। ऐसा क्यों होता है? स्पष्ट है कि, कोयल की वाणी मधुर होती है अतः सबको प्यारी लगती है। कौए की कर्कश आवाज को कोई नहीं सुनना चाहता। इसी प्रकार जो मधुर बोलता है, सब उससे बात करना चाहते है। सचमुच मधुर वाणी सभ्य व्यक्ति का लक्षण है। जो समाज संस्कारहीन होता है, उसके सदस्य कटू और अप्रिय वाणी बोलते है। इसके संबंध में एक संस्कृत वचन है।

''प्रिय वाक्य प्रदानेन, सर्वे तुष्यन्ति मानवः।
तस्मात तदेव वक्तव्यं, वचने का दरिद्रता?।।

मधुर वचन से ही सब लोग प्रसन्न होते है। अतः मनुष्य ने मधुर वाणी का प्रयोग करना चाहिए। भला वचन में कंजुसी क्यों?

सभी प्राणियों में हम ही भाग्यवान है, ईश्वर ने हमें इतनी मधुर वाणी का वरदान दिया है। जिसके द्वारा अपनी भावनाएँ, विचार और अनुभव व्यक्त कर सकते हैं।

वाणी तथा भाषा के कारण ही मनुष्य ने बहुत उन्नति की है। उसने पृथ्वी, जल, तेज, वायु और आकाश इन पंचमहाभुतों को अपने वश में कर लिया है। वाणी के माध्यम से ही व्यक्ति ने व्यक्ति के साथ और समूह ने समूह के साथ संपर्क एवं सहयोग करके बहुत प्रगति की है। मधुर वाणी से ही लोग एक दूसरे के निकट आते हैं। मधुर भाषण से सभी के हृदय खुलते हैं। लोगों में परस्पर विश्वास और सहयोग बढ़ता है।

वार्तालाप की शिष्टता से व्यक्ति आदर पाता है। वह परायों को अपना बना लेता है। मधुर वार्तालाप का प्रभाव अच्छी पोशाक से भी अधिक होता है। मधुर भाषी को मधुर बोलनें के साथ-साथ अपने वचन का पालन भी करना चाहिए।

जिस मनुष्य की वाणी में माधुर्य है वह मनुष्य किसी गलतफहमी को दूर कर रुठे हुए मित्र को मना लेता है। हमें यह ध्यान में रखना चाहिए कि अपनें मुँह से कभी कटू वचन न निकलें, क्योंकि कटु शब्दों से शत्रुओं की संख्या हम बढ़ा सकते है और मधुर शब्दों से शत्रु को भी मित्र बना सकते हैं।

इसी प्रकार अंधे को भी अंधा नहीं कहना चाहिए। इससे उसे दुःख होता है और बोलनेवाले की भी पहचान हो जाती है। एक बार एक दुष्ट व्यक्ति, जो अपनी दुष्टता के लिए सर्वत्र प्रसिद्ध था, कहीं जा रहा था। रास्ते में उसे एक अंध आदमी मिल गया। उसने कहा - ''अंधे बाबा! राम-राम! अंध ने तत्काल कहा - दुर्जन भाई! राम-राम! यह सुनते ही वह दंग रह गया। इतने में एक आदमी उधर से आया। उसने कहा - सूरदास बाबा! राम-राम! अंधे ने कहा सज्जन भाई राम-राम ! अब तो दुष्ट व्यक्ति को बड़ा ही विस्मय हुआ! उसने अंधे से कहा, क्यों भाई, तुम तो अंधे हो ! तुम्हे क्या पता, सामनेवाला दुष्ट है या सज्जन? उसने कहा यह तो बोली से ही पता लग जाता है। पुरुष की परीक्षा तो उसकी बोली ही है।

एक ही बात को हम कर्णकटू ढंग से कह सकतें है और मधुर भी बना सकते है। जैसे - बाणभट्ट,

संस्कृत का एक महान लेखक था। वह अपनी प्रसिध्द पुस्तक 'कादंबरी' लिख रहा था, किंतु उसे पूर्ण करने से पहले ही उसके जीवन का अंतिम समय आ पहुँचा। उसके दो पुत्र थे। मृत्युशय्या पर लेटे हुए बाणभट्ट को यहीं चिंता सता रही थी कि उसकी अधुरी 'कांदबरी' को कौन पूर्ण करेगा? उसने अपने दोनों पुत्रों को बुलाया। सामने खड़े एक सूखे पेड़ की ओर इशारा करके उसने उनसे पूछा - ''इस पेड़ को तुम अपनी भाषा में किस प्रकार प्रकट करोगे?'' इस पर बड़े बेटे ने कहाँ - 'सुखी लकड़ी सामने खड़ी है। (शुष्कं काष्ठं तिष्ठत्यग्रे।)' छोटे लड़के ने कहाँ - 'नीरस तरुवर सामने सुशोभित है।' (नीरसतरुवरः विलसति पुरतः।) बात एक ही थी, किंतु बाणभट्ट को बड़े बेटे का उत्तर कर्णकटु लगा, जब कि छोटे लड़के की मधुर वाणी से वह बड़ा प्रभावित हुआ। इसलिए उसने 'कादंबरी' पूर्ण करने का भार अपने छोटे पुत्र को ही सौंप दिया।

इसी तरह यदि हम कटू वाणी में बोले तो अपनों को दूर कर देंगे और मधुर वाणी से बोलेंगे तो उन्हें पास लायेंगे। कई लोग ऐसे होते है, जो कटू वचन बोल देते हैं, जिनसे दूसरों का दिल दुखे। उन्हें दूसरों का दिल दुखाने में ही आनंद आता है। पर उन्हें यह खयाल रहना चाहिए कि यदि वे किसी का दिल दुखा सकतें हैं तो दूसरा भी उनका दिल दुखा सकता है। इसलिए भारतीय संस्कृति में प्रिय वचन को सत्यवचन के बराबर माना गया है और कहा है, -

''सत्यं ब्रूयात् प्रियं ब्रूयात्।
मा ब्रूयात् सत्यम् प्रियम्।''

सत्य बोलों और प्रिय बोलों। ऐसा सत्य भी मत बोलों जो अप्रिय हो। बोलने की सफलता इसमें है कि आप जिसमे बोल रहे हैं वह आप से अवस्था आदि में बड़ा है या छोटा। आप उसे आदेश दे रहे हैं या अनुरोध कर रहें हैं। आप उसके कृतज्ञ नहीं बनना चाहते तो कम से कम उसे दुःखी तो न करें।

जो लोग अपना मन साफ रखते हैं, मधुर और शिष्ट वचन बोलते हैं तथा ईमानदारी एवं मेहनत के साथ काम करते हैं, वे ही श्रेष्ठ माने जातें हैं।

मधुर वाणी और व्यवहार से मनुष्य सभी को अपना बना लेता है, तथा जीवन में सफल होता है। इसलिए वाणी मधुर हो, बोलने के ढंग में आदर, प्यार हो तब हम भी सुखी और दूसरा भी जहाँ शालीनता नहीं, विनम्रता नहीं, कृतज्ञ होने का भाव नहीं वहाँ अहंकार होगा और अहंकार आपकी भाषा को कटु-युक्त और असह्य बना देता है। आपके अहं और दूसरे के अहं में जब संघर्ष होता है तब सामंजस्य, मेल का स्थान घृणा लेती है। अतः मन को शुद्ध करें, दूसरों को आदर दे, प्यार दें और उन्हें समझें। आप वाणी से दुःख करेंगे तो आपको भी कठोर अप्रिय वाणी सुनने को मिलेगी। 'मिठास दंगे तो मिठास पायेंगे।' ''दो बोल मिठे बोलो भैया। दो बोल मिठे बोलो।''

दीपक

विलास गोरख पारधी
तृतीय वर्ष कला (हिन्दी)

अन्धकार से उजाले की ओर
ले जाने का प्रण लिए -
दुःख से सुख की ओर
ले जाने के लिए -
मनुष्य जीवन का अंधकार
दूर करने का प्रण लिए -
सदा ही रोशनी देते रहना
सीखा हो जिसने-
जीवन पथ पर आगे बढकर,
सदा चमकते रहना,
सिखा हो जिसने -
प्रकाशमान होकर
मनुष्य जीवन में खुशीयाँ फैलाना
सीखा हो जिसने -
वह है दीपक ।

दोस्त (एकांकी)

ललीत अशोक चौधरी
द्वितीय वर्ष कला (हिन्दी)

(सुबह का समय है। कॉलेज के आँगन में खड़े होकर दीपक अपने दोस्तोंसे बातें कर रहा है।)

दीपक :- अरे अजय तुझे वो भूगोल के नोट्स दी थी, लाये या नहीं?

अजय :- आज तो नहीं लाया एक-दो पन्ने बाकी है, कल ले आऊँगा।

दीपक :- कोई बात नहीं। आशा, तुम्हे संरक्षणशास्त्र की किताब चाहिये थी ना! ये लो बहुत ढूंढने पर मिली है, सँभालकर रखना।

आशा :- हा भाई सँभालकर रखूँगी तुम हमें इतनी मदद करते हो तो क्या इतना भी ना करे।

दीपक :- इस में बड़ी बात क्या हैं ? दोस्त कहते हैं किसे ? जो हर वक्त काम आये।

(आकाश का प्रवेश होता है।)

आकाश :- हाय! अरे यार कब का ढूँढ रहा हूँ, तब जाके मिले हो, चलो सर इंतजार कर रहे हैं।

दीपक :- सॉरी यार मैं तो भुल ही गया कि अभी लेक्चर है।

आकाश :- अरे यार! तू तो सब भुल जाता है, ना जाने कब मुझे भी भुल जाओगे।

दीपक :- अरे नहीं यार, तू तो मेरी जान है,
नजाने कब मौत का
पैगाम आ जायें,
कब जिंदगी की आखरी
शाम आ जाये,
मुझे मौका ए तलाश है।
ये मेरे दोस्त मेरी जिंदगी
तुम्हारे काम आ जाये।

आकाश :- चल बसकर लेक्चर, वरना सर लोगों को घर जाना पडेगा।

दीपक :- हाँ यार मैं भी प्राध्यापक बनुंगा, क्यों? जानते हो, क्योंकि इस कॉलेज में हमारी दोस्ती हुई है। मैं यहा अपनी दोस्ती को हरपल सँभालकर रखुँगा।

आकाश :- हाँ, दोस्त मैं भी। तेरे जैसा दोस्त मिलना आसान बात नहीं है।

दीपक :- बस अब और मत चढाओं वरना गिर जाऊँगा।

आकाश :- मैं सँभाल लूँगा तुझे, चल .....

(आकाश अकेला बैठा है, तभी पुजा का प्रवेश होता है।)

आकाश :- हाय पुजा!

पुजा :- हाय आकाश ! कैसे हो?

आकाश :- बहुत अच्छा, आप कैसी है?

पुजा :- हम तो बड़े चंगे है, हमें क्या हुआ। दीपक कहाँ है?

आकाश :- होगा वहाँ, उसे फुरसत कहाँ है, हर दिन सौं से भी ज्यादा दोस्त बना लेता है। ओर दोस्ती के नामपर कुछ भी करने को तैयार रहता है। कहता है, ''दुश्मन हर क्षण, हर पल मिलते है, पर दोस्त कभी कभी।

आकाश :- लो आ गया, नाम लेते ही शैतान हाजीर। पुजा तुम पुछ रही थी ना?

दीपक :- अरे पुजा तुम कब आई? कहाँ थी इतने दिन? बहुत लंबी छलांग लगाई थी।

पुजा :- कही नहीं, पापा के साथ गई थी, वहाँ कारोबार है, सो पापा के साथ चल पड़ी थी कुछ देखने को मिल गया।

दीपक :- अच्छा हुआ, तभी तो सोच रहा था तुम इतनी मोटी कैसे हो गयी।
पुजा :- दीपक .... तुम भी।
दीपक :- सॉरी बाबा।
आकाश :- अच्छा मैं चलता हूँ।
दीपक :- अरे कहाँ यार, बेचारी पुजा कितनी दूर से आयी है। उसकी बाते तो सुनो।
(आकाश चल देता है और दूर बाग में बैठ जाता है। तभी वही चेतन आता है।)
चेतन :- क्या हुआ आकाश बड़े दुःखी हो?
आकाश :- दुःखी और मैं? कभी नहीं।
चेतन :- तु कुछ भी कह मगर तेरे चेहरे से साफ दिखाई देता है।
आकाश :- क्या दिखाई देता है, मेरे चेहरे पर?
चेतन :- यही कि जिसे दोस्त समजता था, वही दुश्मन निकला।
आकाश :- क्या बकवास करता है तू, दीपक मेरा दोस्त है और मुझे जान से जादा प्यार करता है, और पुजा से भी उसकी सिर्फ दोस्ती है, समझे।
चेतन :- तुम कुछ भी कहो यार मैंने जो देखा, जो मुझे लगा वह मैंने कहा अब तुम्हारी समझ में नहीं आता तो मैं क्या करु?
आकाश :- तुम मुझे बहकाना चाहते हो, गेट आऊट।
(इधर पुजा और दीपक बैठकर बाते कर रहे है।)
दीपक :- पुजा, जानती हो, मुझे सबसे प्यारा कौन है?
पुजा :- कौन?
दीपक :- आकाश ! वही मेरा सबकुछ है, मैं उसे उम्रभर नहीं खोना चाहता। उसके जैसा दोस्त मुझे कभी नहीं मिला।
पुजा :- हा भाई। प्यारे तो वही होंगे मगर दोस्तों के नामों में एक जगहपर हमारा भी नाम लिख दीजिए।
दीपक :- जी हा हुजूर, मगर आप भी,
जब याद मेरी आये
मिलने कि दुवा करना।
हमारी ये दोस्ती
दिल से जुदा न करना।
पुजा :- जाने दो, कल नृत्य प्रतियोगिता है।
दीपक :- तुम कहो तो साथ में नृत्य करेंगे।
पुजा :- कौनसा?
दीपक :- ''कहो ना प्यार है'' टाईटल सॉंग पर ही करेंगे और मुझे यकिन है पहला क्रमांक हमारा ही होगा।
पुजा :- सो तो है, मगर प्रॅक्टीस कहा हुई है।
दीपक :- अरे प्रॅक्टीस की कोई जरुरत नहीं, पिछली बार तो किया था। अब सिर्फ दो-एक बार ध्यान से देख लेना।
पुजा :- चलेगा।
दीपक :- अरे आकाश कहाँ चला गया? उसके बिना अच्छा नहीं लगता।
पुजा :- वो वहाँ बैठा है।
(दीपक आकाश की ओर जाता है।)
(कुछ दिन बाद नृत्य की स्पर्धा होती है। दीपक और पुजा का नृत्य में अव्वल नंबर आता है। वे दोनों बहुत खुश है, मगर आकाश उनमें शामील नहीं हो पाता।)
दीपक :- पुजा जानती हो, जब हमारा नंबर बताया गया तो मेरी तो जान ही निकल गई थी।
पुजा :- लोगों ने कितनी देर तक तालियाँ बजाई।
दीपक :- और वे लडके तो मानने को तैयार ही नहीं थे। बस उनका वही ''वन्स मोअर'' दो बार नृत्य करने के बाद भी वही 'वन्स मोअर'
पुजा :- मुझे तो लग रहा था कितनी बार वहाँ जाकर नृत्य करु।
दीपक :- हमारे पहले और हमारे बाद कितने नृत्य हुये मगर हमारे नृत्य जैसा नृत्य किसी का नहीं हुआ।
पुजा :- वहाँ के नृत्य करनेवालें तो मुँह में ऊँगलियाँ डाल बैठे थे। सोच रहे थे, कैसो से पाला पडा हैं।
दीपक :- आकाश कहाँ गया है। वह कितना खुश होगा।
(दीपक आकाश को ढुढने लगता है। तभी आकाश आकर बैठता है।)

दीपक :- अरे यार कहाँ था तू ?
''आकाश को हो क्या गया है ? ना ठिक से बात करता है, ना जादा वक्त मेरे पास रुकता है, पुजा मुझे तो डर लगनें लगा है।''
पुजा :- डर कैसा? क्या बातें कर रहे हो दीपक?
दीपक :- पुजा मैं आकाश से बहुत प्यार करता हूँ। और मैं उसे खोना नहीं चाहता।
पुजा :- दीपक ऐसी कोई बात नहीं है। तुम्हें अब आराम की जरुरत है। तुम थक गये हो।
(आकाश फिर बाग में अकेला बैठा है फिर उसके पास चेतन आता है।)
चेतन :- क्यों? क्या हुआ आकाश, उस दिन मेरी बात नहीं मानी। आज तो यकिन हुआ, अरे मैं तो इस दीपक के बच्चे के रग-रग से वाकिफ हूँ।
आकाश :- हां ! शायद तुम सही थे। अरे यार मैंने उसे क्या नहीं दिया? और उसने मेरी पुजा मुझसे छीन ली? बहुत प्यार करता हूँ मैं पुजा से। आय लव यू पुजा, आय लव यू।
चेतन :- पहले कहा था मेरा दोस्त ऐसा है वैसा है; अब देख कैसा है। अरे नहीं यार तू बुरा मान जायेगा, उसका सब से प्यारा दोस्त जो है।
आकाश :- बसकर चेतन, जख़्म पर नमक मत छिड़क।
चेतन :- अरे नहीं यार ! मैं तो तेरे भले की बात कर रहा हूँ। जब से वह आशा निराशा करके चली गयी तब से पुजा की पुजा कर रहा हूँ।
आकाश :- बस कर यार चेतन मैं पागल हो जाऊँगा। मुझे बचाले यार, मुझे बचाले।
चेतन :- चल मैं तुझे ऐसी जगह ले चलता हूँ जहाँ तेरे दिल को सुकून मिलेगा। तू भी क्या याद करेगा।
(चेतन आकाश को शराब, चरस, सबके आधीन कर देता है।)
आकाश :- मैं शराबी नहीं हूँ, प्यासा .... हूँ, दिल का ऽऽऽ दिल जला है मेरा ऽऽऽ दोस्ती ने जलाया है .... मुझे।
(आकाश शराब पीकर दीपक के पास आता है।)
दीपक :- अरे आकाश क्या हालत बना रखी है यार और तू .... शराब ... पिया है, किसने पिलायी तुझे शराब मुझे बता .... बता।
आकाश :- मेरे जले हुए, टूटे हुए दिल ने पिलाई मुझे शराब।
दीपक :- ये कैसी बाते कर रहा है तू? मेरी तो समझ में कुछ नहीं आता।
आकाश :- आयेगा भी नहीं, मैं जानता हूँ तू मुझे बहुत प्यार करता है।
दीपक :- हां आकाश मैं तुम्हें बहुत प्यार करता हूँ।
जिते है तेरा नाम लेके
मरने के बाद क्या होगा।
कफन हटाके देख लेना।
दोस्त होठोंपर तुम्हारा ही नाम होगा।
आकाश :- वाह ! दीपक वाह ! प्यार क्या तुझे मूली टमाटंर लगा ? कि जीसे जादा दिन होने पर फेक दिया जाता है ?
दीपक :- आकाश, तुझे हो क्या गया है? मुझे बता दोस्त ! देख तेरे लिए मैं अपनी जान दे दुँगा। तू कहेगा वही मानुँगा मगर शराब छोड़ दे।
आकाश :- कभी नहीं। अरे जिस तरह जिस्म में जान रहने तक वह आदमी जिंदा रहता है उसी तरह मैं शराब से जिंदा रहूँगा। शराब तो मेरी जान है जिस तरह तेरी जान ..... पुजा है।
दीपक :- आकाश तुझे हो क्या गया है, यह क्या कह रहा है तू? पुजा सिर्फ मेरी दोस्त है अच्छी दोस्त। लेकिन तुम कहो तो मैं उससे भी दोस्ती तोड डालूंगा, मगर तू यह सब छोड़ दे।
आकाश :- वाह रे दोस्त! दोस्त-दोस्त करके सबको धोखा दिये जा रहा है।
दीपक :- आकाश चुप कर।

आकाश :- आज मैं चुप नहीं बैठुंगा, आज मैं बता दूँगा कि तेरा असली रुप क्या है, तू दोस्त नहीं दुश्मन है। दोस्ती के नाम पर धब्बा है। तू दोस्ती के लायक ही नहीं।

दीपक :- नहीं। आकाश तुम्हें कुछ गलत फहमी हुई है।

आकाश :- तुम्हारी दोस्ती को मैं खुब जानता हूँ, तू पुजा के साथ कैसे गुलछर्रे उडाता है, और मैं सिर्फ देखता रहता हूँ। अरे दीपक मैं पुजा से प्यार करता हूँ मगर तुने और पुजाने मेरा विश्वासघात किया मुझे जीते जी मार डाला।

(आकाश रोने लगता है।)

दीपक :- अरे नहीं आकाश तू सोचता है वैसा कुछ नहीं है। सोचने में और होने में बहुत फर्क होता है। पुजा मेरी सिर्फ दोस्त है दोस्त और तुने मुझे बताया कहाँ कि तू पुजासे प्यार करता है। अब भी कुछ बिगड़ा नहीं। मैं पुजा से बात करुंगा। उसे सब बता दूँगा।

(तभी पुजा भी वहाँ आती है।)

पुजा :- क्या हुआ दीपक? शराब .... शराब की बदबू कहाँ से आ रही है?

आकाश :- मैने पी है शराब अरे तुम दोनों एक दुसरे से प्यार करते हो तो क्या मैं शराब से भी प्यार नहीं कर सकता? उसे अपना नहीं सकता?

पुजा :- प्यार और हम ! आकाश तुम पागल तो नहीं हुये।

आकाश :- हाँ ! मैं पागल हो गया हूँ। अरे कितना प्यार करता हूँ मैं तुम से जानती हो पुजा?

(वह अपनी सिने पे पुजा नाम दिखाता है, जो किसी नुकीली चिज से निकाला हो।)

दीपक :- आकाश पूजा तुम्हे ही मिलेगी मगर ऐसा इलजाम मत लगा यार।

पुजा :- दीपक ये क्या कह रहे हो। मैं और आकाश .... कभी नहीं। तुम दोनों को मैंने सिर्फ दोस्त की नजर से देखा है .... सिर्फ दोस्त।

आकाश :- यार तुम दोनों बाते बहुत अच्छी बनाते हो, तुम्हे किसी नाटक में काम करना चाहिए। और वो भी प्रेमी का।

दीपक :- आकाश अब बहुत हो गया। यार हमारी भी कोई इज्जत है या नहीं ?

आकाश :- सच बात तो माँ को भी कडवी लगती है।

पुजा :- आकाश तुमने शराब ज्यादा पी है। यह तुम नहीं तुम्हारी शराब बोल रही है।

आकाश :- नहीं, जो तुम दोनों ने खेल खेला है न वही बता रहा हूँ।

दीपक :- चलो आकाश (दीपक आकाश का हात पकडता है।)

आकाश :- छोडो मेरा हात और दीपक को मारना शुरु करता है।

दीपक :- और मार दोस्त, और मार मगर मेरी दोस्ती को कलंकीत मत कर।

(आकाश चला जाता है और रास्ते में चेतन आकाश के सामने आ खडा होता है।)

चेतन :- बहुत अच्छा लगा यह सब देखकर। तू जानता है, एक साल पहले तुने मुझे मारा था? सिर्फ मैने दीपक को गाली दी थी तो।

आकाश :- याने यह सब तुने ही किया?

चेतन :- हाँ ....। मैंने कसम खायी थी कि तुम्हारी दोस्ती तोडूंगा और तुम से बदला लुँगा, बस पूजा की दोस्ती ने मेरा काम कर दिया, मैंने तुम्हारे दिल में शक पैदा कर दिया।

आकाश :- और तुने मुझे मेरे दोस्त पर हाथ उठाने पर मजबूर कर दिया।

(और फिर आकाश चेतन पर झपटता है, तो चेतन के दोस्त डंडेसे आकाश के सर पर मारते है।)

(दीपक के घर दीपक और पुजा खडे है। तभी फोन की घंटी बजती है।)

दीपक :- हॅलो, दीपक पटवर्धन हियर .... आप? डॉक्टर सिंध .... कहाँ ? नयना क्लिनीक .... आँखो की रोशनी चली

गई, हॅलो डॉक्टर हम अभी आये।

पुजा :- क्या हुआ?

दीपक :- पुजा आकाश को किसीने मारा है।

पुजा :- ओ गॉड! कहाँ है वह।

दीपक :- नयना क्लिनीक में आँखों की रोशनी चली गई है।

(रोते रोते भागता है। और क्लिनीक में जाकर आकाश से कहता है आकाश मेरे दोस्त)

(फिर आकाश को अस्पताल में एक महीना हो जाता है। आकाश कुर्सीपर बैठा है। आकाश के पास पुजा बैठी है। डॉक्टर आते है।)

डॉक्टर :- गुड मॉर्निंग आकाश

आकाश :- गुड मॉर्निंग, डॉक्टर अंकल।

डॉक्टर :- आकाश आज तुम्हारे आँखो से पट्टी हटा दी जायेगी। तुम सब से पहले किसे देखना चाहोगे?

आकाश :- मैं ... मैं सब से पहले दीपक मेरे दोस्त को देखना चाहूँगा। कहाँ है वह मुझसे बहुत नाराज होगा। मगर मैं जानता हूँ वह मुझ से बहुत प्यार करता है। डॉक्टर अंकल वह एक बार भी मिलने आया नहीं! क्या सचमुच नहीं आया?
(पुजा रोती है)
कौन पुजा ! मैं जानता था तुम लोग आये हो। दीपक मेरे दोस्त क्या तू मुझसे बात नहीं करेगा? क्या मेरी इतनी सी बात को भी माफ नही करेगा? देख वरना मैं पट्टी नहीं खोलूंगा।

(डॉक्टर पुजा को पास बुलाते हैं और कुछ बताते है।)

आकाश :- कोई कैसे बात नहीं करता! क्या मैं इतना बुरा हूँ? डॉक्टर साहब मेरे आखों की पट्टी जलदी खोलिए मेरी जान निकली जा रही है, मुझे मेरे दोस्त को देखना है।

डॉक्टर :- आकाश, अब मैं पट्टी निकाल रहा हूँ। तुम धीरे-धीरे आँखे खोलना, पहले धुंधला सा दिखाई देगा बाद में साफ दिखेगा। आँखे खोलो।

(आकाश जोर से चिल्लाने लगता है, रोने लगता है।)

आकाश :- मैं - मैं यह क्या देख रहा हूँ। यह दीपक की तस्वीर यहाँ क्यों रखी है? उसे माला क्यों पहनाई है। क्या हुआ मेरे दीपक को? कहाँ है मेरा दोस्त? क्या हुआ उसे दीपक .... दीपक ....।

डॉक्टर :- आकाश .... तुम जिन आँखों से दीपक की तस्वीर देख रहे हो, वह आँखे दीपक की हैं। अपने दोस्त को नई दृष्टि मिले, उससे वह सारी सृष्टि देखे, इसलिये उसने अपनी आँखे तुम्हे दी है। हम जिंदा आदमी की आँखे नहीं निकालते इसलिए उसने ही छठी मंजिल से छलाँग लगा के अपनी आँखें दोस्त पर न्यौछावर कर दी।

आकाश :- (जोर जोर से रोता है।) दीपक दीपक .....

डॉक्टर :- दखों आकाश ! आँखों की जख्म अभी भरी नहीं है, रोना चलेगा नहीं।

आकाश :- लेकिन डॉक्टर .....

डॉक्टर :- मैं समझ सकता हूँ आकाश, दीपक जैसा दोस्त तुम्हें मिला जिसके दोस्ती को निभाने के लिए अपनी जान, अपनी आँखें न्यौछावर कर दी।

आकाश :- जी हाँ डॉक्टर साहब ऐसे दोस्त किसी-किसी को ही मिलतें हैं।

डॉक्टर :- आदमी के रुप में फरिश्ते भी जन्म लेते हैं यह सच है।

आकाश :- दीपक तुमने ये क्या किया? तुमने मेरे लिये अपनी जान और अपनी रोशनी दे दी और मैं तुम्हें कुछ भी नहीं दे सका दोस्त।

पुजा :- आकाश! यह खत दीपक.छोड गया है। (आकाश खत पढ़ने लगता है।)

प्रिय दोस्त,
आकाश,
मैं सिर्फ तुम्हें दोस्ती के नामपर आँखे दे सकता हूँ। अगर और कुछ होता तो वह भी मैं तुम्हारी दोस्ती पर न्योछावर कर देता।

दुःख इस बात का है दोस्त, मैं तुझे समझा नहीं सका, आकाश मैंने जिंदगी में सिर्फ प्यार किया भी तो सिर्फ तुम से। आकाश तुम मेरे सबसे प्यारे दोस्त हो।

पूजा तुम भी मेरी सबसे अच्छी दोस्त हो। कहते है, अगर मरने वाले की आखरी ख्वाईश पुरी की जाये तो उसकी आत्मा को शांती मिलती है। तो क्या इस गरीब दोस्त की आत्मा को शांती नहीं दोगी? मेरी अंतिम इच्छा यही है कि तुम आकाश से शादी कर लो यही मेरी दोस्ती का तुम पर कर्ज है। मेरी इच्छा पुरी करोगी ना पुजा?

आकाश पुजा गंगा जैसी पवित्र है, और उतनी ही पक्की हमारी दोस्ती, आकाश, यार मैंने तुझे अनजाने में बहुत दुःख दिये होंगे मुझे माफ करोगे ना? इस गरीब दोस्त को तुम दोनों ही माफ करना और हाँ मैं जाऊँगा नहीं मैं फिर आऊँगा आप दोनों का बेटा बनकर आपका दीपक बनकर।

आकाश पूजा
जिंदगी के इस सफर में
तुम्हें कई हमसफर मिलेंगे।
लेकिन हमें ना भुलाना
वादों को ना तोड़ना
चार दिन की है जिंदगी
इसे ना ठुकराना
मैं याद रहूँ ना रहूँ
लेकिन मेरी दोस्ती को,
सदा याद रखना।
अलविदा !
आपका दोस्त !
दीपक !
(आकाश चिल्लाकर रोता हैं)
आकाश :- दीपक .... दीपक ....
दीपक ....।

मेरा भारत महान

कु. चारु तायडे
द्वितीय वर्ष कला

स्वतंत्र होकर चमक रहा है ये तिरंगा नीसान।
आवो जवानों साबीत कर दो, मेरा भारत महान।
आजादी से पहले हमने तकलीफ बहुत उठाई।
बेकसुर थे हिंदुस्थानी फिर भी गोली खाई।
हक मागने जो भी जाये, उसकी राह कटाई।
ऐसी हालत थी देश की फिर भी आजादी पाई।
आजादी को पाते-पाते बहुत हुए कुर्बान।।

आवो जवानो, साबीत कर दो मेरा भारत महान।
धन्य महात्मा गांधी जिन्होने भेद अँग्रजो का जाना।
ऐसा भगाया दुश्मन को फिर से कहे ना आना।
जय-हिंद, जय-हिंद नारा भर कर देश किया दिवाना।
समाजवादी भारत बनाकर, सबको सिखाया जिना।
सत्य-अहिंसा कहते-कहते दे दिया बलिदान
आवो जवानो साबीत कर दो मेरा भारत महान ॥

पंडित नेहरु ऐसे हुए जैसे फलक मे चाँद
देश की खातीर लुटा दी, करोडो कि जायजाद
मेरा भारत महान रहे, रहे हराभरा और आबाद
हम लुटे तो क्या हुआ? पर देश न हो पाये बरबाद
छलनी हो गई इंदिराजी वही शहीदो कि निशाणी
आवो जवानो साबीत कर दो मेरा भारत महान ॥

कल का भारत आज कहाँ है, कल कहाँ होगा?
दिनबदिन करे तरक्की मेहनत का फल होगा।
इन शहीदों को याद करके नया जोश होगा
हर नया संग्राम हमारा झेंडा तिरंगा होगा
कहु मैं भारत वासियोंसे भारत भूमि है बलवान
आवो जवानो साबीत कर दो मेरा भारत महान ॥

"मैं हूँ पानी।"

संजय रामगोपाल कुलथीया
११ वी कॉमर्स

मैं अपना परिचय क्या दूँ? मुझे तो आप सभी जानते हैं। मैं, एक तरल पदार्थ हूँ जिसे 'जीवन' भी कहा जाता हैं। मैंने, अपने जीवन में दो ही शब्द पढे हैं, और उन्हें ही समझा है, तथा उन्हे ही गुरूमंत्र मानकर चला हूँ वे शब्द हैं -

चरैवेति! चरैवेति!! अर्थात् चलते रहो, चलते रहो। यह मेरा सिध्दांत ही है जो मुझे अमृत्व प्रदान करता है।

मुझे ईश्वरने ही बनाया है, इस धरातल पर सेवा करने के लिए तथा सदा-सर्वदा दूसरों के लिए अपना सर्वस्व लुटाने के लिए। मेरी गाथा बहुत पुरानी हैं। प्रलय के बाद और सृष्टि के पहले अजन्मा ने जब रचना की थी तब केवल मैं था सिर्फ मैं और बस मैं। फिर वक्त गुजरता गया और समय के साथ-साथ इस पृथ्वी पर प्रकृति जगत्, पशु-पक्षी आदि का जन्म हुआ। उनका भरन-पोषण मेरे द्वारा हुआ और यह कर्म आज तक चल रहा हैं। निसन्देह यही कारण है कि मुझे उस परमात्मा द्वारा दी गयी अमूल्य वस्तु समझा जाता हैं। मैं अपने अनेकानेक रुपों से इस विराट रचना के चक्र को चलाये जा रहा हूँ। शायद इसीलिए मुझे जीवनदायक, अमृत और न जाने कितने नाम दिये गये हैं।

प्रकृति में अगर भ्रमण किया जाए तो आपको मेरे महत्व का पता चलेगा। पेड़-पौधों को अपना भोजन बनाने के लिए मेरी जरुरत पड़ती हैं। उन्हे निखारने के लिए मेरी आवश्यकता हैं। मेरे ही कारण वे सदा हरे-भरे रहतें हैं और प्रकृति के सौन्दर्य को बढ़ाते हैं। जहाँ मैं पूर्ण मात्रा में रहता हूँ वहाँ हरियाली रहती हैं। बारीश भी मेरा ही एक रुप होती हैं, उनके मन में उमंगे पैदा होने लगती हैं और चारों ओर वातावरण बड़ा ही मनोहारी हो जाता हैं। कभी-कभी मैं ऐसा रुप भी लेता हूँ जिसे लोग शबनम कहते हैं। मैं अपने इस रुप में पहाड़ियों के बीच जब तराईयों में उतरने लगता हूँ तो ऐसा प्रतीत होता हैं जैसे इन्द्र अपने सफेद हाथी 'ऐरावत' पर चढ़कर इस धरती की सुन्दरता देखने आया है और इस जगत् की खुबसूरती को और बढ़ा रहा है। मन को आकर्षित करने वाला मेरा वह रुप मुझे अत्याधिक पसन्द है जिसमें मैं एक मोती-सा बनकर फूलों की कोमल पंखुडियों पर पड़ा सुबह सूरज की झलक देखा करता हूँ। इतना ही नही, प्राकृतिक सौन्दर्य को और भी मनमोहक और रोमांचकारी बनाने में मेरा और भी बहुत योगदान हैं। मैं झील, घटा, लहर आदि कई रचना करता हूँ।

इतिहास के पन्ने पलटकर देखे तो पता चलेगा कि मैं ही था वो जिसके कारण नदियों के किनारे मानव सभ्यता का सूरज उदय हुआ। किसान जब अपने खेतों में बीज बो देता हैं तो उसे सिर्फ, मेरा ही इंतजार रहता है। मुझे पाने की आशा में कभी-कभी वो आशा भरी नजरों से आकाश की ओर देखता हैं, तो कभी-कभी कोसो दूर भागता फिरता हैं। किसानों की इस समस्या को दूर करने के लिए मुझे कहीं-कहीं नहरों के जरीये नदियों से खेतो तक पहूँचाया जाता हैं। फलतः धनधान्य में वृध्दि होती हैं। किसानों के चेहरों पर रौनक दिखने लगती हैं। और उनके जीवन में आई इस खुषी का श्रेय वे मुझे ही देते हैं।

कहते हैं जहाँ स्वच्छता रहती हैं वहाँ ईश्वर निवास करता हैं। अगर यह सच हैं तो ईश्वर की इस अनुपम कृपा में मैं अपना हाथ समझता हूँ। मैं हर स्वच्छता अभियान का एक विशेष अंग बनता हूँ।

यह युग तकनिकी युग है। औद्योगिक क्षेत्र में

कल कारखानों का बोलबाला हैं। इस क्षेत्र में बिजली की अत्याधिक जरुरत पड़ती हैं। इस क्षेत्र के माध्यम से देश में यथासम्भव सभी आवश्यक वस्तुओं का निर्माण होता हैं। और देश के लोगों की मांगे पूरी की जाती हैं। इस देशसेवा में मेरा योगदान भी देखने को मिलता हैं। मुझे नदियों पर बनाये गये बांध बनाकर रोका जाता हैं। मेरे द्वारा बिजली बनाई जाती हैं। फलस्वरुप इस बिजली से कल-कारखाने चलते हैं। इसप्रकार यह बिजली देश की आर्थिक समस्या को एक नया तथा सुरक्षित मोड देती हैं। अर्थात् यह सारा खेल कुछ सीमा तक मेरे ही द्वारा चलता हैं।

मैं कह सकता हूँ कि जीवन में मेरी आवश्यकता कदम-कदम पर हैं। मगर शायद आज का समाज मेरी महत्ता को पूर्णरुप से समझने की कोशिश नहीं कर रहा और मेरा गलत इस्तेमाल कर मुझे व्यर्थ ही नष्ट कर रहा हैं। शायद जिसके फलस्वरुप भविष्य में समाज को भारी नुकसान उठाना पडेगा। मैं नहीं चाहूँगा कि मेरे अभाव की कीमत चुकाने के लिए मनुष्य को कर्ज के नीचे दबना पडे। अतः मैं उन्हे यहीं संदेश देना चाहूँगा कि वे जीवन में मिली हुई हर वस्तु को सम्मान दे और उसका सदुपयोग करे! अस्तु!

हे नर ऐसी प्रित कर जैसे वृक्ष रे
धूप सहे सिर अपने औरन छाव
करे ।

◆

उठ सकता है आदमी पर्वतो से
गिरकर
नही उठ सकता अपनी ही नजरों
से गिरकर

दहेज को लेना छोडो

कु. ममता ठाकुर
१२ वी कला

दहेज के लेनेवालो दहेज को लेना छोड़ो !
मासुम जिंदगी से खेल खेलना छोड़ो ॥ धृ॥
अंजान है इरादें जिनके उनको फँसाना छोडो !
सौदा न करो बेटों का,यह सौदा करना छोडो
दहेज के लेनेवालों दहेज को लेना छोडो ॥ १ ॥

व्यापार ना करो समाज में, जरा नाम को देखो!
मेहनत की कमाई किसको, जरा ध्यान से देखो
जलेगा घर उसका क्या मिलेगा ये देखना छोडो !
सौदा न करो बेटों का,यह सौदा करना छोड दो !
दहेज को लेने वालों दहेज को लेना छोडो ! ॥ २ ॥

दहेज के बिना डोली नही उठती
सुहाने हाथों पर मगर मेहंदी नही सजती
चिता समान जले पर सुहागन नही बनती!
हसीन है लड़की पर बिना दहेज नही उठती।
ये बोझ है जवानों इस बोझ को तोडो!
सौदा न करो बेटो का, यह सौदा करना छोडो!
दहेज को लेनेवालों, दहेज को लेना छोडो ॥ ३ ॥

आज वो है कल आप होंगे इस बात को देखों!
छोड दो ये इरादें नयी रीत को सीखों!
प्यार से खरीदों प्यार, न झुकाओ न झुको
नया संसार बसाओं दोस्तों झुठी रीत को फेको।
अच्छे बुरे की पहचान करो, बुरे के संग न दौड़ों।
सौदा न करो बेटो का, ये सौदा करना छोडो!
दहेज को लेनेवालो दहेज को लेना छोडो ॥ ४ ॥

कन्या हो किसी की भी आखीर वह नारी है!
हर माँ की लाड़ली हर बाप की प्यारी है!
शान है देश की दोस्तों हर चीज की अधिकारी है।
हर चीज में आगे रही है हर चीज में ललकारी है।
ठाकुर कहे, अब ये रस्म रिवाज को तोड़ों
सौदा न करो बेटो का यह सौदा करना छोड़ो
दहेज को लेने वालों दहेज को लेना छोड़ो! ॥ ५ ॥

पैसा

दीपाली पाटील
द्वितीय वर्ष कला (हिन्दी)

क्या चीज है पैसा
सब को प्यारा है पैसा
सब है आशिक उसके
सबका माशूक है पैसा।
दुनियामें मिलता है नाम
कुछ हो जाते है बदनाम
कठोर तपस्या है पैसा
बड़ा हंगामा होता है पैसा।
सबको हँसाएँ पैसा
रुलाएँ बहुतों को ये पैसा
है जीवनसाथी -
बडा न्यारा है ये पैसा।
है संगीसाथी सभीका
है कई रुपो में ये पैसा
ना पहचाने किसी को
बडा अनोखा होता है ये पैसा।
सभी उठाता है पैसा
सभी को गिराता है पैसा
है प्यार और गम जैसा
जिसने पाया वह हुआ राक्षस जैसा।
छोडो इस की पुजा यारों
करो प्यार, इसे गोली मारो,
है यह रहस्य, नही दिखता वैसा
पैसा, ये पैसा सबको प्यारा पैसा!

चिन्ता करता हूँ मै जितनी
उस अतीतकी, उस सुख की
उतनी ही अनन्त में बनती
जाती रेखाएँ दू:खकी ।
(प्रसाद)

◆

कर्म यज्ञ से जीवन के
सपनों का स्वर्ग मिलेगा
इसी विपीन में मानस की
आशा का कुसुम खिलेगा
(प्रसाद)

डॉ. शं.ना. नवलगुंदकर
(माजी प्रकुलगुरु, पुणे विद्यापीठ)
विद्यार्थांना मार्गदर्शन करतांना

आठवड्यातील एक दिवस
"मंगळवार", महाविद्यालयात प्रदुषण
मुक्त दिवस म्हणून पाळण्यात आला.

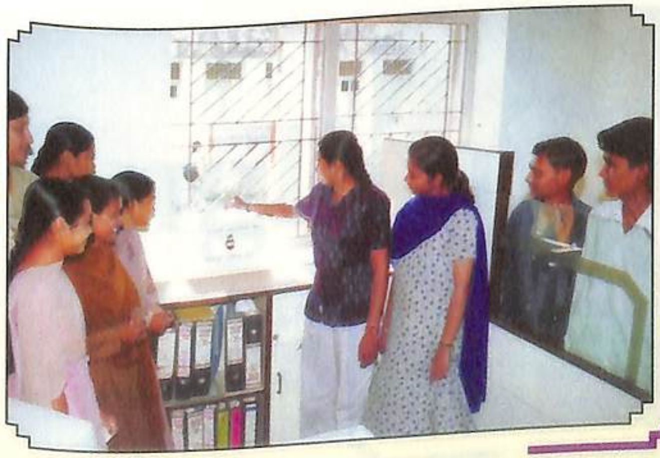

"विद्यार्थ्यांसाठी सूचनापेटी"
उपक्रमाची सुरुवात करतांना
महाविद्यालयाच्या विद्यार्थी
परिषदेचे सदस्य

मा. लक्ष्मीकांत चौधरी यांची जळगांव नगर परिषदेचे अध्यक्ष म्हणून निवड झाल्याबद्दल त्यांचे अभिनंदन करतांना संस्थेचे प्र. अध्यक्ष मा. काशिनाथभाऊ पलोड.

मु.जे. महाविद्यालय व डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर विद्यापीठ वृत्तविद्याविभाग आयोजित चर्चासत्राचे उद्घाटक ओमप्रकाशजी केला यांचे स्वागत करतांना उपप्राचार्य डॉ. एस.एस. राणे

फोर्ड फाउन्डेशन अंतर्गत विद्यापीठामध्ये सांस्कृतिक कार्यक्रम सादर करणाऱ्या विद्यार्थ्यांचा चमू

English Section

Earthquake and Mankind

Vanita G. Mittal
XIth (Commerce)

When India was celebrating the Republic Day, the devastating earthquake struck Gujarat state raising to the ground many villages, colonies, houses and industries. It renewed the agonies of the previous one that had struck in Latur and its nearby area. There was a large scale destruction of Life and Wealth in Gujarat. Many huge buildings were tumbled down making man insignificant before mighty nature. The whole nation shuddered with fear. More than one lakh people died and many were injured and left homeless. It was a terrible sight to see huge piles of collapsed houses. It was a hysterical violent dance of death. It was a bolt from the blue for the people in Bhuj, the centre of the earthquake. Many were buried down the piles and life of alive people became miserable. These people were broken mentally and had lost everything. It was like a terrible nightmare that took place at the dawn of the 21st century.

My heart goes to the victims of the earthquake who suffered losses in terms of life and property. It will take a long time to overcome this grief and sufferings. The people of India and abroad have responded by generously providing money and other things including medical facilities. They will need every possible help to put their life back on the track. We have to amply demonstrate that we are with the victims in this trying hour. Besides the relief operation, much is to be done to restore confidence of these people. It is time to provide material as well as emotional support to them. It is a duty of every citizen of India to sacrifice something for others which is our golden tradition.

No other natural calamity causes so much damage and destruction over so extensive area in a such a short time. The sudden and violent shaking of the part of the earth's surface is called an earthquake. A severe earthquake causes tremors of great intensity lasting for a few minutes, producing a thunder like sound. These tremors have an immense destructive power. They are caused by the cracking of rocks in the earth's crust on account of some internal pressure of force. Seismic science can tell us which areas are more prone to earthquakes, but there is no guarantee that the remaining areas are absolutely safe from earthquakes. Unfortunately, people do not get any warning signal. Nature proves to be mightier than man. Roads and bridges crack, railway lines are twisted and electric lines are damaged. Fire and

floods are the other two great dangers a companying a severe earthquake. Sometimes there is a volcanic erruption with redhot lava gushing out and destroying villages and cities. Earthquakes often alter the features of the earth. High tidal waves sweep over coastal areas and make a watery grave of the prosperous cities. Seismology collects information with the help of seismographs and various other instruments. These instruments record geological information but cannot control the tremors.

We must learn a lesson from every earthquake. We must take preventive measures while constructing new structures. In the pursuit of material growth, man has built huge dams and has destroyed the balance of nature by cutting forests. Man has delved deep into the earth in search of oil and minerals. It is a wrath of nature expressed in the form of earthquakes and other natural calamities. There is not enough realisation that education regarding disaster management or emergency precautions and training are essential to all, even in the regions safe from earthquakes. May God give the people of Gujarat strength to face the hardships and the pangs of the seperation of their Kith and Kin. Now it is time to ignore the barriers of colour, caste and creed and everybody should come forward to express solidarity with the suffering masses. Nothing could be more benevolent than to help a hapless man.

Language Of Flowers

Miss. Archana Tamboli
S.Y.B.A. (English)

There is a language known to few
A Language rich with brilliant hue;
That says more things than words can say
In a radiant, glorious, vibrant way
This language brings to those who see
Its beauty, grace and mystery,
Enchanted movements, lovely hours
They speak the Language of Flowrs.

What Is Life

Tarun V. Patel
XIth (Commerce)

Life cannot be purchased,
Life cannot be sold.
With the help of love,
Make the world gold.
Life is money,
But money is not life.
So, think for a while,
And then do whatever you like.
God has given us life,
Use it wisely as you like.
Life is a valuable thing,
Don't waste it doing useless things.

It's For You!

Miss Kalpana Vitthalrao Shendurkar
B.C.J.

India is the third largest producer of tobacco in the world. About one million Indians are engaged in tobacco cultivation. More than 80 percent of the tobacco smoked in India, is in the form of bidis that are manufactured by cottage units which provide employment to 4.5 million people. Similarly, majority of the units manufacturing paan masala and gutka are in the small scale sector. The annual turnover of the paan masala has risen Rs. 10 billions and this sector too, employs a large workforce.

Tobacco related health hazards have now been scientifically established. It is studied that tobacco is the main cause of or a major, contributor to more than 25 diseases including cancer and heart attack. According to the World Health Organization, the annual death toll which can be related to tobacco will rise from its current estimate of 4 millions per year to 10 million by 2025. We are concerned by the prediction that more than 70 percent of these deaths will occur in developing countries. India has specifically taken note of the WHO prediction that this country will experience the highest rate of increase in tobacco related deaths near the next two decades.

The consequences of the harm caused by tobacco, however, go beyond these grim statistical calculations. Many of tobacco victims could die or suffer disability in mid-life, devastating their families and depriving society of their productive contribution. countries like India have to deal with the use of tobacco on a much wider scale. National surveys indicate that more than 100 million people are addicted to chewing tobacco in our country, of which 36 million are women and 17 million are young below the age of 25 years. We need to take steps to prevent access to tobacco products to young generation. the trends of tobacco use in developed countries are different from those in developing countries. Developed countries have been witnessing a steady decline in tobacco consumption. Consequently, the surplus product is aggressively seeking external markets. Developing countries, on the other hand, are experiencing a rise in tobacco consumption and shrinking export markets.

According to a study reported by the World Bank, the consumption of cigarettes per person in Four Asian Countries that opened their markets in response to U.S. trade pressure during the 1990's, was almost 10 percent higher in 1991 than it would have been if these markets had remained closed. The conclusion is clear that the easy

access to external markets for cigarette manufacturers in developed countries has contributed significantly to increase in cigarette consumption in low and medium income countries.

Therefore, we have to take measures to provide employment and livelihood to the people engaged in tobacco production and cultivation. Any curbs on tobacco consumption have to be necessarily accompanied by the measure to provide means of livelihood to these people. Developing countries, thus, need the assistance of international agencies and developed countries for agricultural and industrial diversification projects to protect those who depend on producing and cultivating tobacco. If we do not prevent and control tobacco products as a comprehensive package, our attempts of intevention may become self-defeating.

At the dawn of the 21st century, we will witness an increasingly integrated world in the years to come. In an open world economy tobacco trade has become transnational. Satelite television overrides domestic bans on advertising tobacco products. The only way this can be controlled, is through international legislation governing the use of all media, whether electronic or print, to declare against the use of tobacco products. The World Heath Organisation should come forward to devise a framework on tobacco control.

Every Cloud Has A Silver Lining

Khushboo Thakur
T.Y.B.A. (English)

If there is life, there is a dream,
Full of hopes and bright and sheen.
If there is a dream, there is an ambition,
With lot of courage and confidence.
If there is an ambition there is a planning,
Sometimes it eclipses and sometimes seems fulfilling.
If there is a planning, there is also toiling,
With success as well as failure.
Because of success we feel excited,
The world becomes lovely, beautiful and charming.
But because of failure, we feel shattered,
Life seems insensible, covered with gloom.
But don't get impatient and don't be pessimistic,
Be like a phoenix and be optimistic.
After all believe in hardwork,
Because every cloud has a silver lining.

An Unforgettable Experience

Deepti Phadke
XIth (Commerce)

Mind is a large storehouse of pleasant and unpleasant incidents. It is a fact that if we spill some ink on a paper and try to rub it by soaking it with a chalk, then even the stain remains though it becomes a bit faint. Similarly, certain experiences are printed for ever on the slate of mind. We cannot get rid of them as the memory of such incidents is indelible. I have also a reminiscence of an unforgettable incident that happened when I had gone to Mahabaleshwar for a picnic with my friends and teachers.

That day I was alone and watching the photographs of school life. The photographs of a pleasure jaunt of Mahabaleshwar reminded me that incident. The picnic was planned on the Eve of Christmas and all of us were in animal spirits. Our joy knew no bounds as it was a respite from homework and school for four days. We hired a luxury bus and it was convenient to visit all the points. We visited "Aurthersit Point', "Monkey Point' and the other points. The next day was reserved for the visit to the "Venna Lake' and "Echo Point'.

The whole day was a feast to our eyes. we enjoyed boating in the lake and were happy as the lark. Then in the evening we went to see "Echo Point', famous for beautiful sunset. There were many tourists and it was a crowded place. The undulating hills covered with lush green grass looked fascinating. Suddenly, I was held spell bound by the wonderful sight of the sun setting on the herizon. I was bewitched by the fine display of iridescent colours in the sky. It was a marvellous spectacle! It was a mixture of beauty and mystery. I experienced as if I was bathing into the infinite beauty. It appeared as if some mysterious power had made me totally oblivious about everything or I had drunk the water of Lethe river bringing forgetfulness for me. I could not decide whether I was awake or if it was a dream. Suddenly, I became aware and noticed that I was left all alone.

I peeped into my watch and it was quarter part seven. The earth was slowly enveloping herself in the shawl of darkness. I was panic striken but tried to control myself. At that time something touched my feet and I thought it was a snake. I lost my courage and started running down the slope. I shouted for help but could hear the echoes of my cries. I called the names of my friends but there was no response. It was a terrible shock to me for I could not resist the thought of being attacked by wild animals. I wondered why it happened only with me! I then sat on the mound to comfort

myself and to offer my last prayers to God. I chanted the name of God many times and assured God some sweets as ex-voto. The eeriness was enhanced by darkness and the spreading hills. There was no moon that night. The calmness of the surrounding jungle was stirred by the chirping sounds of crickets and other insects.

No sooner had I finished my prayer than I heard the sound of a horn. I got up to see. To my surprise, I saw our bus and my teachers and friends getting down. It was the happiest moment. The bus that I hated earlier for making my sleepy on account of jerks appeared like a goddess who had come to save me from this frightful situation. I cried and cried to my heart's content. The next day we went to the temple of Lord Shiva in Mahabaleshwar before leaving the place.

Even today I shiver with fear when I remember this experience. That incident has taught me to face obstacles in life with courage. I have learnt a lesson -

""Out of thin situation and darkness

Again comes enjoyment and brightness."

MOTHER

If you want to reform the world from its errors and vices, begin by enlisting the mother

- C. Simmons

The future of society is in the hands of mothers. If the world was lost through woman, she alone can save it.

- De Beaufort

A father may turn its back on his child; brothers and sisters may become inveterate enemies; husbands may desert their wives and wives their husbands, but a mother's love endures through all; in good repute, in bad repute, in the face of the world's condemnation a mother still loves on, and still hopes that her child may turn from his evil and repent, still she remembers the infant smiles that once filled her bosom with rapture, the merry laugh, the joyful shout of his childhood, the opening promise of his youth, and she can never be brought to think him all unworthy

- Washington Irving

Importance of English in North Maharashtra

Charushila Patil
M.A. (IInd) (English)

It is very well said by Aristotle that, ""All those who have meditated upon the art of governing mankind have been convinced that the fate of empires depends on the education of youth". North Maharashtra being such an empire lags behind due to the lack of fluent English spoken by the pupils of this area. These pupils are originally Marathi speakers and they do not get exposed to the speakers of English. As the South Indian people in Kerala, madras and Tamilnadu have English as their mothertongue, pupils in North Maharashtra are not much in contact with English language. This is the first stage where we badly feel the necessity of English in order to fulfill the motto "Rise and Shine'.

In this region many dialects of Marathi, are spoken and the standard form is found in books and in the speech of professionals and the educated people. This area is divided into three divisions viz. urban, rural and tribal. To bridge the gulf between these three areas, English is necessary and it is a good decision of the Maharashtra Government to introduce English at the primary school so that the children are acquainted with the sounds in English. The tribal area in Dhule and Nandurbar districts is characterized as backward and superstitions are deeply rooted in the day to day life of people. They are ignorant about science and technological development. The knowledge of health and hygiene can be imparted to them through English language, the mother of knowledge of all fields.

Rajaram Mohan Roy considered English as ""the queen of languages" because it is the richest medium open to the whole world to collect the pearls of knowledge. It is mainly the agricultural area with fertile and rich soil but owing to the lack of agricultural science, the people are cultivating the land in a conventional manner. They have not an advanced knowledge of farming. In fact bananas and onions are produced on a large scale. If the farmers are acquainted with the advanced technology of farming, a day will not be far away when there would be a dairy farm like "Amul' in Khandesh and farmers would perform the agricultural experiments on their farms to produce different variety of fruit and vegetables.

This region has a heritage of fables, legends and myths. The people have a glorious history of various festivals that suit their life style such as POLA, AKSHAYATRUTIYA, KANABAI and MAHALAKSHMI which represent the culture. This land has given birth to the poets like Bahinabai

Chaudhari, Balkavi Thombre, Sopandeo Chaudhari and the nature poet N.D.Mahanur who has been awarded the Sahitya Akdami Award recently. It is a great privilege that Sane Guruji has chosen this area as his work-field. English language will play an important role in introducing this rich cultural heritage to the outside world. The students from this region must study English which would be useful for their intellectual make-up. There is also a planned airport and the world famous Ajanta Caves near this region attract many foreign tourists. But people here are not able to communicate with them. The educational condition of this region is said to be fairly well but here lies a problem as the mothertongue exerts its gravitational force upon English and the effect is mainly on pronunciation and syntax of English which they use and it becomes unintelligible to the foreigners.

So I would like to invite the attention of the educationists and learned professors of English language belonging to the North Maharashtra University that they should think how they can produce a brilliant and studious generation of students well equipped with the knowledge of English. I am optimistic and think that pupils would definately acquire mastery of English and peep through this window to the world outside.

We should be careful to deserve a good reputation by doing well, and when that care is once taken, not tobe over anxious about the success.

- Rochester

◆

USEFULNESS

Nothing in this world is so good as usefulness. It binds your fellow creatures to you and you to them, it tends to the improvement of your own character and gives you a real importance in society much beyond what any artificial station can bestow.

- B. C. Brodie

◆

Try to make at least one person happy every day, and then in ten years you may have made three thousand, six hundred and fifty persons happy, or brightened a small town by your contribution to the fund of general enjoyment

- Sydney Smith

Women's Contribution in Educational Field

Miss. Khushabu Thakur
T.Y.B.A. (English)

It is a male dominated society and culture in India. That is why a woman is given secondary position in society as well as in culture. Then how can' educational field remain exception for that? The social reformers like Raja Rammohan Roy, Mahatma Phule, Savitribai Phule, Dr. Ani Bezent, Gopal Ganesh Agarkar, Pandita Ramabai, Maharshi Dhondo Keshav Karve, Swami Vivekananda, Mahatma Gandhi, Rajashri Shahu Maharaj, Karmavir Bhauro Patil, Dr. Babasaheb Ambedkar, Acharya Vinoba Bhave & many others tried their level best to open the doors of education for Indian women. Education is very important for the total personality development of human beings. The above mentioned social reformers recognized the fact that if a woman in a family is well qualified, the whole family is benefited. So, they encouraged women to have education and during that period the women that got educated, had left their influence and imprint in the history of educational field.

In the history of women-education movement in India, first of all we remember Savitribai Phule. She got married with Jyotiba Phule. When education was not allowed to woman. It was because of an undaunted spirit of her husband, she got educated. She had her school lessons in 1847. She started the first school for girls in 1848 in Bhide wada. She faced a number of problems and people jeered at her. People used to spit at her, to throw dung at her and thus insulted her. She was not intimidated and continued her work. Being a teacher, she was aware and well conscious of all the questions that what type of education was necessary for the low-caste people & which education could solve their problems making them aware about hygiene and health problems. In 1855, she started "Night School' for farmers as well as their wifes. She also started schools in the districts like Pune, Satara ans Nagar. It was the lion's share she did in women education movement.

Another shining star was Pandita, Ramabai who established the "Arya Samaj' in Mumbai, Pune and Nagar. She gave discourses all over India appealing women to educate themselves. She got married with Bipin Biharidas Medhawi, a Bengali low-caste fellow and was criticized for this. Unfortunately, her husband died in 1890 and she came in Maharashtra with her six years old daughter. In 1883, she joined a course in England for becoming a teacher. She got inspiration in England and after her return in India, she established "Sharada Sadan' for young widows.

Tarabai Modak tried to educate girls through mother-tongue. She founded "Nutan Balshikshan Sangha' and "Shishuvihar' and tried her best for child education. She started "Shikshan

Patrikas' in 1933. Her apprentice Anutai Wagh helped her a lot in this work. She started a school at Bordi in 1985 and devoted her life for the cause of education. She was awarded many rewards viz. "Adarsha Shikshak Puraskar', "Dalit-mitra Puraskar', "Savitribai Phule Puraskar' and many others. She was also conferred "Padmashri' and "Padmabhushan' by Indian Government for her contribution in educational field.

Other luminary stars were Anjanabai Deshbratar, Gangutai Patwardhan, Shakuntala Paranjpe, Dr. Chitra Naik and Renu Dandekar. Anjanabai Deshbratar established "Chokhamela Hostel' for orphan girls which opened doors of education and facilities for girls in neglected class. In 1837, Gangutai Patwardhan established, "Mahila Krida Mandal' at Badoda. She contributed in sports education for women and organized many programmes to train girls in order that they should be a fully developed personalities. Malati Karve, wife of R.D.Karve, expressed frankly her opinions about sexual relationship and tried to give people sex education. Shakuntala Paranjpe has written a lot on woman education, family planning and sex-education. The erudite educationist Dr. Chitra Naik has run different projects in educational field. She is the founder of institutions in Bombay and Pune. Her advancing old age has not affected her enthusiasm. She was awarded "Karmavir Bhaurao Patil Samajseva Puraskar', "Ramshastri Prabhune Puraskar', "Rajiv Gandhi Excellence Award', "John Amos Komonias Paritoshik' and "Padmashri' for her commendable service in the field of women education.

Renu Dandekar has chosen the neglected area like Konkan for working and is trying her level best in women literacy. The list can be extended by mentioning the names of Bhagini Subbalaxmi, Begam Janjira and Nirmalatai Purandare. All these women have contributed in educational field and have helped to change the scenerio of education of Indian women.

Mahatma Gandhi on "Life'

If we wish to live a true life, we must giveup mental laziness and ponder over fundamentals, our life will then become very simple.

Life means not enjoyment, eating, drinking and making merry - but praising God; rendering true service to humanity.

If life is intended only for the service of humanity and for the realization of God, then it becomes our duty to keep it pure and simple.

Reputation

Reputation is sometimes as wide as the horizon, when character is but the point of a needle character is what one really is; reputation what others believe him to be.

- H. W. Beecher

Everything That Glitters Is Not Gold !

Manjiri Deshpande
XIth (Science)

Today science and technology have reached those heights which were totally unimaginable 50 years back. The purpose of this technical advancement is to make man happy, as is claimed by all scientific societies. So by this time one can expect the kingdom of happiness ruling the earth planet. Also one can expect all technically advanced persons to be the happiest once.

But the picture today we see is totally different. For example, America is considered as the technically most advanced and the richest country. But at the same it is a country with maximum divorce rate, maximum suicide rate, maximum cancer rate etc. The other most "advanced' countries are European countries, but there also the situation is similar. Finally India is considered as the most backward country in technology but one can find mentally satisfied people in India!

Now this situation poses a great Question in front of the human society that by technically advancing, whether we are advancing towards our goal or we are losing the track. Unfortunately the answer is that we are losing the track. Now in this regard one needs to go to the root cause of the problem. The scientific community day by day claims that it is busy in solving different problems of human life. But the fact is, in an attempt of solving one problem, another problem is automatically created! For example, doctors claim to remove diseases like small-pox from this world. But when one small-pox is removed it appears in another form of ten diseases like cancer, aids etc. When the Physicist like James Watt claims the success of steam engine, he cannot dispense with a problem of addition to air pollution. When Einstine claimed the success of atom-bomb, but it was responsible for nuclear holocast.

Now the question is if we are advancing so much in science and technology, then what is the particular thing which is missing in modern scientific development.

The answer to this question is that science is confined to our material lives only but there is something called as mental peace and satisfaction which is totally missing in modern science. One may ask, "Is it not sufficient that as we are advancing materially, we automatically get mental satisfaction?" The answer is "no !"

Suppose you keep some parrot at your home. If you keep him in a golden cage, then that will appear very nice. You may work hard to keep that golden cage shining but what will happen if

you forget to feed the parrot inside, he will starve and die soon!

Similarly if we consider our body to be the cage, then 'soul' is the inside parrot and our modern science and technology is focusing only on the body, forgetting the soul and a person can get real happiness only when the soul is happy and not the body. This is actually the esence of ancient Hindu wisdom, which is always the matter of fun for 'modern' man.

The science of soul teaches us the simple principles of becoming happy like pleasure of sharing anything with others, pleasure of giving pleasure to others etc. But the modern science teaches us something different. It teaches us how to exploit many living entities and dead matter in different ways. It teaches us to first create the problem of pollution and then how to solve it. But it never teaches us how to get rid of that problem at all.

Now here lies the basic difference between science of soul and modern science. Science of soul teaches us to go to the root cause of the problem while modern science teaches us the temperory solution of that problem. That temperory solution creates another problem.

For example, modern science offers us automobiles to overcome the misery of walking. But at the same time creates the problem of pollution. Modern science offers us alopathic medicines to overcome diseases, but along with their side-effects.

Thus modern science initially appears as the boon of the boons, but if we study, it carefully then we come to the conclusion that modern science and technology is not the ultimate solution of any problem. Rather it is like a gold plated glitering cylinder which is hollow from inside! Thus it is not incorrect to say that everything that glitters is not gold!

FASHION

Change of fashion is the fax which industry imposes on the vanity of the rich

- Chamfort

Fashion is what one wears oneself; what is unfashionable is what other people wear

- Oscar wilde

An Englishman of fashion is like of those souvenirs, bound in gold rellum, enriched with delicate engravings, on thick hot - Pressed paper, fit for the hands of ladies and princes, but with nothing in it worth reading or remembering

- Emerson

Journalism in the 21st Century

Sachin Joshi
B.C.J.

There is a close connection between the structure of society and Journalism, as it is a part of this structure. Journalism is capable to change the structure of society and this is nicely proved in our struggle for independence against the British Government. Journalism works from five different angles. Firstly, it portrays the actual situation and happenings in society. Secondly, it reflects how the common people are affected. Then it points out the causes behind any event. It can guide and motivate people to react against the situation in a proper way. Lastly, it brings home the principle that united we stand, divided we fall.

Due to the advent of Electronic Media, Journalism has to face many challenges. The concept of web journalism is spreading fast everywhere. The world has become a small village. Distance is annihilated by the internet system. Boundaries of any country are enlarged not merely geographically, but by stepping into the day-to-day life of the people in developing countries. In India, the print media has still its importance. But this is a lame respite and the challenge for Indian Journalism is that it has to compete with foreign journalism. The government is also brooding over to give entry to foreign newspapers in India. Keeping the natural law in mind, 'Survival of the fittest', Indian journalism will have to make itself strong and modern and to increase its pace.

The role of a journalist is important. He has to collect information from all possible sources and has to rearrange it by deleting the irrelevant details. He must keep himself abreast with time. He should also concentrate on international events and their significance. He should be in the position to understand the intenference of big countries and its implications. He must equip himself with up date knowledge of international events. He must know English language well. There is a need of good journalists. Journalism has been looked down for many years and now young people should be encouraged to choose career in this field.

Though print media is working at the national level, the Electronic Media has crossed the boundaries of the nation. Satellite communication has become a reality. The impact of television is worldwide and powerful. Television has played a vital role in social and economical development of our country. The shift from words to pictures has made us aware of the

outside world i.e. other countries. Technological innovations have opened up a vast range of possibilities each of which has immense potential and depending on the situational needs.

The means of communication include print media, electronic media, radio etc. Journalism has to work like a prism, indicating many shades of a single news or incident. It is a field of unlimited boundaries and a journalist must become a jack of all trades and has a multiplicity of ideas. In the 21st century Indian Journalism has to face globalization with power and confidence and to do the herculean task of changing the set beliefs of Indian masses.

"She"

Charushila Patil
M.A. (II) English

With the gentle, sweet and beautiful
colours-comes she,
On my mind, rainbow-coloured water splashes
and sprinkles she,
Over my mind hovers she and with powerful
force whips she,
Makes me alienated, lonely and orphan and
takes delight she,
Everywhere she teases and ever with my
shadow laggers she,
Forbids me of being melancholic, teaches me
and in solitude crowds she,
Oh! do not encourage her, but drive her away,
for shameless is she,
Revengeful is she, for makes me to cry and
too makes to laugh she,
Gathers the picture of past and present and
even the picture of future paints she,
Every incident, every moment, every minute and
even every second calculates she,
Tells me to be careful and to control but
makes sometimes careless and uncontrollable she,
Never runs she, on the contrary compound
interest takes she,
Often like a newly-married bride, silently, slowly,
without movement comes she and like
typical Indian housewife never leaves she,
Think who is she? Oh! don't bother,
none but my memory is SHE.

Friendship

Yogesh Champalal Soni
XIth (Commerce)

Friends are sugar and spice. Where would we be without our friends? We would probably still be in that hole that we wanted to crawl into when we feel really bad, but don't because, our friend has prevented us from doing this. Who is going to comfort you when our closest relative dies? Money is not going to get you through those hard times as friends are.

Friendship is what happens when it is your first day at school and you are afraid to talk to anybody but there is somebody who talks to you and you start with inital phrases as, ""Me, too!" or ""I can not believe that happened to you". Friendship is what gets you through all the stupid boys making fun of you. It is visiting each other frequently and opening up the fridge because you know where the orange juice will be.

Friendship is talking endlessly nonsense on the phone or singing tuneless songs for hours, or calling each other right back after dinner to "talk'. It is what makes you happy after being out due to illness for some days. helping to complete your homework and explaining the difficult topic that you have missed in the class. Friendship is not jealousy or envy but it is a state of sharing everything. It is when you don't long for what your friend has, for you know whatever she has, is yours to share. We support our friends and approve their talents.

Friendship is what gets you through running miles, endless crunches and push-ups you have to do at practice, because she tells you it will be worth it when the time comes for the game. It is studying for finals together and getting home in time. Friendship is going to see your friends to see their public performance when you have hours of homework to do. It is giving up your sunday to do up their project report. It makes you to call when you have forgetten your physics paper in the lab at school and your report is due the next day. Friendship is buying a carnation for your friend, because you want to express it with the valentine card.

Friendship is studying for the interviews together. It is helping each other shop for college, it is coming across old albums and spending hours crying and laughing over all the memories. It is exchanging jokes and secrets with a new found friend and being secure in the knowledge. It is going through the process of selecting a life partner, of heartbreaks and love anniversaries.

Friendship lives through wars,

diseases, deaths, debts and bad days. It goes through birthdays and parties. Some people think that it is the movies, books that bring colour to life, but they are wrong. Friends can show you the rainbow when it is raining. Lastly, it is not just being together; it is bringing two different worlds together with one common bond. It is a state of heavenly bliss. ""In friendship what is thine is mine and all mine is thine", said Platus. It is perhaps the closest relationship between two human beings. It is one mind between two bodies and is really true for all the time. Friendship is unalloyed, love-like and pure gold tested through fire of adversity and if it shines, it is then true friendship.

If a man empties his purse into his head, no man can take it away from him. An investment in knowledge always pays the best interest.

- Franklin

Education is the only cure for certain diseases the modern world has engendered, but if you don't find the disease, the remedy is superfluous.

- John Buchan

The Secret of education lies in respecting the pupil .

- Emerson

FASHION

Fashion is, for the most part nothing but the ostentation of riches.

- Locke

Environment Versus Genes : What's Deadlier?

Sunita Methwani
T.Y.B.Sc. (Botany)

No matter how much scientists learn about genes, cancer will continue to snatch away the lives of our near and dear ones. It has more to do with your environment than your genetic make up. ""Environment factors cause about twice as many cancers as hereditory factors", says the study conducted by the Karalinska Institute in Stockholm. To understand this, one must first know how the cells function. A normal cell does not live forever. It kills itself to make space for younger cells. During their Life-Span cells proliferate continuously to maintain a constant all count. This tendency to commit suicide is called "apoptosis'; a Greek word which refers to the shedding of leaves in autumn. When a cell mutates; it not only begins to seek immortality, but also continues to make replicas of itself. These cells are known as "cancer cells'. This condition may be due to environment facters. In their greed to live forever, cancer cells end up killing the very organism they live in. Cancer may be a difficult disease to cure, but the environment can always be improved.

The study is, in fact, a slap in the face of the Indian Medical establishment, which has for long ignored the link between cancer and bad environment. This happens, when there is so much hype about Human Genome Project. ""The single lesson to be learnt from this study is, that there is no truth to genetic determinism; the baleful philosophy that we are only what our genes make us," says Vidyanand Nanjundiah who works in the Development Biology and Genetics laboratory at the Indian Institute of science, Banglore.

Paul Litechenstein, an epidemologist at the Karolinska Institute in Stockholm, has used "Twin Theory' for such nature - nurture studies In this study, twins have been used as indicators to identify which is main causal factor for cancer-genes or environment. Analysing the medical histories of 89576 identical and fraternal twins from Sweden, Wenmark and Finland, they compared incidence of 28 different kinds of cancer. Identical twins have the same genes and fraternal twins fifty percent of the same genetic make up. Of these twins, 10803 persons had at least one type of cancer. For every person with cancer, the scientists have checked if his or her twin has the same type of cancer.

The team found that the effects of nurture far over-weighed those of nature. Genes account for 42% of risk of prostrate cancer, 35% for colorectal cancer and 27% breast cancer. The heretability of leukaemia and of cancer of stomach, lungs, pancreas, overy and bladder is even lower. It is the

environment which is the main causal factor. In this study, environmental factors are divided into shared and non-shared environments. Shared environment is, when two people staying on the same premises, eating the same food become passive smokers, if someone in the family is a smoker. An example of non-shared environment is when two people go out for work in different offices or different cities and are exposed to different environmental factors. All heritable cancers are only 20 to 30% of total incidence. But even this heritable portion is dependent on environment as observed by the differences between the incidence of cancer in different populations. The study states that human-papilloma virus (a simple skin tumor) infections are responsible for a large incidence of cervical cancer; smoking (both active and passive) for lung cancer and Helicobacter pylori infections for stomach cancer are generally the result of environmental exposure.

What are these environmental factors? The study does not identify what exactly in the environment puts people at risk. But researchers suggest that pesticides, tobacco, air-pollution, radiation, pollutants like dioxins and poor diet are the possible reasons. In fact the study only corroborates what earlier studies have suggested, "Unhealthy life-styles and chemical pollutants lead to cancer."

Where does this study take us? Devra Lee Davis, a cancer epidemiologist at Carnegie Mellon University in Pittsburgh seems to suggest an answer : ""You can't choose your parents. What you can do, is to control your exposure in your environment."

Mother is the foundation of our existence.

◆

Guru is the source of our Knowledge.

◆

God is the source of the Bliss, Ourself is existence, knowledge and Bliss.

◆

Might be physically weak, might be mentally Freak,
Yet with the grace of Guru the man can get
The ocean of knowledge he seeks.

◆

EDUCATION

The first thing education teaches you is to walk alone.

- Trader Horn.

मा. श्रीमती लिना मेहंदळे
(जॉईट सेक्रेटरी) महिला आयोग, दिल्ली.
विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करतांना

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ,
युवक महोत्सव २००१ सुवर्ण व
कांस्यपदक विजेते स्पर्धक

आंतर महाविद्यालयीन एकांकिका
स्पर्धा - उद्घाटन करतांना
मा. रमेश भोळे

स्नेह संमेलनाची क्षणचित्रे....

स्नेह संमेलनाचे उद्घाटन करतांना मा. विजय बाविस्कर संपादक दैनिक लोकमत, जळगांव

स्नेह संमेलन प्रसंगी सादर केलेल्या एकांकिकेतील एक दृश्य

स्नेह संमेलन प्रसंगी आयोजित रक्तदान शिबीरात रक्तदान करतांना विद्यार्थी

महाविद्यालयीन वार्ता

भावपूर्ण निरोप

प्रा. डॉ. पी. आय. चौधरी
वनस्पतीशास्त्र विभाग

प्रा. आर. डी. चौधरी
रसायनशास्त्र विभाग

प्रा. डी. के. चौधरी
रसायनशास्त्र विभाग

- स्तुत्य निवड -

श्री. वसंत सुपडू सोनार
प्रयोग शाळा परिचर

श्री. गुलाबराव वामनराव पाटील
प्रयोग शाळा परिचर

प्रा. डॉ. आर.टी.चौधरी
धनाजी नाना महाविद्यालय,
फैजपूर, प्राचार्य पदी निवड

अ भि नं द न

प्रा. डॉ. जे. आर. बडगे
मराठी विभाग, पी.एच.डी.प्राप्त

प्रा. के. के. वळवी
इतिहास विभाग
"नेट" परीक्षा उत्तीर्ण

प्रा. कु. सुरेखा पालवे
वाणिज्य विभाग
"नेट" परीक्षा उत्तीर्ण

उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, नासिक
१२ वी गुणवत्ता यादीतील मानकरी

प्रितम काशिनाथ महाजन
बोर्डात १० वा
विज्ञान शाखा

कावेरी अनिलकुमार मेहता
बोर्डात १५ वी
विज्ञान शाखा

किर्ती तुळशीराम भारंबे
बोर्डात १७ वी
विज्ञान शाखा

तुषार ज्ञानदेव राणे
बोर्डात १८ वा
विज्ञान शाखा

स्वप्नील रमेश पाटील
फिजिक्स विषयांत बोर्डात
सर्वप्रथम

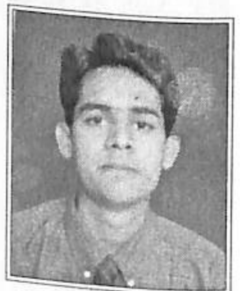
विशाल प्रकाशचंद्र जैन
बोर्डात ८ वा,
वाणिज्य शाखा

सिध्दार्थ राजेंद्र जैन
बोर्डात ६ वा
वाणिज्य शाखा

दिव्या प्रफुल बनवट
बोर्डात ९ वी
वाणिज्य शाखा

जितेंद्र पारसमल टाटीया
बोर्डात १३ वा
वाणिज्य शाखा

संदीप चंद्रकांत शाह
बोर्डात १४ वा
वाणिज्य शाखा

गुणवंत छात्रसैनिकांची उज्वल परंपरा

आशिष गुरव
अंडर ऑफीसर नॅशनल इंटीग्रेशन कॅम्प
दरभंगा (बिहार) येथे महाराष्ट्राचे नेतृत्व

उल्हास ठाकरे
सिनिअर अंडर ऑफीसर
आर.डी.कॅम्प दिल्ली - गोल्ड मेडॅलिस्ट

राहुल चौधरी
सिनिअर अंडर ऑफीसर
आर.डी.कॅम्प दिल्ली - सहभाग

सतिश महाले
ज्युनिअर अंडर ऑफीसर
आर.डी.कॅम्प दिल्ली - सहभाग

प्रमोद लाडवंजारी
बेस्ट रॅन्क होल्डर
प्रि.आर.डी. कॅम्प मध्ये सहभाग

गणेश विजय चौक
ज्युनिअर अंडर ऑफिसर
सी प्रमाणपत्र उत्तीर्ण

अमित जाखेटे
सिनिअर अंडर
ऑफिसर

अजीत भालेराव
अंडर ऑफीसर नॅशनल इंटीग्रेशन
कॅम्प मध्ये सहभाग

महेंद्र पाटील
ज्युनिअर अंडर ऑफीसर

सार्जंट किरण चौधरी
नॅशनल इंटीग्रेशन कॅम्प मध्ये
बेस्ट कॅडेट

गुणवंत छात्रसैनिकांची उज्वल परंपरा

सार्जंट अश्विनी चौधरी
"सी" प्रमाणपत्र, उत्तीर्ण

अर्चना वायकोळे
बेस्ट सर्व्हिस

कांचन शिसोदे
क्रॉस कंट्री, प्रथम

दिलशाद
बेस्ट कॅडेट

निशिगंधा महाजन
मॅप रिडींग, प्रथम

प्राची चौधरी
मेडिकल, प्रथम

भावना मोहिते
तृतीय वर्ष सूक्ष्मजीवशास्त्र
या वर्षातील सर्वोत्कृष्ट विद्यार्थीनी

शिल्पा पाटील
बी.सी.जे.
विद्यापीठ प्रतिनिधी

प्रणिता पाटील
विद्यापीठ स्तरीय नियत कालिक
कथा स्पर्धेत प्रथम पारितोषिक

आंतर विद्यापीठ स्पर्धेत सहभागी खेळाडू

शैलेश विश्वनाथ जाधव
टेबल टेनीस

आशा बाविस्कर
खो-खो

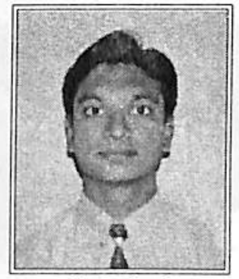

देवेन्द्र चौधरी
सॉफ्ट बॉल

श्रीपाद अशोक जोशी
टेबल टेनीस

भावना बोंडे
सॉफ्ट बॉल

शिरीन कुलकर्णी
सॉफ्ट बॉल

वैशाली वाणी
सॉफ्ट बॉल

पूनम केदार
सॉफ्ट बॉल

जयश्री पाटील
सॉफ्ट बॉल

सुजलाम कोळी
फुटबॉल

मनिषा पाटील
११ वी ऑटस्
हॅन्डबॉल-राष्ट्रीयस्तर

मोना प्रभाकर सपकाळे
११ वी ऑटस्
बुध्दीबल-राज्यस्तर

विशेष गुणवत्ता प्राप्त विद्यार्थी

दीपक प्रतापराव सूर्यवंशी
बी.एस.सी. संख्याशास्त्र
विद्यापीठात प्रथम

पराग अरूण बडके
बी.ए. मराठी
विद्यापीठात प्रथम

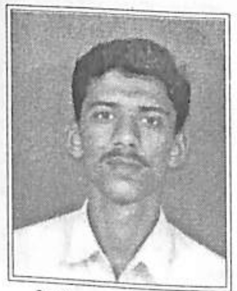

जितेन्द्र वसंत पाटील
एम.ए. भूगोल
विद्यापीठात प्रथम

कविता आर. झोपे
एम.एस.सी. केमिस्ट्री (ऑरगॅनिक)
विद्यापीठात प्रथम

चैताली अरूण डांगरीकर
बी.ए. संस्कृत
विद्यापीठात प्रथम

प्रकाश सपकाळे
एम.ए. अर्थशास्त्र
विद्यापीठात प्रथम

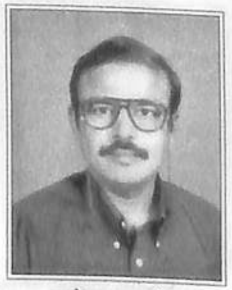

राजेन्द्र गाडगीळ
एम.सी.जे.
विद्यापीठात प्रथम

एकनाथ माणिक बचाते
एम.ए. हिंदी
विद्यापीठात प्रथम

गितांजली लक्ष्मीकांत भंडारी
एम.ए. संस्कृत
विद्यापीठात प्रथम

राष्ट्रीय सेवा योजनेतील विद्यार्थी

जळगाव शहर बचत शहर
अभियानास प्रारंभ करतांना

हिवाळी शिबीरात
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ परिसरात
श्रमदान करतांना

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ परिसरात
२४ सप्टेंबर २००० रा. से.योजना
दिवस साजरा करतांना

अजिंठा संपादक मंडळ

युवती सभा
वरिष्ठ महाविद्यालय

साहित्य मंडळ

कला व सांस्कृतिक मंडळ

स्टॉफ ॲकेडमी

फोर्ड फाऊन्डेशन
समन्वय समिती

वाद–विवाद मंडळ

मुलांचे वसतिगृह
कार्यकारिणी

मुलींचे वसतिगृह
कार्यकारिणी

दरभंगा येथे झालेल्या
राष्ट्रीय कॅम्प मध्ये सहभागी
झालेले छात्रसैनिक

अमरावती येथील वार्षिक प्रशिक्षण
शिबीरातील छात्रसैनिक

वार्षिक प्रशिक्षण शिबीरातील
छात्रसैनिक

पोलिस अधिक्षक डॉ. भुषणकुमार उपाध्याय यांच्याकडून गणपती उत्सवात सहभागी झालेल्या छात्र सैनिकांचे प्रशस्तीपत्रक स्विकारतांना कॅ. भालसिंग

सॉफ्ट बॉल : मुली विजयी संघ

आंतर महाविद्यालयीन स्पर्धांचे उद्घाटन करतांना प्रा. पी. जी. अभयंकर

महाविद्यालयीन वार्ता

विविध परीक्षांचे निकाल

मार्च/एप्रिल २००० मध्ये घेण्यात आलेल्या उच्च माध्यमिक मंडळाच्या आणि उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठाच्या विविध परीक्षांचे आमच्या महाविद्यालयाचे निकाल उत्साहवर्धक आहेत. परीक्षांच्या निकालांचा तपशील खालील प्रमाणे आहे -

परीक्षा	बसलेले विद्यार्थी	उत्तीर्ण विद्यार्थी	शेकडा निकाल
१२ वी कला	१२०	८४	५७
१२ वी वाणिज्य	३००	२४८	८३
१२ वी विज्ञान	४९१	४३६	८९
तृतीय वर्ष कला	९६	६८	७०.८३
तृतीय वर्ष वाणिज्य	१४७	९६	६५.३०
तृतीय वर्ष विज्ञान	१६७	११६	६९.४६
पदव्युत्तर कला	२६२	१५६	५९.५४
पदव्युत्तर वाणिज्य	२४	१७	७०.८३
पदव्युत्तर विज्ञान	२८	२२	७८.५७

सेवानिवृत्त प्राध्यापक/शिक्षकेतर कर्मचारी

महाविद्यालयातील प्रा. डॉ. पी. आय. चौधरी (वनस्पतीशास्त्र विभाग) प्रा. आर. डी. चौधरी, प्रा. डी. के. चौधरी (रसायनशास्त्र विभाग) प्रा. एस. आर. याज्ञिक (इंग्रजी विभाग) हे सर्व प्राध्यापक महाविद्यालयाच्या प्रदीर्घ सेवा पूर्ण करुन सेवानिवृत्त झालेत. तसचे शिक्षकेतर कर्मचारी श्री. गुलाबराव पाटील, श्री. वसंत सुपडू सोनार हे कर्मचारी महाविद्यालयाची दीर्घकाळ सेवा करुन सेवानिवृत्त झालेत. या सर्व ज्येष्ठ बांधवांना पुढील आयुष्य आरोग्य संपन्न व सुखासमाधानाचे जावो ही सदिच्छा !

विनम्र श्रध्दांजली

मु. जे. महाविद्यालयाच्या मराठी विभागाला मराठी सारस्वताच्या दरबारी मानाचं स्थान प्राप्त करुन देणारे सिध्दहस्त लेखक, कवी **प्रा. जगन्नाथ ऊर्फ राजा महाजन** यांचे सेवानिवृत्तीनंतर थोड्याच कालावधीत झालेले दुःखद निधन हा खान्देशच्या मातीला बसलेला जबरदस्त धक्का. मु.जे.महाविद्यालयात सुरुवातीला 'हिरवळ' या भित्तिपत्रिकेद्वारे आणि 'शलाका' या अनियतकालिकेद्वारे अनेक विद्यार्थी - कवी लेखकांना प्रकाशात आणणारे राजाभाऊ म्हणजे या भागाचा साहित्यिक प्राण होते. अहिराणी भाषेला मानाचं पान मिळवून देण्यासाठी त्यांनी आयुष्यभर जिवाचं रान केलं. 'डहाळी' या काव्यसंग्रहाद्वारे मराठी साहित्यसृष्टीत, आपला ठसा उमटविणाऱ्या राजाभाऊंनी नंतर विपुल लेखन केले. त्यांच्या कविता वसंत, युगवाणी, तरुण भारत, सत्यकथा, किर्लोस्कर, वाङ्मयशोभा, साधना, केसरी अशा मासिक, नियतकालिक व दिवाळी अंकातून वेळोवेळी प्रकाशित झाल्या आहेत. राजाभाऊंच्या दुःखद निधनामुळे साहित्यक्षेत्राची मोठी हानी झाली आहे. परमेश्वर त्यांच्या आत्म्यास चिरशांती देवो हीच प्रार्थना !

आपल्या महाविद्यालयातील माजी अकौंटंट **नानू भिका राणे** यांचे १५-८-२००० रोजी दुःखद निधन झाले. कै. नानू राणे यांनी महाविद्यालयाची दीर्घकाळ सेवा केली. त्यांनी सेवाकाळात एक प्रामाणिक आणि आपल्या कामात निष्णात असलेला कर्मचारी असा नावलौकिक मिळविला होता. त्यांच्या आत्म्यास चिरशांती लाभो ही प्रभुचरणी प्रार्थना !

आपल्या महाविद्यालयाच्या किमान कौशल्यावर आधारित अभ्यासक्रमाच्या इलेक्ट्रॉनिक्स विभागाचे प्राध्यापक **सतीश फालक** यांचे ०३-११-२००० रोजी दुःखद निधन झाले.

प्रा. सतीश फालक हे एक मितभाषी परंतु आपल्या विषयात तज्ञ असे प्राध्यापक होते. परमेश्वर त्यांच्या आत्म्यास चिरशांती देवो ही प्रार्थना !

विशेष शिष्यवृत्ती

आपल्या दिवंगत प्रिय व्यक्तींच्या स्मरणार्थ महाविद्यालयास २५००० रु. किंवा त्यापेक्षा जास्त रक्कम देणगी स्वरुपात देऊन त्यातून मिळणाऱ्या व्याजाच्या रकमेतून हुशार व गरजू विद्यार्थ्यांसाठी ही शिष्यवृत्ती सुरु करण्यात आली आहे.

कै. के. वाय. जोशी

कै. के. वाय. जोशी शिष्यवृत्ती

जळगांव शहरातील सुप्रसिध्द मानसोपचार तज्ज्ञ डॉ. प्रदीप जोशी व त्यांचे बंधू श्री. दिलीप जोशी यांनी त्यांचे दिवंगत पिताजी कै. के. वाय. जोशी यांच्या स्मरणार्थ महाविद्यालयास देणगी देऊन ही शिष्यवृत्ती सुरु केली आहे. सदरची शिष्टवृत्ती ही हुशार व गरजू विद्यार्थ्यांसाठीच आहे.

कै. सौ. सरोज देशमुख – गुप्ते

कै. सौ सरोज देशमुख-गुप्ते शिष्यवृत्ती

कै. सौ सरोज देशमुख-गुप्ते यांच्या स्मरणार्थ त्यांचे पती श्री.व्ही.आर.गुप्ते यांनी महाविद्यालयातील गरीब हुशार आणि होतकरु विद्यार्थ्यांसाठी सन २०००-२००१ पासून ही शिष्यवृत्ती सुरु केली आहे. कै. सौ. सरोज देशमुख गुप्ते ह्या मु. जे. महाविद्यालयाच्या माजी विद्यार्थीनी होत्या.

फाऊंडेशन फॉर एक्सेलंस, अमेरिका तर्फे गरजू विद्यार्थ्यांना मदत

FFE ही 'ना नफा'' या तत्वावर आधारीत संस्था कॅलीफोर्नीया येथील सिलीकॉन व्हॅली येथे आहे. भारतातील अतिशय हुशार परंतु आर्थिक परिस्थितीने कमजोर अशा विद्यार्थ्यांच्या जीवनात अर्थपूर्ण बदल घडवून आणणे हे या संस्थेचे ध्येय आहे. सन १९९४ पासुन या संस्थेने भारतातील अनेक गरजू विद्यार्थ्यांना आर्थिक मदत तसेच मार्गदर्शन केले आहे. ही मदत विद्यार्थ्यास वर्षातून एकदाच व शैक्षणिक खर्चासाठीच दिली जाते. प्रत्येक विद्यार्थ्यास स्कॉलरशिप ही त्या विभागातील फॅसिलीटेटर मार्फतच मिळते.

आपल्या महाविद्यालयातील जीवशास्त्र या विषयाचे प्रा.एस्.व्ही.सोमवंशी यांना फॅसीलियेटर म्हणून काम पहाण्याचा बहुमान मिळाला आहे.

अतिशय हुशार परंतु शैक्षणिक खर्च पेलवू न शकणाऱ्या विद्यार्थ्यांची माहिती फॅसिलीयेटर यांचे मार्फत वरील संस्थेकडे पाठविली जाते. हा अर्ज मंजूर झाल्यानंतर प्रा. एस्. व्ही. सोमवंशी व संबंधित विद्यार्थी यांचे संयुक्त नावाने बँकेत खाते उघडावे लागते. व नंतर विद्यार्थ्यास पैसे मिळू शकतात.

शैक्षणिक वर्ष २०००-२००१ या वर्षात प्रा. एस्.व्ही.सोमवंशी यांचे मार्फत या संस्थेने पाच विद्यार्थ्यांना ही स्कॉलरशीप उपलब्ध करुन दिली आहे. या पाच विद्यार्थ्यांपैकी चार विद्यार्थी आपल्याच महाविद्यालयातील आहेत. त्यांची माहिती खालील प्रमाणे आहे.

तुषार येवले

आरती पाटील

अ.क्र.	विद्यार्थ्याचे नाव	सध्या कोठे शिक्षण घेत आहे?	मदत म्हणून मिळालेली रक्कम
१	येवले तुषार सुधाकर	गव्ह.इंजि.कॉलेज, पुणे. बी.ई.I	रु. १३,८८६=००
२	पाटील आरती प्रल्हाद	गव्ह.इंजि.कॉलेज, पुणे.बी.ई.I	रु. २३,०००=००
३	कासट गायत्री अरविंद	जी.एस.मेडिकल कॉलेज, मुंबई एम.बी.बी.एस.-I	रु. २८,०७०=००
४	चौधरी विपीन यादवराव	व्ही.जे.टी.आय., मुंबई बी.ई.III	रु. २१,२४०=००
५	ज्योती प्रल्हाद पाटील	जी.एस.मेडिकल कॉलेज, मुंबई एम.बी.बी.एस.III	रु. २६,०००=०० + रु. ३०,०००=०० रु. ५६,०००=००

अभिनंदनीय निवड

महाविद्यालयाचे उपप्राचार्य प्रा. एम. डी. बोंडे यांची एस्. एन्. डी. टी. महिला विद्यापीठाच्या व्यवस्थापन परिषदेवर स्तुत्य निवड झाली आहे. त्याबद्दल त्यांचे मनःपूर्वक अभिनंदन!

महाविद्यालयाच्या पदार्थविज्ञान विभागातील प्रा. डॉ. आर्. टी. चौधरी यांची फैजपूर येथील धनाजी नाना महाविद्यालयाच्या प्राचार्यपदी निवड होऊन ते सदर महाविद्यालयाच्या प्राचार्यपदी रुजू झाले आहेत. त्याबद्दल त्यांचे हार्दिक अभिनंदन!

महाविद्यालयाच्या कला शाखेतील प्राध्यापक एस्. एस्. सिध्देवाड यांची महाराष्ट्र पब्लिक सर्व्हिस कमिशन द्वारे अधिकारी वर्ग-१ या पदी निवड झाली आहे. त्याबद्दल त्यांचे हार्दिक अभिनंदन!

रोटरी मु. जे. पुस्तक पेढी

रोटरी क्लब (मेन) जळगाव यांच्या आर्थिक सौजन्याने गेल्या दोन वर्षापासून मु. जे. कनिष्ठ महाविद्यालयातील गरजू व होतकरु विद्यार्थ्यांसाठी वरील पुस्तक पेढी योजना यशस्वीरित्या राबविली जात आहे. सदर योजने अंतर्गत गरजू विद्यार्थ्यांना दर शैक्षणिक वर्षाच्या सुरुवातीस विनामूल्य क्रमिक पुस्तके वर्षभर अभ्यासासाठी दिली जातात. त्यासाठी रोटरी क्लब (मेन) जळगांव तर्फे भरघोस आर्थिक मदत दरवर्षी केली जाते.

शैक्षणिक वर्ष १९९९-२००० मध्ये इ. ११ वी व १२ वी च्या ६१ विद्यार्थ्यांना व शैक्षणिक वर्ष २०००-२००१ साठी १४५ विद्यार्थ्यांना महाशय, प्रेसिडेंट रोटरी क्लब जळगाव यांचे हस्ते पुस्तके वाटप केलीत. व त्यासाठी रोटरी क्लबच्या मा. प्रेसिडेंट, सचिव व संचालकांचे दरवर्षी सहकार्य लाभले.

सदर योजना गेल्या दोन वर्षापासून प्रा. एस्. व्ही. सोमवंशी प्रा. के. एम. महाजन व प्रा. व्ही. व्ही. बिऱ्हाडे यांच्या सहकार्याने यशस्वीरित्या राबविली जात आहे.

ELECTIONS / NOMINATIONS ON VARIOUS BODIES / AUTHORITIES OF THE NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY

It has been an honour for the college that Shri. Bendale Nandkumar Gopal, member of the executive council of our K.C.E.Society was elected as the member of Academic Council of the North Maharashtra University from the Management group. Alongwith him, Principal A.G.Rao and following members of the Teaching Staff have been elected/nominated on various bodies/authorities of the University for the period 2001-2005 as shown below :

S.N.	Name	Bodies/Authorities	Post to which elected nominated
1	Rao Anil Govind (Principal)	Senate B.O.S. in computer management Faculty of commerce and management Academic Council	Member Chairman Member Member
2	Bonde Murlidhar Dayaram (Vice Principal)	B.O.S. in Mathematics Faculty of Science	Member Member
3	Dr. Rane Subhash Sadashiv (Vice Principal)	B.O.S. in Psycology Faculty of mental, moral and social sciences Academic Council	Chairman Member Member
4	Gokhale Charudatta S.	B.O.S. in Economics	Member
5	Patil Arunkumar Bhagwat	B.O.S. in Hindi Faculty of Arts & Fine Arts Academic Council	Chairman Member Member
6	Chaudhari Arun Pandurang	B.O.S. in Defence and Strategic studies Faculty of Mental, Moral & Social Sciences	Member Member
7	Sawale S.S.	B.O.S. in History	Member
8	Rade Bhanudas Ramdas	B.O.S. in Electronics and Instrumentation	Member
9	Bhagdikar R.S.	B.O.S. in Statistics Faculty of Science Academic Council	Chairman Member Member
10	Narkhede Arjun Hari	B.O.S in Chemistry	Member
11	Wani Pralhad Vitthalrao	B.O.S. in Botany	Member
12	Sonalkar Shekhar Madhukar	B.O.S. in Commerce and Business Law	Member
13	Kothari Prakash Mangilal	B.O.S. in Business Administration Faculty of Commerce and Management Academic Council	Chairman Member Member
14	Chaudhari Pramod Rambhau	Senate	Member
15	Khadke Narayan Shankar	Senate Academic Council	Member Member
16	Dr. Shete Suvarna S.	B.O.S. in Sanskrit Faculty of Arts and Fine Arts Academic council	Chairperson Member Member

वार्षिक अहवाल : २०००-२००१

राष्ट्रीय सेवा योजना

राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या या शैक्षणिक वर्षातील उपक्रमाची सुरुवात ज्युनिअर व सिनिअर महाविद्यालयातील स्वयंसेवकांच्या दोन दिवसीय प्रशिक्षण वर्गाने करण्यात आली. या प्रशिक्षण वर्गात मा. प्राचार्य अनिल राव, उपप्राचार्य एस.एस.राणे, उपप्राचार्य एम.डी.बोंडे व उपप्राचार्य पी.एल.कोल्हे राष्ट्रीय सेवा योजनेचे माजी कार्यक्रम अधिकारी डॉ. ए. एस. भोळे, प्रा.व्ही.जे.चौधरी यांचे मार्गदर्शनाखाली विद्यार्थ्यांना प्रशिक्षण देण्यात आले. यात राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या कार्यक्रम सदस्यांची निवड करण्यात येवून मागील वर्षाच्या कार्यक्रमांचा आढावा घेण्यात आला व या वर्षात कोणकोणते उपक्रम घ्यावेत या विषयीचे नियोजन करण्यात आले.

१) सुंदर व स्वच्छ परिसर उपक्रम :-

राष्ट्रीय सेवा योजनेतर्फे महाविद्यालयातील ३२ एकराच्या परिसरात स्वच्छता व सुशोभीकरण करण्याचा उपक्रम हाती घेण्यात आला. मागील वर्षातील गाजर गवत निर्मूलन करण्याचा एक भाग म्हणून या वर्षभरात महाविद्यालय परिसरातील गाजर गवत नष्ट करण्यात यश मिळाले. महाविद्यालयातील भूगोल विभाग व पी.जी.विभाग परिसर स्वच्छ व सुशोभित करण्यात विद्यार्थ्यांनी उल्लेखनीय कार्य केले. परिसर सुशोभिकरणात लागवड केलेल्या वृक्षांचे संगोपन करणे, मेहंदीची लागवड व संगोपन करणे. वृक्षांना विशिष्ट आकार देणे यासारखी कामे हाती घेण्यात आली. मागील वर्षात स्थापन केलेल्या वृक्षमित्र मंडळातील नवीन सदस्यांनी या वर्षात वृक्ष दत्तक योजना राबविली.

२) विद्यापीठ सागवान प्रकल्प :-

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठाचे कुलगुरु मा.डॉ.एस.एफ.पाटील यांच्या प्रेरणेने हाती घेण्यात आलेल्या 'विद्यापीठ सागवान प्रकल्पात' आमच्या महाविद्यालयातील विद्यार्थी वृक्षसंगोपनाच्या कार्यात सहभागी झाले. या उपक्रमात डॉ. कोठारी, मुख्य अभियंता श्री.सी.टी.पाटील, गार्डनिंग इंचार्ज श्री.आर.पी.पाटील, संचालक, विद्यार्थी कल्याण विभाग प्रा. विलास चव्हाण, ग्रंथपाल श्री. बोरसे यांचे विशेष मार्गदर्शन लाभले.

३) वृध्दाश्रमास भेट :-

''गप्पा आजोबांशी'' या उपक्रमांतर्गत जळगाव शहराजवळ असलेल्या 'केशव स्मृती प्रतिष्ठान संचलित' वृध्दाश्रमात राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या स्वयंसेवकांनी भेट दिली, तेव्हा वृध्दाश्रम परिसरात लागवड केलेल्या औषधी वनस्पतीच्या बागेत श्रमदान करताना आजोबांशी गप्पांचा कार्यक्रम रंगला. वृध्दाश्रमातील आजी आजोबांच्या जीवनातील अनुभव कथन करताना सर्व आजी आजोबा व आई वडीलांशी आपुलकीने वागण्याची शपथ घेतली.

४) राष्ट्रीय सेवा योजना दिवस :-

२४ सप्टेंबर हा राष्ट्रीय सेवा योजना दिवस साजरा करण्यात येतो. या वर्षी उ.म.वि. परिसरात राष्ट्रीय सेवा योजना दिवस साजरा करण्यात आला. तेव्हा आमच्या विद्यार्थ्यांनी विविध करमणुकीचे कार्यक्रम सादर केले. व 'माई अंबाबाई' हे पथनाट्य सादर केले. सेवा हे युवकांच्या जीवनाचे ब्रीद असावे. रा. से.यो. त मिळणाऱ्या शिक्षणाचा लाभ स्वयंसेवकांनी समाजाला मिळवून द्यावा असे प्रतिपादन राज्य शासनाचे संपर्क अधिकारी श्री. राजन वेळुळकर यांनी केले. राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या स्थापना दिनानिमित्त विद्यापीठात झालेल्या विशेष कार्यक्रमात प्रमुख पाहूणे

म्हणून श्री. राजन वेळुळकर बोलत होते. कुलगुरु मा.डॉ.एस.एफ.पाटील हे अध्यक्षस्थानी होते. आपल्या अध्यक्षीय भाषणात ते म्हणाले की, 'या विद्यापीठातील विद्यार्थी गुणवंत व सेवाभावी आहेत.' कुलसचिव डॉ.के.बी.पाटील म्हणाले की, 'आतापर्यंत माहिती मिळविणे, ज्ञान मिळविणे एवढाच , शिक्षणाचा हेतू होता. मात्र आता शिक्षणातून समाजाच्या देशाच्या विकासाचा दृष्टिकोन रुजवला जावा'. विद्यार्थी कल्याण विभागाचे संचालक मा. विलास चव्हाण यांनी या कार्यक्रमाचे प्रास्तविक केले. प्रा. शांताराम बडगुजर यांनी पाहुण्यांचा परिचय करुन दिला. नरेंद्र वडगावकर यांनी 'भारत जोडो, भारत जोडो' हे गीत सादर केले.

५) 'जळगाव शहर बचत शहर' :-

''जळगाव शहर बचत शहर'' करण्याच्या उद्देशाने मा. जिल्हाधिकारी यांनी सुरु केलेल्या बचत शहर अभियानांतर्गत राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या विद्यार्थ्यांनी भाग घेतला. विद्यार्थ्यांना 'बचतीचे महत्व' या विषयावर श्री. धर्मेंद्र मुल्हेरकर यांचे मार्गदर्शन लाभले. ४ सप्टेंबर रोजी रामानंद नगर परिसरात बचत शहर अभियानाच्या प्रचारास मा. जिल्हा बचत अधिकारी यांच्या हस्ते प्रारंभ झाला. राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या विद्यार्थ्यांनी घरोघर जावून अल्पबचतीचे महत्व पटवून दिले. या उपक्रमात शहरातील नागरिकांनी उत्स्फूर्त प्रतिसाद दिला.

६) दत्तक गाव कानसवाडा :-

कानसवाडा हे पुनर्वसन झालेले गाव तापी नदीच्या खोऱ्यात वसलेले जळगाव शहरापासून १४ कि.मी. अंतरावर आमच्या महाविद्यालयाने दत्तक घेतलेले आहे. गतवर्षी प्रमाणे याही वर्षात गावातील स्वच्छता व आरोग्याचे महत्व गावकऱ्यांना पोस्टर द्वारा पटवून देण्यात आले. गावातील मंदिर स्वच्छता अभियान सुरु करुन परिसर सुशोभित करण्याचा संकल्प करण्यात आला. या उपक्रमाचा एक भाग म्हणून फुलझाडांची लागवड करण्यात आली. एकदिवसीय शिबीर दत्तकगाव कानसवाडे येथे घेण्यात येवून श्रमदाना बरोबर व्याख्यान व स्वयंसेवक व गावातील स्थापन केलेले भजनी मंडळ यांचा संयुक्त मनोरंजनाचा कार्यक्रम सादर करण्यात आला. गावात माई अंबाबाई या गाण्याद्वारा अंधश्रध्दा व व्यसनमुक्तीचे जनजागृतीचे कार्य कानसवाडा शेळगाव परिसरात करण्यात आले. यात गावकऱ्यांचा उत्स्फूर्त सहभाग मिळाला.

७) एड्स पंधरवाडा :-

१ डिसें ते १५ डिसें २००० या कालावधित एड्स पंधरवाडा कार्यक्रमांतर्गत एड्स जनजागृतीपर कार्यक्रमाचे आयोजन महाविद्यालय परिसरात व दत्तक गाव कानसवाडा येथे करण्यात आले. निबंध स्पर्धा, एड्स सामान्य ज्ञान स्पर्धा घेण्यात आल्या. 'एड्स एक भस्मासूर' या निबंध स्पर्धेत प्रथम पारितोषिक विजय बोरसे, द्वितीय चित्रा पाटील, एड्स प्रश्नोत्तरे स्पर्धेत प्रथम बक्षिस रचना बारके, दुसरे बक्षिस सागर साळुंखे तर तिसरे बक्षिस निळे प्रियंका यांना मिळाले.

विशेष हिवाळी शिबीर :-

राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या विशेष हिवाळी शिबीराचे आयोजन उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ परिसरात करण्यात आले. शिबीराचे उद्घाटन उपप्राचार्य प्रा.पी.एल.कोल्हे यांच्या हस्ते झाले.

श्रम संस्कारांचा एक भाग म्हणून उ.म.वि. परिसरातील केमिकल्स सायन्स विभागासमोर असलेली संपूर्ण टेकडी दत्तक घेवून त्यावर लागवड केलेल्या सागवान झाडांचे संगोपीकरण केले. त्या शिवाय संपूर्ण टेकडीवरील सागवान झाडांच्या पाच फुट अंतरावरील वाळलेले गवत कापण्याचे काम करण्यात आले.

'व्यक्तित्वाचा विकास', उपक्रमांतर्गत 'उद्योग कसा उभारावा' या विषयावर श्री. चंद्रकांत बेंडाळे उद्योजक जळगाव, 'जाहीरातीचा परिणाम' या विषयावर डॉ.पी.टी.चौधरी 'साने गुरुजी एक व्यक्तिमत्व' या विषयावर डॉ.के.एम.पाटील, '२१ व्या शतकातील बँकांची स्थिती' या विषयावर श्री. गिरीश कुळकर्णी, जनसंपर्क अधिकारी जनता बँक जळगाव, 'स्पर्धा परिक्षेत मराठी युवक' या विषयावर प्रा.एम.एम.परदेशी या मान्यवरांचे विशेष मार्गदर्शन लाभले. या शिवाय 'आपतकालीन परिस्थितीत घेण्यात येणारी काळजी व उपाययोजना' याविषयी जळगाव नगरपालिका अग्निशामक दलाचे श्री. रमेश कोळी यांचे

मार्गदर्शन मोलाचे ठरले. शिबीर काळात सांस्कृतिक कार्यक्रमात पथनाट्य, भारुड, भावगीते, पोवाडे इ. विविध मनोरंजनाचे कार्यक्रम विशेष रंगले. शिबीराचा समारोप डॉ.एस.एस.राणे उपप्राचार्य यांच्या हस्ते झाला. प्राचार्य अनिल राव, उपप्राचार्य एस.एस.राणे, उपप्राचार्य प्रा.एम.डी.बोंडे उपप्राचार्य पी.एल.कोल्हे यांचे मार्गदर्शन लाभले. प्रा. विद्या व्यवहारे, प्रा. सुरेखा पालवे, प्रा.पी.बी.चौधरी, प्रा.के.जी.खडसे या कार्यक्रम अधिकाऱ्यांचे व डॉ.ए.एस.भोळे यांचे मोलाचे सहकार्य लाभले.

विद्यार्थ्यांचे यश :- या शैक्षणिक वर्षात राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या स्वयंसेवकांनी विविध उपक्रमामध्ये सहभाग घेवून यश संपादन केले. त्यात उ.म.वि. आयोजित युवक महोत्सवात वादविवाद स्पर्धेत सुवर्ण पदक श्री. भरत चौधरी या स्वयंसेवकाने पटकावले. विद्यार्थी कल्याण विभाग आयोजित पिंपळनेर महाविद्यालयात आदिवासी आल्प विश्वा प्रेरणा कार्यशाळेत ललीत पारधे, विलास पारधी,विजय रोकडे व ललीत चौधरी या स्वयंसेवकाने सहभाग घेतला. याशिवाय धुळे येथे आयोजित रा.से.यो. च्या विद्यार्थी परिषदेतील प्रतिनिधींच्या विद्यापीठ स्तरावरील बैठकीत मिलींद बोटे या विद्यार्थ्याने सहभाग घेतला.

प्रा.एन.डी.चौधरी, प्रा.एन.व्ही.भारंबे
कार्यक्रम अधिकारी
राष्ट्रीय सेवा योजना

विद्यार्थी आणि विद्यार्थिनी वसतिगृह

सन २०००-२००१ या शैक्षणिक वर्षात विद्यार्थिनींच्या नवीन व जुन्या वसतिगृहात तसेच विद्यार्थ्यांच्या वसतिगृहात एकूण ३०० विद्यार्थी-विद्यार्थिनींची निवासाची उत्तम व्यवस्था होती. विद्यार्थिनींच्या नवीन वसतिगृहाची इमारत भव्य आणि सुंदर असून सर्व सुखसोयींनी सुसज्ज आहे. परिसर स्वच्छ व प्रसन्न आहे.

वसतिगृहात परंपरेप्रमाणे अनेक विधायक आणि सृजनशील उपक्रम आयोजित केले जातात. त्यामुळे विद्यार्थी-विद्यार्थिनींच्या व्यक्तिमत्वाचा विकास होऊन त्यांच्या अंगी असलेल्या गुणांना वाव मिळतो.

विद्यार्थिनींसाठी २४ ऑगष्ट २००० रोजी डॉ. उर्मिला भंगाळे यांचे 'स्त्रियांचे आजार आणि उपाय' या विषयावर उद्बोधक व्याख्यान आयोजित केले होते. विद्यार्थिनींच्या अनेक शंकांचे समाधानही झाले.

५ सप्टेंबर २००० 'शिक्षक दिन' या दिवशी डॉ. तेजपाल चौधरी यांचे विद्यार्थ्यांसाठी मार्गदर्शनपर भाषण झाले. कु शुभांगी भोळे, कु. रेखा वाघ, कु. प्रिती खंडेलवाल या विद्यार्थिनींनी 'शिक्षक दिनाचे महत्व', 'सर्वपल्ली श्री. राधाकृष्णन यांचे जीवन व कार्य' तसेच 'आजचा शिक्षक' या विषयांवर आपले विचार मांडले.

१२ ऑक्टोबर २००० रोजी विद्यार्थिनींनी 'सामान्य ज्ञान स्पर्धा' आयोजित केली होती. या स्पर्धेमुळे अनेक विद्यार्थिनींच्या बुध्दीची तसेच वाचन, श्रवण, दर्शन इ. गुणांची जाणीव होऊन माहिती मिळाली.

६ डिसेंबर २००० 'डॉ. आंबेडकर पुण्यतिथी' निमित्त प्रा. शरद छापेकर यांचे श्रवणीय, चिंतनीय तसेच उद्बोधक व्याख्यान झाले. १२ जानेवारी २००१ 'युवक दिन' 'विवेकानंद जयंती' साजरी करुन विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले.

३० जानेवारी रोजी प्रा. इंदरचंद दुधेडिया यांचे 'अभ्यास कसा करावा?' या विषयावर अभ्यासपूर्ण भाषण झाले. ते विद्यार्थिनींना फायदेशीर ठरले.

प्रत्येक सत्रात विद्यार्थिनी सहभोजनाचा कार्यक्रम आयोजित करतात. त्यामुळे त्यांना वेगवेगळ्या गोष्टी शिकायला मिळून एक वेगळा आनंद प्राप्त होतो. भोजनाबरोबरच सांस्कृतिक कार्यक्रमाचेही आयोजन केले जाते. वसतिगृहाचे आगळेवेगळे वैशिष्ट्य म्हणजे विद्यार्थी-विद्यार्थिनींनी स्वतंत्रपणे क्लब पध्दतीने चालविलेली मेस. वसतिगृहाच्या उज्ज्वल परंपरेप्रमाणे मेसमधील वातावरणही प्रसन्न असते. यावर्षी मेस कर्मचाऱ्यांनी विद्यार्थ्यांच्या भेटवस्तु न स्वीकारता मोठ्या उदार अंतःकरणाने आपल्या खारीच्या वाट्याप्रमाणे त्या वस्तुंची रक्कम भूकंपग्रस्त लोकांना मदत म्हणून दिली. ही त्यांची मदत कौतुकास्पद आहे.

'कमवा आणि शिका' या योजनेअंतर्गत गरीब होतकरु विद्यार्थ्यांना शिक्षणासाठी सहकार्य केले जाते. यावर्षी सदर योजनेअंतर्गत मेसमध्ये काम करणाऱ्या आणि मु.जे.महाविद्यालयात शिक्षण घेणाऱ्या सुभाष काशीनाथ चव्हाण या विद्यार्थ्याला पाटील-पोतनीस पारितोषिक देण्यात आले.

वसतिगृहाचे कामकाज व्यवस्थित तसेच यशस्वीपणे पार पाडण्यासाठी प्राचार्य अनिल राव तसेच सर्व उपप्राचार्य यांचे बहुमोल मार्गदर्शन लाभले. विद्यार्थी प्रतिनिधी आणि कर्मचारी यांनी वसतिगृहाच्या कामकाजास, मेसमधील व्यवस्थापनात उत्स्फूर्तपणे प्रतिसाद दिला. मेस मॅनेजर कोपरकरांचे मोलाचे सहकार्य लाभले. वसतिगृहात बंधुभावाचे व खेळीमेळीचे वातावरण राहिले. त्यामुळे सर्व विद्यार्थी-विद्यार्थिनी अभिनंदनास पात्र आहेत.

प्रा.डॉ.सौ.एम.एम.जावळे
विद्यार्थिनी वसतिगृह प्रमुख

प्रा.डॉ.एस.एस.राणे
विद्यार्थी वसतिगृह प्रमुख

वादविवाद मंडळ (२०००-२००१)

२००० ते २००१ या शैक्षणिक वर्षात मु.जे.महाविद्यालय, जळगांव मधील वादविवाद मंडळातर्फे विद्यार्थी-विद्यार्थिनींनी विविध ठिकाणी झालेल्या वक्तृत्व आणि वादविवाद स्पर्धेत भाग घेऊन घवघवीत यश मिळविलेले आहे. स्पर्धेतील यशस्वी स्पर्धकांनी जी रोख रकमेची बक्षीसे, स्मृतीचिन्हे, ढाल आणि प्रमाणपत्रे मिळविलेली आहेत त्या विजेत्यांची नांवे आणि स्पर्धांचा तपशील पुढील प्रमाणे :-

१) बोरसे योगेश सुभाषचंद्र (एफ.वाय.बी.ए.)

१) नाशिक येथे देशस्थ ऋग्वेदी संस्थेतर्फे उत्स्फूर्त भाषण स्पर्धेत वैयक्तिक ५१ रु. चे पारितोषिक व सहभाग प्रमाणपत्र.

२) म. गांधी तालुका शिक्षण मंडळ संचलीत कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय चोपडा येथे उत्तेजनार्थ बक्षीस.

३) ज्ञानसाधना बहुउद्देशीय शिक्षण प्रसारक मंडळ, चाळीसगाव येथे १०१ रु. चे उत्तेजनार्थ बक्षीस.

४) कै. सुहास आनंदगावकर स्मृतीप्रित्यर्थ वादविवाद स्पर्धेसाठी औरंगाबाद येथे स्मृतीचिन्ह व प्रमाणपत्र.

२) महाबळ अमित रमेश (एस.वाय.बी.ए.)

१) नाशिक येथे देशस्थ ऋग्वेदी संस्थेतर्फे घेतलेल्या वक्तृत्व स्पर्धेत सहभाग प्रमाणपत्र.

३) निकम विकास पुंडलीक (एस.वाय.बी.ए.)

१) एकनाथराव भागवत स्मृती करंडक वक्तृत्व स्पर्धेसाठी नगर येथे सहभाग प्रमाणपत्र.

२) म. गांधी तालुका शिक्षण संचलीत कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, चोपडा येथे उत्तेजनार्थ बक्षीस.

३) ज्ञान साधना बहुउद्देशीय शिक्षण प्रसारक मंडळ, चाळीसगाव वादविवाद स्पर्धेतील उत्तेजनार्थ बक्षीस.

४) कला, विज्ञान, वाणिज्य महाविद्यालय, चोपडा येथे उत्तेजनार्थ बक्षीस हे वादविवाद स्पर्धेसाठी.

५) सामाजिक वनीकरण विभाग जळगाव, तालुकास्तरीय वक्तृत्व स्पर्धेत दुसरा क्रमांक.

६) राष्ट्रवादी कॉंग्रेस पक्ष जळगाव शहर यांच्या वतीने उ.म.वि. स्तरीय वक्तृत्व स्पर्धेत सहभाग.

४) चौधरी भरत देवराम (टी.वाय.बी.ए.)

१) एकनाथराव भागवत स्मृती करंडक वक्तृत्व स्पर्धेसाठी नगर येथे सहभाग प्रमाणपत्र.

२) कै. सुहास आनंदगावकर यांच्या स्मृतीप्रित्यर्थ घेण्यात आलेल्या वादविवाद स्पर्धेत औरंगाबाद येथे स्मृतीचिन्ह आणि प्रमाणपत्र.

३) राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्ष जळगाव शहर, मा. शरदचंद्रजी पवार यांच्या वाढदिवसानिमित्त उ.म.वि. स्तरीय आंतर महाविद्यालयीन वक्तृत्व स्पर्धेचे प्रमाणपत्र.

४) पर्सनॅलीटी डेव्हलपमेंट ॲकेडमी जळगाव येथे 'जाणीव जीवनाची, पूर्ती उणीवांची' या विषयावरील वक्तृत्व स्पर्धेतले पदक आणि प्रमाणपत्र.

५) नेहरु युवा केंद्रातर्फे वक्तृत्व स्पर्धेचे उत्तेजनार्थ प्रमाणपत्र.

६) महाराष्ट्र कल्याण कामगार मंडळ, जळगांव येथील वक्तृत्व स्पर्धेचे प्रथम क्रमांकाचे बक्षीस.

७) संत ज्ञानेश्वर मंदीर ट्रस्ट जळगाव, येथील वक्तृत्व स्पर्धेत प्रथम क्रमाकाचे १५० रु. चे बक्षीस व प्रमाणपत्र.

८) सुरेशदादा जैन सहकारी पतपेढी उपयोजित, जामनेर येथे वादविवाद स्पर्धेत सहभाग प्रमाणपत्र.

९) डॉ.ब.तु.राठी संस्था, एरंडोल येथे आयोजित वादविवाद स्पर्धेची सांघिक ढाल आणि प्रमाणपत्र.

१०) उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ आयोजित युवक महोत्सवाच्या वक्तृत्व स्पर्धेत प्रथम क्रमांकाचे सुवर्णपदक आणि प्रमाणपत्र.

५) जोशी सचिन चंद्रकांत (बी.सी.जे.)

१) राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्ष जळगाव शहर, मा. शरदचंद्रजी पवार यांच्या वाढदिवसानिमित्त उ.म.वि. स्तरीय आंतरमहाविद्यालयीन वक्तृत्व स्पर्धेत सहभागाचे प्रमाणपत्र आणि द्वितीय क्रमांकाचे ७५१ रु. चे बक्षीस.

२) क्रिडा व युवक सेवा संचलनालयातर्फे घेतलेल्या वक्तृत्व स्पर्धेत प्रथम क्रमांक.

३) युवा विकास फाऊंडेशन आणि जिल्हा क्रिडा कार्यालयातर्फे आयोजित तालुका आणि जिल्हा स्तरावर वादविवाद स्पर्धेत प्रथम क्रमांकाचे पारितोषिक,४०० रु.चे रोख बक्षीस आणि स्मृतीचिन्ह.

४) जामनेर येथील सुरेशदादा जैन सहकारी पतपेढी आयोजित वादविवाद स्पर्धेत तृतीय क्रमांकाचे २०१ रु. चे बक्षीस आणि स्मृतीचिन्ह.

५) एरंडोल येथील डॉ.ब.तु.राठी संस्थेतर्फे आयोजित आंतरमहाविद्यालयीन वादविवाद स्पर्धेत सांघिक प्रथम क्रमांकाचे प्रमाणपत्र आणि ढाल तसेच १००१ रु. चे वैयक्तिक प्रथम क्रमांकाचे रोख बक्षीस.

६) हुंडा विरोधी चळवळ, मुंबई, संस्थेतर्फे मु.जे.महाविद्यालय जळगाव येथे आयोजित वक्तृत्व स्पर्धेत दुसऱ्या क्रमांकाचे रोख बक्षीस आणि प्रमाणपत्र.

७) तळोदा येथे आयोजित हिन्दी चषक वक्तृत्व स्पर्धेत चषक आणि ५५१ रु. च्या रोख बक्षीसासोबत पारितोषिक.

८) अ.भा.वि. परिषदेतर्फे उ.म.वि. स्तरीय वक्तृत्व स्पर्धेत नंदुरबार येथे करंडक, ७०१ रु. चे रोख बक्षीस आणि प्रथम क्रमांकाचे पारितोषिक.

९) सामाजिक वनीकरण विभागातर्फे जिल्हास्तरीय वक्तृत्व स्पर्धेत द्वितीय क्रमांक.

१०) समाजकल्याण विभाग आणि समाजकार्य महाविद्यालयातर्फे आयोजित जिल्हास्तरीय वक्तृत्व स्पर्धेत द्वितीय क्रमांकाचे ७५१ रु. चे रोख बक्षीस.

६) कुळकर्णी पल्लवी बाजीराव (एम.ए.जुनि.)

१) हुंडा विरोधी चळवळ मुंबई प्रणीत मु.जे.महाविद्यालयात झालेल्या वक्तृत्व स्पर्धेत सातव्या क्रमांकाचे बक्षीस.

वरील सर्व स्पर्धकांचे वादविवाद मंडळातर्फे अभिनंदन; त्यांच्या यशस्वीतेसाठी प्रा.सौ.चारुता गोखले, प्रा.देवेंद्र इंगळे, प्रा.हिंगोणेकर, प्रा.कु.सुरेखा पालवे या सभासदांचे सहकार्य लाभले.

धन्यवाद.

चेअरमन
प्रा.डॉ.सौ.बिराजदार एस.टी.
(अर्थशास्त्र विभाग)

युवती सभा

२०००-२००१ या शैक्षणिक वर्षातील मु.जे.महाविद्यालयाच्या युवती-सभेचा अहवाल सादर करताना मला आनंद होत आहे. युवती सभेचे उद्घाटन दि. २४/०८/२००० रोजी 'उद्यमशीलता आणि स्वयंविकास प्रशिक्षण' ह्या एक दिवसीय शिबीराद्वारे करण्यात आले. या शिबीराला मा. लिना मेहेंदळे, सहसचिव महिला आयोग - दिल्ली आणि पुणे येथील सुप्रसिध्द मानसशास्त्रज्ञ डॉ.एस.डब्ल्यू.देशपांडे यांचे मार्गदर्शन लाभले. स्पर्धा परीक्षा तसेच महिला आयोगाद्वारे महिलांना दिलेले अधिकार या विषयांवर लिना मेहेंदळे यांनी अत्यंत मोलाचे मार्गदर्शन केले. डॉ.एस.डब्ल्यू.देशपांडे यांनी स्वयंविकास/व्यक्तिमत्व विकास या विषयावर अभ्यासपूर्ण मार्गदर्शन करुन कार्यक्रमास मोलाचे सहाय्य केले. या कार्यक्रमाचा समारोप सौ. ज्योती बेंडाळे यांच्या अध्यक्षतेखाली करण्यात आला.कार्यक्रमाचे आयोजन फोर्ड फाऊंडेशन आणि युवती सभेच्या संयुक्त विद्यमाने करण्यात आले. मु.जे.महाविद्यालय आणि अ ण्णासाहेब जी.डी.बेंडाळे महिला महाविद्यालयातील ४५ प्रतिनिधींनी कार्यक्रमास सहभाग दिला.

युवती सभेच्या वतीने ११-०९-२००० रोजी अरुणाचल बंधू परिवारातील सदस्या भगिनी लिसा लोमडोव व लिना परटीन यांचा 'अरुणाचल-संस्कृती व परंपरा' या विषयावर अनुभव कथनाचा एक कार्यक्रम घेण्यात आला. अरुणाचल प्रदेशाचे नैसर्गिक सौंदर्य, जाती-जमातीविषयी माहिती, रुढी, परंपरा, चालीरिती, विवाह पध्दती अरुणाचलातील स्त्री-जीवन इ. विषयी माहिती देण्यात आली. कार्यक्रमाचे स्वरुप प्रश्नोत्तर, गप्पागोष्टी असे होते. ८० विद्यार्थ्यांनी या कार्यक्रमाचा लाभ घेतला.

या कार्यक्रमांच्या आयोजनासाठी युवती सभेच्या सर्व सभासदांचे अनमोल सहकार्य व मार्गदर्शन लाभले.

प्रा.सौ.जे.टी.महाजन
प्रा.सौ.एस.ए.चौधरी
प्रा.कु.एस.पी.पालवे
प्रा.कु.व्ही.एस.व्यवहारे
प्रा.सौ.एस.एम.नेमाडे
प्रा.सौ.एस.जी.चंद्रात्रे
प्रा.सौ.डी.एस.बेंडाळे

प्रा.कल्पना नंदनवार
चेअरमन, युवती सभा.

जिमखाना विभाग (वरिष्ठ महाविद्यालय)

२०००-२००१ या शैक्षणिक वर्षात आमच्या महाविद्यालयाच्या विविध खेळाडूंनी उत्कृष्ट कामगिरी बजावली आहे. आमच्या महाविद्यालयाने १९ संघामध्ये भाग घेतला. होता.

१) टेबल टेनिस :- (मुले) या स्पर्धा शारीरिक शिक्षण महाविद्यालय, जळगाव येथे संपन्न झाल्या. यात आमच्या महाविद्यालयाचा संघ अजिंक्य राहीला. त्यात १) श्री. शैलेश जाधव २) मोहन पाठक यांची विभागीय संघात निवड झाली.

२) बास्केट बॉल :- या स्पर्धा प.क.कोटेचा महिला कॉलेज, भुसावळ येथे पार पडल्या. यात मुले व मुली हे दोन्ही संघ उपविजयी झाले. १) कु. वैशाली चौधरी २) कु. वैशाली वाणी ३) कु. सरला वाल्डे ४) कु. जयश्री पाटील ५) श्री. सुनील पाटील ६) शिवदास साळुंके ७) पंकज शर्मा या खेळाडूंची विभागीय संघात निवड झाली.

३) बॉल बॅडमिंटन :- या स्पर्धा यावल महाविद्यालयात संपन्न झाल्या. यात मुले व मुली या संघांना पराभव पत्करावा लागला. यात अतुलसिंह हाडा याची विभागीय संघात निवड झाली.

४) **हॅन्ड बॉल :-** या स्पर्धा ध.ना.महाविद्यालय, फैजपूर येथे संपन्न झाल्या. यात १) जयश्री पाटील २) सविता नांदगावकर ३) सत्यजीत नेमाने ४) सुनील पाटील ५) शिवदास साळुंके याची विभागीव संघात निवड झाली.

५) **सॉफ्ट बॉल :-** (मुली) या स्पर्धा राष्ट्रीय महाविद्यालय, चाळीसगाव येथे पार पडल्या. या स्पर्धांमध्ये अंतिम सामना आमच्या महाविद्यालयाने जिंकला व उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठाच्या संघात खालील खेळाडूंची निवड झाली.

१) शिरीन कुळकर्णी २) वैशाली वाणी ३) पूनम केदार ४) भावना बोंडे ५) जयश्री पाटील

६) **खो-खो :-** (मुले) व (मुली) या स्पर्धा जळगावच्या नूतन मराठा कॉलेजने आयोजित केल्या होत्या. यात अंतिम सामन्यात आमच्या संघास पराभव पत्करावा लागला. या उपविजयी पदावर समाधान मानावे लागले. तर मुलींचा संघ हा आमच्या महाविद्यालयाचा एकमेव संघ असल्याने विजयी घोषित करण्यात आला. यात १) कु. आशा बाविस्करसह १० विद्यार्थिनींची व मुलांच्या संघात १) जितेंद्र ठाकरे २) प्रदिप आहुजा ३) गजानन कोळी ४) दिपक कुमार ५) गोपाल बाविस्कर यांची विभागीय संघात निवड झाली.

या शिवाय खालील खेळांमध्ये विभागाच्या संघात खालील खेळाडूंची निवड झाली.

१) **क्रिकेट :-** योगेश सावंत, शितोळे कुलभुषण, अग्रवाल जी.जी.
२) **फुटबॉल :-** सुजलाम कोळी, शिवाजी धुमाळ
३) **कबड्डी :-** सुकेदव सडगी
४) **हॉकी :-** शिवाजी धुमाळ, अमित तडवी
५) **क्रॉस कंट्री :-** कु. आशा बाविस्कर, कु. सविता नांदगावकर
६) **मैदानी स्पर्धा :-** कु.मोहिते भावना, जयश्री पाटील, मोहीनी पाटील, कु. आशा बाविस्कर

आमच्या महाविद्यालयातील खेळाडूंनी या वर्षी विद्यापीठाच्या संघात प्रवेश करुन उ.म.वि. च्या संघाचे प्रतिनिधित्व केले ते खालीलप्रमाणे -

अ.क्र.	खेळाडूचे नांव	खेळ	विद्यापीठ/स्थळ
१.	कु.सरला मातीराम वाल्डे	बास्केट बॉल	पांडेचरी
२.	कु.जयश्री समाधान पाटील	हॅन्ड बॉल	अहमदाबाद
३.	कु.जयश्री समाधान पाटील	सॉफ्ट बॉल	अमृतसर
४.	श्री.कोळी सुजलाम	फुटबॉल	गोंदीया (नागपूर)
५.	कु.आशा बाविस्कर	खो-खो	अण्णामलाई
६.	कु.भावना मोहिते	मैदानी स्पर्धा	अमृतसर
७.	श्री.श्रीपाद जोशी	टेबल टेनिस	राजकोट
८.	श्री.शैलेश जाधव	टेबल टेनिस	राजकोट
९.	श्री.योगेश सावंत	क्रिकेट	बडोदा
१०.	श्री.अतुलसिंह हाडा	सॉफ्ट बॉल	अमृतसर
११.	देवेंद्र चौधरी	सॉफ्ट बॉल	अमृतसर
१२.	कु.शिरीन कुणकर्णी	सॉफ्ट बॉल	अमृतसर
१३.	कु.वैशाली वाणी	सॉफ्ट बॉल	अमृतसर
१४.	कु.पूनम केदार	सॉफ्ट बॉल	अमृतसर
१५.	कु.भावना बोंडे	सॉफ्ट बॉल	अमृतसर
१६.	कु.मोहिनी पाटील	मैदानी स्पर्धा	पुणे (अश्वमेध स्पर्धा)
१७.	श्री.शिवदास साळुंके	बास्केट बॉल	पुणे (अश्वमेध स्पर्धा)

वार्षिक बक्षिस वितरण :- आमच्या महाविद्यालयाच्या वार्षिक स्नेहसंमेलन प्रसंगी सर्व विद्यापीठ खेळाडूंना मोमेंटो व प्रमाणपत्र देवून गौरविण्यात आले. या प्रसंगी रंगमंचावरुन नगराध्यक्ष श्री. लक्ष्मीकांत चौधरी यांचे हस्ते बक्षिसे देण्यात आली.

जिमखाना विभागाचे सर्व कामकाज सुरळीतपणे पार पाडण्यासाठी मला प्राचार्य अनिल राव, उपप्राचार्य एम.डी.बोंडे, डॉ.एस.एस.राणे, पी.एल.कोल्हे, जिमखाना कमेटीचे सदस्य प्रा. चारुदत्त गोखले, प्रा. इंगळे, प्रा. संजय हिंगोणेकर, प्रा. बडवे, प्रा. ए.पी.चौधरी, प्रा.कु. सुरेखा पालवे, प्रा.कु. कल्पना नंदनवार, श्री. मोहन तायडे, श्री. विजय जावळे व श्री. संतोष मनुरे यांचे सहकार्य लाभले.

प्रा. नारायण खडके
क्रीडा प्रमुख,
मु.जे.महाविद्यालय, जळगाव.

जिमखाना विभाग (कनिष्ठ महाविद्यालय)

सन २०००-२००१ या शैक्षणिक वर्षात ११ वी व १२ वी वर्गात शिकत असलेले विद्यार्थी व विद्यार्थिनी विविध क्रीडा प्रकारात बहुसंख्येने सहभागी झालेत. त्यात काहींना यश मिळाले तर काहींना पराभव पत्करावा लागला तर काहींनी यशाचे शिखर गाठले.

क्रिडास्पर्धा विविध स्तरावर होत असतात. त्यात प्रथम तालुका स्तरावर होतात त्यात जे विजयी होतात त्यांना जिल्हास्तरावर खेळण्याचा मान मिळतो, जिल्हास्तरावर विजय मिळाल्यावर त्यांना विभागस्तरावर खेळण्याची संधी मिळत असते. अशाप्रकारे यशाची शिखरें एका मागुन एक गाठता येतात.

या शैक्षणिक वर्षात तालुका पातळीवर बॅडमिंटन खेळाच्या मुलांचा संघ पराभूत झाला, बुध्दीबळात मुली विजयी, टेबल टेनीसमध्ये मुलांचा संघ विजयी तर बास्केटबॉल, क्रीकेट व कॅरम इ. खेळात मुले पराजित झाली.

प्रथमतः स्पर्धा ह्या तालुकास्तरावर होत असल्या तरी काही स्पर्धा मात्र प्रथमतः जिल्हास्तरावर होतात. अशा स्पर्धांमध्ये मुली हॅन्डबॉल मध्ये विजयी, बॉलबॅडमिंटन मुले विजयी, जलतरण मुले विजयी, ह्या सर्व संघांना जिल्हास्तरावर विजय संपादनानंतर विभागस्तरावर खेळण्याची संधी मिळाली. मात्र यापुढे जाण्याची संधी मिळाली नाही.

विशेष उल्लेखनिय बाब म्हणजे १) मनिषा सुधाकर पाटील ह्या विद्यार्थिनीला 'हॅन्डबॉल' ह्या खेळामध्ये राष्ट्रीय स्तरावर खेळण्याचा बहुमोल सन्मान मिळाला. २) मोना प्रभाकर सपकाळे ह्या विद्यार्थिनीला बुध्दीबळ या खेळामध्ये राज्यस्तरावर खेळण्याचा बहुमान मिळाला. त्यातही सर्व खेळाडूंमध्ये सहाव्या क्रमांकाचे मानांकन मिळाले.

या शैक्षणिक वर्षाच्या कालावधीत जिमखाना समितीचे चेअरमन, प्राचार्य ए.जी.राव, समिती सदस्य उपप्राचार्य एम.डी.बोंडे, उपप्राचार्य एस.एस.राणे, उपप्राचार्य पी.एल.कोल्हे तसेच सर्व क्रीडाप्रेमी मित्र या सर्वांचे बहुमोल सहकार्य तसेच मार्गदर्शन लाभले. यामुळेच मी कनिष्ठ जिमखान्याचे कार्यक्रम यशस्वीरित्या पार पाडू शकलो. या सर्वांचा मी ऋणी आहे.

प्रा.पी.डी.तळेले,
क्रीडा प्रमुख.

संज्ञापन व वृत्तपत्र विद्या विभाग

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठाच्या अंतर्गत खानदेश परिसरातील विद्यार्थ्यांसाठी पत्रकारिता आणि जनसंपर्क अभ्यासक्रम गेल्या चार वर्षापासून सुरु करण्यात आला. या विभागाची वाटचाल यशस्वीपणे सुरु आहे. शैक्षणिक वर्षाच्या सुरुवातीला औरंगाबाद येथील आकाशवाणी केंद्राचे कार्यक्रम अधिकारी श्री. विजय रणदिवे ह्यांच्या हस्ते 'प्रतिबिंब' आणि 'विश्वस्त' या दोन हस्तलिखित नियतकालिकांचे प्रकाशन करण्यात आले. या अंकांचे संपादन कु. कल्पना शेंदूरकर, प्रसाद जहागीरदार, कु. शिल्पा पाटील या विद्यार्थ्यांनी केले होते. त्यांना प्रा. राजेश वाघुळदे, डॉ. किसन पाटील यांचे मार्गदर्शन लाभले.

जळगाव आकाशवाणी केंद्रास भेट :-

१५ सप्टें.२००० रोजी या विभागाच्या विद्यार्थ्यांनी आकाशवाणी केंद्रास भेट दिली. केंद्रसंचालक श्री. उत्तम कोळगावकर यांचे मौलिक मार्गदर्शन लाभले. यावेळी ज्येष्ठ उद्घोषिका श्रीमती उषा शर्मा यांनी निवेदकाची भूमिका सोदाहरण स्पष्ट केली.

श्री. सुधीर जोगळेकर यांचे व्याख्यान :-

पत्रकारिता आणि मराठीच्या विद्यार्थ्यांसाठी दै. लोकसत्ता, मुंबईचे सहसंचालक श्री. सुधीर जोगळेकर यांचे 'मराठीचे भवितव्य' या विषयावर चिंतनपूर्ण व्याख्यान झाले.

सुप्रसिध्द साहित्यिक श्री. द.मा.मिरासदार :-

या विभागातील विद्यार्थ्यांसाठी अ.भा.मराठी साहित्य संमेलनाचे माजी अध्यक्ष प्रा. द.मा.मिरासदार यांच्या वार्तालापाचा कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला. त्यांनी आपल्या पत्रकारितेच्या क्षेत्रातील आठवणी सांगून विद्यार्थ्यांशी चर्चात्मक हितगुज केले.

'दर्पण दिन' :-

६ जाने. २००१ रोजी मराठी वृत्तपत्र सृष्टीचे जनक श्री. बाळशास्त्री जांभेकर यांचा स्मृतिदिन 'दर्पण दिन' म्हणून साजरा करण्यात आला. या वेळी मा. श्री. अनिल देशमुख (केंद्राधिकारी-आकाशवाणी जळगाव) आणि मा. श्री. शिवाजी मानकर (माहिती व जनसंपर्क-उपसंचालक) नाशिक या मान्यवरांचे मार्गदर्शन लाभले. यावेळी प्राचार्य श्री. अनिल राव, उपप्राचार्य डॉ.एस.एस.राणे, माहिती अधिकारी श्री. गणेश मुळे यांची विशेष उपस्थिती लाभली. या प्रसंगी विद्यार्थी पंकज पाटील यांच्या 'साप्ता. विश्वस्त' या हस्तलिखिताचे आणि कु. शिल्पा पाटील यांच्या 'दर्पण' या अंकाचे पाहुण्यांच्या हस्ते प्रकाशन करण्यात आले.

पद्मश्री कुमार केतकरांशी वार्तालाप :-

१७ मार्च रोजी महाराष्ट्र टाइम्स चे संपादक पद्मश्री कुमार केतकर यांचा विद्यार्थ्यांशी वार्तालाप झाला. यावेळी ज्येष्ठ पत्रकार श्री. विद्याधर पानट ह्यांचे हस्ते पाहुण्यांचा सत्कार करण्यात आला. याप्रसंगी उपप्राचार्य श्री.एम.डी.बोंडे, डॉ.एस.एस.राणे व्यासपीठावर उपस्थित होते. यावेळी सर्वश्री रवींद्र चिंचोलकर, विजय पाठक, मुराळकर, शरद डोंगरे, स्थानिक पत्रकार मंडळी उपस्थित होती. या कार्यक्रमाचे सूत्रसंचालन डॉ. किसन पाटील यांनी केले.

प्रेस ट्रस्ट ऑफ इंडिया कार्यालयास भेट :-

२३ सप्टें. रोजी या विभागाची पी.टी.आय. कार्यालयास भेट आयोजित केली होती. श्री. गजानन लिंबेकर (प्रमुख) यांनी विद्यार्थ्यांना पी.टी.आय. च्या सर्व कार्याची यथासांग माहिती दिली. जागतिक पातळीवरच्या बातम्या स्थानिक पातळीपर्यंत कशा पोहचतात या विषयी समग्र चर्चा झाली.

जिल्हा माहिती कार्यालयास भेट :-

२१ सप्टें. या दिवशी सदरच्या विभागातील विद्यार्थ्यांनी जळगाव जिल्हा माहिती कार्यालयास भेट दिली. मा. गणेश मुळे (जिल्हा माहिती अधिकारी) यांनी कार्यालयाचे महत्व, कामकाज आणि शासकीय जनसंपर्काबाबत सविस्तर माहिती देऊन विद्यार्थ्यांच्या प्रश्नांची दखल घेतली. यावेळी श्री. प्रभाकर मुराळकर यांचेही मार्गदर्शन लाभले. प्रा. राजेश वाघुळदे यांनी या भेटीचे आयोजन केले होते.

क्षेत्रीय प्रचार कार्यालयास भेट :-

३ ऑक्टो. रोजी या विभागातील विद्यार्थ्यांची क्षेत्रीय प्रचार कार्यालयास भेट आयोजित करण्यात आली. यावेळी सहा. क्षेत्रीय प्रचार अधिकारी एस.एफ.तडवी यांनी या कार्यालयाची कार्यपध्दती व जनप्रबोधनाची दिशा स्पष्ट केली. ग्रामीण जनतेच्या जनसंपर्काच्या विविध कार्याचा परिचय झाला. ग्रामीण भागापर्यंत केंद्रसरकारच्या योजना आणि त्यांचा प्रभाव असा हा शासकीय दुआ आहे.

औरंगाबाद अभ्यास दौरा :-

या विभागाचा अभ्यास दौरा (शैक्ष. सहल) दि. १२ व १३ मार्च २००१ रोजी औरंगाबाद येथे संपन्न झाला. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठाच्या वृत्तविद्या विभागात ''प्रगत पत्रकारिता-नवे प्रवाह'' या विषयावर एक दिवसीय चर्चासत्र आयोजित करण्यात आले. या चर्चासत्रात अध्यक्षस्थानी मा. ओमप्रकाशजी (दै. लोकमत-जाहिरात व्यवस्थापक) हे होते. प्रास्ताविक प्रा. सुधीर गव्हाणे यांनी केले. त्यानंतरच्या सत्रात श्री. विद्याधर सदावर्ते (संपादक दै. सांजवार्ता) यांच्या अध्यक्षतेखाली डॉ. दिलीप धारुरकर (संपादक दै. तरुण भारत) यांचे व्याख्यान संपन्न झाले.

या चर्चासत्राच्या समारोप प्रसंगी दै. सामनाचे सहसंपादक श्री. विवेक गिरीधारी हे होते. यावेळी श्री. यमाजी मालकर (दै.सकाळ) यांचे व्याख्यान झाले. यावेळी प्रा.डॉ.एस.एस.राणे (उपप्राचार्य) प्रा.एन.व्ही.भारंबे, प्रा.राजेश वाघुळदे, प्रा.डॉ.विद्या व्यवहारे आणि अनेक मान्यवर उपस्थित होते. या कार्यक्रमाच्या यशस्वितेसाठी औरंगाबाद येथील वृत्तविद्या विभागाच्या सर्वांचे हार्दिक सहकार्य लाभले.

दुसऱ्या दिवशी दै. सकाळ कार्यालय (औरंगाबाद) येथे भेट दिली. त्यावेळी दै. सकाळचे सहा. व्यवस्थापक महावीर देवसाळे, प्रमुख श्री. देशमुख, नागनाथ कटाळे, मनोज पाटील इत्यादिंचे हार्दिक सहकार्य मिळाले.

त्यानंतर आकाशवाणी केंद्र औरंगाबाद येथे अभ्यास भेट झाली. कार्यक्रम अधिकारी श्री. विजय रणदिवे यांनी केंद्राच्या सर्वंकष कार्याची माहिती दिली. केंद्र संचालक श्री. गोपाळ आवटी यांच्याशी विद्यार्थ्यांनी चर्चात्मक वार्तालाप केला.

संज्ञापन व वृत्तविद्या अभ्यासक्रमाचे व्यावहारिक व वैश्विक मूल्य लक्षात घेता खानदेशात या अभ्यासाची नवी परंपरा निर्माण होते आहे याचा सार्थ अभिमान वाटतो. या विभागास अध्यापन आणि मार्गदर्शन करण्यासाठी सर्वश्री विद्याधर पानट, रवींद्र चिंचोलकर, गणेश मुळे, डॉ.किसन पाटील, डॉ.के.एम.महाजन (प्राचार्य), उपप्राचार्य पी.एल.कोल्हे, प्रा.एन.व्ही.भारंबे, दिनेश दीक्षित, राजेश वाघुळदे, यांचे अमोल सहकार्य लाभले आहे.

(डॉ.एस.एस.राणे)
उपप्राचार्य

ग्रंथालय

महाविद्यालयाचा ग्रंथालय विभाग समृध्द असून विविध विषयांशी संबंधित असलेले संदर्भ ग्रंथ, नियतकालिके, कोश वाङ्मय, क्रमिक पुस्तके यांची आवश्यकतेनुसार खरेदी केली जाते. ग्रंथालयीन सेवेचा भाग महाविद्यालयातील प्राध्यापक, विद्यार्थी, शिक्षकेतर कर्मचारी सातत्याने घेत असतात तसेच विविध विद्याशाखेत संशोधन करणाऱ्या विद्यार्थ्यांनाही ग्रंथालय सेवेचा लाभ सातत्याने दिला जातो.

महाविद्यालयात सध्या विविध विषयांवरील १६० नियतकालिके येत आहेत. विद्यापीठ अनुदान मंडळाच्या पदव्युत्तर आणि पदवी अभ्यासक्रमांसाठी प्राप्त झालेल्या अनुदानातून ग्रंथालयात अद्ययावत ग्रंथ खरेदी करण्यात आले आहेत. या शैक्षणिक वर्षात ७५० नवे ग्रंथ या अनुदानातून घेण्यात आले.

महाविद्यालयातील भूतपूर्व मराठी विभाग प्रमुख आणि मराठी साहित्य क्षेत्रातील नामवंत समीक्षक कै. म.ना.अदवंत यांच्या स्मरणार्थ त्यांच्या पत्नी श्रीमती लीलाताई अदवंत यांनी कै. अदवंत सरांच्या ग्रंथसंग्रहातून ३००० दुर्मिळ पुस्तके देणगी म्हणून दिली आहेत. त्यांच्या या उदार देणगीमुळे पदव्युत्तर संशोधन विभागातील विद्यार्थ्यांना मराठी विषयातील संशोधनासाठी उपयुक्त पुस्तके उपलब्ध करुन देता येणे शक्य झाले आहे.

या वर्षापासून उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठाशी संलग्न असलेला बी.लिब. हा अभ्यासक्रम महाविद्यालयात नव्याने सुरु करण्यात आला असून २० विद्यार्थी त्याचा लाभ घेत आहेत. यानिमित्ताने ग्रंथालय शास्त्राशी निगडित असलेले अद्ययावत ग्रंथही खरेदी करण्यात आलेले आहेत. या अभ्यासक्रमाच्या विद्यार्थ्यांना ग्रंथालय व्यवस्थापन क्षेत्रातील नवे विचारप्रवाह आणि पध्दती याबाबत मार्गदर्शन करण्यासाठी खालील मान्यवरांना पाचारण करण्यात आले होते.

१) प्रा.डॉ.शा.ग.महाजन -
सेवानिवृत्त ग्रंथपाल, पुणे विद्यापीठ

२) प्रा.डॉ.एस.के.पाटील -
उपग्रंथपाल, पुणे विद्यापीठ

३) प्रा.आर.एम्.कुंभार -
एच.पी.टी. आर्टस् आणि आर.वाय.के. सायन्स कॉलेज, नाशिक

४) प्रा.अविनाश वाणी -
बी.वाय.के. कॉमर्स कॉलेज, नाशिक

५) प्रा.डॉ.टी.आर.बोरसे -
ग्रंथपाल उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ

यावर्षी महाविद्यालयीन परिसरात मान्यवर प्रकाशन संस्थांच्या सहकार्याने ग्रंथप्रदर्शन ही आयोजित करण्यात आले होते. विद्यार्थ्यांना नियमित अध्ययन करता यावे यासाठी ग्रंथालयात स्वतंत्र वाचन कक्षाची सुविधा असून तेथे सर्व प्रकारची क्रमीक पुस्तके, वर्तमानपत्रे, प्रश्नसंच, स्पर्धा परीक्षांना उपयुक्त ठरणारी पुस्तके उपलब्ध करुन दिली जातात. विशेष म्हणजे सकाळी ७ वाजेपासून रात्री १० वाजेपर्यंत वाचन कक्ष खुले असते. या संधीचा फायदा अनेक गरजू विद्यार्थी घेत असतात.

या बरोबरच ग्रंथालयामध्ये दृक-श्राव्य फितींची खरेदीही करण्यात आली असून शैक्षणिक साधन म्हणून अध्यापकांना त्यांचा उपयोग करण्याची संधी उपलब्ध करुन देण्यात आली आहे.

ग्रंथालयाचे कामकाज सुविहीतपणे वर्षभर चालू असते. प्राचार्य ए.जी.राव, उपप्राचार्य श्री. पी.एल.कोल्हे, उपप्राचार्य श्री. एम.डी.बोंडे, उपप्राचार्य श्री. एस.एस.राणे, लायब्ररी इनचार्ज प्रा.एस.एम.छापेकर, ग्रंथालय समितीतील सदस्य, प्राध्यापक वर्ग, विद्यार्थी वर्ग, ग्रंथालय कर्मचारी व अन्य विभागातील कर्मचारी वर्ग या सर्वांचे मनःपूर्वक सहकार्य लाभले याबद्दल त्यांचे हार्दिक आभार.

श्री. प्र.दे.बऱ्हाटे
ग्रंथपाल मु.जे.महाविद्यालय
जळगांव

स्टाफ ॲकेडमी

स्टाफ ॲकेडमीचे उद्घाटन जळगाव येथील शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयाचे माजी प्राचार्य डॉ.पी.एस.चौधरी यांच्या शुभहस्ते झाले. प्राचार्य अनिल राव यांच्या अध्यक्षतेखाली आयोजित या कार्यक्रमात डॉ. चौधरी यांनी 'जे कृष्णमूर्ती' या विषयावर व्याख्यान दिले.

इंग्रजी विषयाचे प्राध्यापक श्रीपाद रघुनाथ याज्ञिक यांचा सेवा निवृत्तीचा निरोप समारंभ दि. १ मार्च, २००१ रोजी आयोजित करण्यात आला. कार्यक्रमाचे अध्यक्ष प्राचार्य अनिल राव यांच्या हस्ते प्रा. याज्ञिक यांचा सत्कार करण्यात आला. याप्रसंगी प्राचार्य राव, डॉ.आर.टी.चौधरी, प्रा.टी.आर.चिरमाडे, प्रा. सौ. रजनी बोंडे आणि प्रा. सौ. प्रज्ञा राणे यांनी मनोगत व्यक्त केले.

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ प्राधिकरण निवडणूकीत विविध जागांवर निवडून आलेल्या मान्यवरांचा सत्कार चेअरमन डॉ.आर.टी.चौधरी यांच्या हस्ते करण्यात आला. प्राचार्य राव, उपप्राचार्य डॉ.एस.एस.राणे, प्रा.पी.आर.चौधरी यांनी सत्काराला उत्तर म्हणून मनोगत व्यक्त केले. कार्यक्रमाचे सूत्रसंचालन प्रा.सौ.मानुधने आणि आभार प्रदर्शन प्रा.डॉ.सौ.एस.एस.देशपांडे यांनी केले.

डॉ.आर.टी.चौधरी
चेअरमन, स्टाफ ॲकेडमी

एन.सी.सी.

२०००-२००१ या शैक्षणिक वर्षात राष्ट्रीय छात्रसेनेच्या २६६ विद्यार्थी व ५४ विद्यार्थिनींनी छात्रसेनेच्या प्रशिक्षणाचा लाभ घेतला. वर्षाच्या आरंभी विद्यार्थी व विद्यार्थिनींची उंची, वजन, शारीरिक व बौध्दीक क्षमता यांची चाचणी घेऊन त्यांना प्रवेश देण्यात आला. वर्षभरात एन.सी.सी. प्रशिक्षणाबरोबरच अनेक सामाजिक कार्यक्रमांमध्ये विद्यार्थी व विद्यार्थिनींनी सहभाग घेतला. वृक्षारोपण, रक्तदान, पल्स पोलिओ अभियान, ग्रामीण भागाचे सर्वेक्षण, स्वच्छता, साफसफाई, सर्वधर्म समभाव इ. कार्यक्रमात उत्साहाने भाग घेतला.

दरवर्षाप्रमाणे यावर्षीही आपल्या महाविद्यालयाच्या क्रिडांगणावर प्रजासत्ताक दिन ग्रुप सिलेक्शन कॅम्प अगोदरच एक कॅम्प घेण्यात आला. त्यात आपल्या महाविद्यालयाचे छात्रसैनिक मोठ्या प्रमाणात सहभागी झाले होते. ह्या शिबीरातून पुढे भुसावळ येथील कॅम्पकरीता SUO उल्हास ठाकरे, JUO सतिश महाले, JUO अमोल विसपूते, JUO महेंद्र पाटील, SGT सुहास पाटील, व २४ विद्यार्थी गेले तर विद्यार्थिनींमध्ये SGT भारती भारंबे, ज्योत्स्ना पवार, रुद्राणी पाटील, अर्चना वायकोळे, दिलशाज पंजनिगार, अल्पना टेकाडे, या विद्यार्थिनींची निवड झाली. या सर्व विद्यार्थ्यांनी प्रथम क्रमांक पटकाविला. प्री.आर.डी. मध्ये अल्पना टेकाडेची निवड झाली. यावर्षी १८ महाराष्ट्र बटालियनचे कमांडींग ऑफिसर ले. कर्नल केशरीसिंग यांचा सेवानिवृत्ती समारंभ करण्यात आला. त्यावेळी त्यांचा शाल व श्रीफळ देवून सत्कार करण्यात आला. त्याप्रसंगी प्राचार्य अनिल राव, उपप्राचार्य राणे, बोंडे उपस्थित होते. विशेष गौरवाची बाब म्हणजे जून महिन्यापासून १८ महाराष्ट्र बटालीयनचे कमांडींग ऑफिसरचे काम आपल्या महाविद्यालयाचे कॅप्टन आर.आर.भालसिंग यांनी सांभाळले. ते गेल्या ९ महिन्यापासून त्या पदावर विराजमान आहेत. तसेच त्यांच्या कारकिर्दीत ५ आर.डी.कॅडेट व एन.आय.सी. कॅम्पचे महाराष्ट्राचे नेतृत्व ही विशेष गौरवाची बाब आहे. महाविद्यालयात २० ऑगस्ट रोजी 'सद्भावना दिवस' साजरा करण्यात आला. यावेळी १८ महाराष्ट्र बटालियनचे प्रभारी कमांडींग ऑफिसर कॅप्टन आर.आर.भालसिंग यांनी विविध प्रशासकीय व राजकीय अधिकाऱ्यांचे संदेश वाचन केले. यानंतर उपप्राचार्य बोंडे सर प्रो. तेजपाल यांनी छात्रसैनिकांना आयुष्यात नेहमी कर्तव्य आणि शिस्तपालनाचे आवाहन केले.

विद्यार्थ्यांचे राष्ट्रीय स्तरावरील एकात्मता शिबीर (NIC Camp) बिहारमधील 'दरभंगा एअर फिल्ड' येथे पार पडले. त्यात आपल्या महाविद्यालयातील २५ विद्यार्थी तसेच कॅप्टन आर.आर.भालसिंग हे सहभागी झालेत. त्यात मु.जे.महाविद्यालयाच्या छात्रसैनिकांनी महाराष्ट्राचे प्रतिनिधित्व करुन प्रथम क्रमांक मिळवला. या कॅम्पमध्ये प्रश्नमंजूषा, एन.आय.ए. प्रेझेंटेशन, सांस्कृतिक कार्यक्रम व बेस्ट कॅडेट या स्पर्धा घेण्यात आल्या. प्रश्नमंजूषेमध्ये सिध्दार्थ गुप्ता व अनिरुध्द पाटील या छात्रसैनिकांनी प्रथम क्रमांक मिळविला तर SGT किरण चौधरी याची बेस्ट कॅडेट म्हणून निवड झाली. तसेच JUO अजीत भालेराव, JUO आशिष गुरव, JUO कैलास भदाणे, JUO प्रमोद लाडवंजारी यांनी सांस्कृतिक कार्यक्रम सादर केला व दोन ट्रॉफीज मिळविल्या. विद्यार्थिनींचा राष्ट्रीय एकात्मता कॅम्प मध्यप्रदेशातील इंदौर व महाराष्ट्रातील मुंबई या ठिकाणी झाला. इंदौर येथील कॅम्पमध्ये कॅडेट अनिता पाटील, ज्योत्स्ना पवार, निलीमा चौधरी तर मुंबई येथील कॅम्पमध्ये हर्षा नवाल, श्रध्दा शाह, सोनल जावळे, पुनम केदार या ९ विद्यार्थिनी सहभागी झाल्या. त्यांनी या कॅम्पमध्ये उत्कृष्ट आदिवासी नृत्य सादर केले.

महाविद्यालयात एन.सी.सी. दिवस मोठ्या उत्साहात सादर करण्यात आला. त्याप्रसंगी जळगांव जिल्ह्यातील छात्रसैनिक मोठ्या प्रमाणात सहभागी झाले. प्रमुख पाहुणे म्हणून १८ महाराष्ट्र बटालियनचे प्रभारी कमांडींग ऑफीसर कॅप्टन आर.आर.भालसिंग उपस्थित होते. याप्रसंगी आपल्या कॉलेजचे प्राचार्य अनिल राव, उपप्राचार्य, प्राध्यापक वर्ग उपस्थित होते. तसेच अमरावती गृपचे गृप कमांडर कर्नल बक्षी यांच्या हस्ते SGT ललीत पारधे व SGT बाजीराव महापौर यांना शिष्यवृत्ती देण्यात आली. आपल्या छात्रसैनिकांनी सामाजिक क्षेत्रातही कौतुकास्पद कामगिरी बजावली.

विद्यार्थ्यांचे वार्षिक प्रशिक्षण शिबीर अकोला येथे पार पडले. या शिबीरात महाविद्यालयातील छात्रसैनिकांनी घवघवीत यश संपादन केले. दरवर्षाची आपल्या महाविद्यालयाची परंपरा चालू ठेवत २६ जानेवारी प्रजासत्ताक दिन शिबीराकरीता SUO उल्हास ठाकरे, JUO सतिश महाले, JUO अमोल विसपूते यांची निवड झाली. SUO उल्हास ठाकरे व JUO अमोल विसपूते यांची ड्रिल व सांस्कृतिक कार्यक्रमातून निवड झाली तर JUO सतिश महाले याची ड्रिल व सामान्य ज्ञानाद्वारे निवड झाली. SUO उल्हास ठाकरे व JUO अमोल विसपूते यांनी गोल्ड मेडल मिळवून यश संपादन केले. या छात्रसैनिकांनी दिल्ली येथील शिबीरात घेतलेला सहभाग व त्यांनी आपल्या महाविद्यालयाचे केलेले प्रतिनिधीत्व खरोखरच गौरवाची बाब आहे.

यावर्षी 'बी' आणि 'सी' सर्टिफिकेट परीक्षेचा निकाल ९०% लागला. 'बी' सर्टीफिकेटमध्ये JUO अजीत भालेराव, JUO महेंद्र पाटील, JUO कैलास भदाणे, JUO आशिष गुरव, JUO निवृत्ती पाटील यांना 'ए' ग्रेड व इतर छात्रसैनिकांनीही यश संपादन केले. मुलींमध्ये SGT भावना मोहीते हिस 'बी' सर्टिफिकेट परिक्षेत 'ए' ग्रेड मिळाली.

मुलांच्या 'सी' सर्टिफिकेट परीक्षेत JUO गणेश चौक, JUO निखील चौधरी SGT चरणदास वैष्णव यांनी यश संपादन केले.

मुलींच्या 'सी' सर्टिफिकेट परीक्षेत JUO वैशाली वाणी व SGT कवीता नांदगावकर 'ए' ग्रेडमध्ये उत्तीर्ण झाल्या.

दरवर्षाप्रमाणे यावर्षीही गणेशोत्सवात बंदोबस्तासाठी छात्रसैनिकांनी पुरेपूर मदत केली. शासनाकडून या छात्रसैनिकांना प्रमाणपत्र देण्यात आले व छात्रसैनिकांनी केलेल्या कामगिरीबद्दल जळगाव जिल्ह्याचे पोलीस अधिक्षक डॉ. भूषणकुमार उपाध्याय यांच्या हस्ते कॅप्टन भालसिंग यांना स्मृतिचिन्ह देऊन गौरविण्यात आले.

२६ जानेवारी २००१ रोजी सकाळी प्राचार्यांच्या हस्ते ध्वजारोहण करण्यात आले. त्यानंतर वर्षभराच्या कामगिरीचा आढावा घेऊन छात्रसैनिकांना प्राचार्यांच्या हस्ते मेडल्स प्रदान करण्यात आले. त्यामध्ये SUO अमित जाखेटे यास 'बेस्ट सिनियर अंडर ऑफीसर', SUO राहुल चौधरी यास 'बेस्ट रनर', JUO कैलास भदाणे यास 'बेस्ट फायरर', JUO आशिष गुरव यास 'बेस्ट मॅप रिडींग', JUO प्रमोद लाडवंजारी यास 'बेस्ट रँक होल्डर', JUO महेंद्र पाटील यास 'बेस्ट ज्युनियर अंडर ऑफीसर' व SGT योगेश चव्हाण यास 'बेस्ट कॅडेट' व SGT सुनील शिंगाणे यास 'बेस्ट सर्व्हिस इन एन.सी.सी.' अशी पदके प्रदान करण्यात आली. तर मुलींमध्ये SUO भावना मोहीते हिस 'बेस्ट कॅडेट', SGT अर्चना वायकोळे हिस 'बेस्ट सर्व्हिस', CPL निशिगंधा महाजन 'मेडीकल', CPL प्राची चौधरी 'मॅपरिडींग' अशी पदके प्रदान करण्यात आली.

दरवर्षाप्रमाणे यावर्षीही २६ जानेवारी रोजी जिल्हा पोलीस ग्राऊंडवर आपल्या महाविद्यालयाचे छात्रसैनिक सहभागी झाले होते. तेथे विद्यार्थ्यांचे नेतृत्व प्लाटून कमांडर म्हणून SUO अमित जाखेटे तर सेकंडींग कमांडर SUO राहुल चौधरी हा होता तर

विद्यार्थिनींमध्ये प्लाटूनचे नेतृत्व अल्पना टेकाडे हिने केले. याशिवाय छात्रसैनिकांनी वर्षभरात विविध उपक्रमांमध्ये उत्स्फूर्तपणे भाग घेतला. वृक्षारोपण मोहीमेअंतर्गत छात्रसैनिकांनी विद्यापीठात जाऊन तेथे झाडे लावली. तसेच उनपदेव येथील सायकल एक्सपिडीशनमध्ये उत्साहाने भाग घेतला.

आमच्या विविध उपक्रमांना प्राचार्य अनिल राव, उपप्राचार्य एस.एस.राणे, उपप्राचार्य भोळे सर, प्राध्यापक वर्ग व कर्मचारी वर्ग यांचे नेहमी सहकार्य व प्रोत्साहन मिळत असते. त्यांच्या या सहकार्याबद्दल आम्ही त्यांचे आभारी आहोत. या सर्व उपक्रमांमुळे छात्रसैनिकांमध्ये एकता, शिस्त, बंधुत्व, साहस, आत्मविश्वास, संघर्ष करण्याची प्रवृत्ती, नेतृत्व या गुणांचा विकास होतो. छात्रसैनिकांनी अशीच जिद्द व चिकाटी पुढे चालू ठेवावी ही सदिच्छा आम्ही व्यक्त करतो.

मेजर
प्रा.आर.आर.भालसिंग
ऑफीसर कॅडेट
करुणा सपकाळे

कला व सांस्कृतिक मंडळ

मंडळातर्फे ११ जानेवारी २००१ रोजी पुण्याचे प्रसिध्द साहित्यिक श्री. द.मा.मिरासदार यांचे 'विनोदाचे आख्यान' आयोजित करण्यात आले. व्याख्यानाची प्राचार्य राव यांच्या अध्यक्षतेखाली सांगता झाली.

दिनांक १६ सप्टेबर २००० रोजी पारोळा महाविद्यालयात आयोजित प्रतिभा संगम कार्यक्रमात दोन विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला आणि आपल्या कलागुणांचे कौशल्य पणास लावले. त्यात कथेसाठी कु. स्वाती शिरुडे हिस प्रथम क्रमांक तर कु. मूदिना पटेल हिस दुसरा क्रमांक प्राप्त झाला. दिनांक २२, २३ सप्टेबर २००० अहमदनगर येथे दोन विद्यार्थ्यांना प्रा.कु.विद्या व्यवहारे यांचे समवेत वक्तृत्व स्पर्धेत सहभागी होण्यासाठी पाठविण्यात आले. तसेच दिनांक २१, २२, २३ सप्टेबर २००० रोजी नाशिक येथे मंडळाच्या वतीने श्री. योगेश बोरसे (एफ.वाय.बी.ए.) आणि अमित महाबळ (एस.वाय.बी.ए.) यांनी वक्तृत्व स्पर्धेत भाग घेतला. तसेच दिनांक २१ सप्टेबर ते २४ सप्टेबर २००० या कालावधीत चार विद्यार्थी विद्यार्थिनींनी नांदेड येथे प्रतिभा संगम कार्यक्रमात सहभाग दिला व घवघवीत यश संपादन केले.

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठातर्फे आयोजित युवक महोत्सवात सहभागी होण्यासाठी चोपडा, नवापूर आणि साक्री महाविद्यालयात तीन विद्यार्थी-विद्यार्थिनींना पाठविण्यात आले. त्यात शास्त्रीय नृत्यात कु. लिना कावडीया, हीने सुवर्णपदक प्राप्त केले. वक्तृत्व स्पर्धेत श्री. भरत चौधरी याने सुवर्णपदक मिळविले. तर गीत गायनात श्री. गणेश खडके यांनी ताम्र पदक प्राप्त केले.

प्रा.ए.पी.चौधरी
चेअरमन, कला व सांस्कृतिक मंडळ

गुजराथ भूकंप निधी मोहिम

मुळजी जेठा महाविद्यालयात सर्व प्राध्यापक, प्राध्यापिका, शिक्षकेतर कर्मचारी, विद्यार्थी-विद्यार्थिनींची प्राचार्य श्री. अनिल राव यांच्या अध्यक्षतेखाली सभा संपन्न होऊन त्यात गुजराथ येथील भूकंप पिडीतांना मदत करण्यासाठी निरनिराळे कार्यक्रम राबविण्याचे निश्चित झाले. या कार्यक्रमाच्या कार्यवाहीसाठी एका समितीची स्थापना करण्यात येऊन त्या समितीचे प्रमुख प्रा. श्री. ए.पी.चौधरी (संरक्षणशास्त्र) यांनी काम पहावे असे ठरविण्यात आले आहे.

महाविद्यालयीन विद्यार्थी-विद्यार्थिनींनी महाविद्यालय प्रांगणात भूकंपनिधी संकलनाची मोहिम सुरु केली त्या अंतर्गत रोख रक्कम जमविण्यात आली. तसेच विद्यार्थी-विद्यार्थिनींनी शहरातील घराघरातून वृत्तपत्राची रद्दी एकत्र केली. विद्यार्थ्यांनी सुमारे ८०० किलो रद्दी एकत्रित केली. ती रद्दी विकून आलेले पैसे भूकंपनिधीत समाविष्ट करण्याचे आश्वासन प्राचार्य साहेबांनी दिले. महाविद्यालयाचे कर्मचारी, प्राध्यापक आणि विद्यार्थी व विद्यार्थिनींच्या वतीने रु. १,११,९७८ /- भूकंप निधीसाठी देण्यात आले. संबंधित रक्कम उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठाचे कुलगुरु मा. डॉ.श्री.एस.एफ.पाटील यांचेकडे सुपूर्द करण्यात आली.

साहित्य मंडळ

साहित्य मंडळ आणि पत्रकारिता विभागाच्या संयुक्त विद्यमाने खालील प्रमाणे विविध व्याख्याने आयोजित करण्यात आली.

१) श्री. विजय रणदिवे (आकाशवाणी केंद्र - औरंगाबाद)
''विनोदाचे जीवनातील स्थान''

२) प्रा. डॉ.विश्वास पाटील (हिंदी विभाग - शहादा)
''साहित्य आणि समाज''

३) श्री. सुधीर जोगळेकर (दै. लोकसत्ता - प्रादेशिक विभाग-मुंबई)
''मराठीचे भवितव्य''

४) श्री. जगदीश राव (आकाशवाणी केंद्र - जळगाव)
''खानदेशी तमाशा''

५) श्री. अनिलराव देशमुख (केंद्राधिकारी, आकाशवाणी, जळगाव)
श्री. विजयराव मानकर (सहा.संचालक, महिला व जनसंपर्क - नाशिक)
''पत्रकार दिन'' (बाळशास्त्री जांभेकर दिन)

६) प्रा.म.सु.पगारे (तौल.साहित्याभ्यास व भाषा विभाग)
उ.म.वि. जळगाव.
(अहिराणी बोली व लोकगीते)

७) श्री. गिरीश प्रभुणे (पुणे)
''भटक्या विमुक्तांचे लोकजीवन''

प्रा.डॉ.किसन पाटील
अध्यक्ष - साहित्य मंडळ

(फोर्ड फाऊंडेशन अमेरीका पुरस्कृत)

परिसर विविधता प्रकल्प

आपला देश हा विविधतेने नटलेला देश आहे. आपल्या देशात अनेक जाती, पंथ, धर्माचे लोक हजारो वर्षांपासून एकत्र राहत आहे. भिन्न संस्कृती कायम ठेऊन ती वृध्दींगत व्हावी, एकमेकांच्या संस्कृतीचा, परंपरांचा आदर व्हावा ह्या उद्देशाने उच्च शिक्षण घेत असलेल्या विद्यार्थ्यांमध्ये बंधुभाव, एकता, सामाजिकता निर्माण व्हावी म्हणून अमेरीकेद्वारा भारतात २५० महाविद्यालये व विविध विद्यापीठांमध्ये १९९४-९५ पासून एकूण १२ राज्यांमध्ये परिसर विविधता प्रकल्प राबविला जात आहे. जिथे-जिथे नैसर्गिक भिन्नता आहे तिथे हा प्रकल्प राबविला जात आहे. भारतातील इतर विद्यापीठा प्रमाणे पश्चिम विभागात उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ जळगाव इथेही हा प्रकल्प कार्यरत आहे. उ.म.वि. शी संलग्न असलेल्या आमच्या महाविद्यालयातही हा प्रकल्प १९९८ पासून राबविला जात आहे.

आमच्या महाविद्यालयात २०००-२००१ ह्या शैक्षणिक वर्षात परिसर विविधता प्रकल्पांतर्गत जी विविध व्याख्याने, कार्यशाळा, निवासी शिबीरे घेण्यात आली त्याचा हा संक्षिप्त वृतांत वाचकांसमोर सादर करतांना विशेष आनंद होत आहे.

✲ परिसर विविधता प्रकल्पाचे उद्घाटन :- शैक्षणिक वर्ष २०००-२००१ च्या कार्यक्रमांची सुरुवात औरंगाबादच्या समाजसेवीका आणि पत्रकार श्रीमती मंगला खिंवसरा यांच्या व्याख्यानाने झाली. दि. ३१/७/२००० रोजी ह्या कार्यक्रमाने परिसर विविधता प्रकल्पाचे उद्घाटन झाले. व्याख्यानाचा विषय होता - ''सावित्रीबाई फुले आणि स्त्री मुक्ति आंदोलन'' ह्या कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी उपप्राचार्य डॉ.एस.एस.राणे हे होते. कार्यक्रमाचे सूत्रसंचालन प्रा. सुरेश तायडे यांनी केले तर कार्यक्रमाच्या यशस्वीतेसाठी प्रा. परदेशी यांचे सहकार्य लाभले.

✲ एकदिवसीय कार्यशाळा (फक्त मुलींसाठी) :- परिसर विविधता प्रकल्पांतर्गत फक्त विद्यार्थिनींसाठी एक दिवसाच्या कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले. सदर कार्यशाळेच्या उद्घाटनास श्रीमती लिना मेहेंदळे (I.A.S.) सहसचिव महिला आयोग नवी दिल्ली ह्या उपस्थित होत्या. तर प्रमुख पाहुणे म्हणून प्रा. डॉ.एस.डब्ल्यू.देशपांडे उपस्थित होते. ह्या कार्यशाळेत मु.जे.महाविद्यालय, डॉ. बेंडाळे महिला महाविद्यालय, आय.एम.आर. थीम कॉलेज च्या एकूण ६० विद्यार्थिनींनी भाग घेतला. ह्या कार्यशाळेच्या उद्घाटन सोहळ्याच्या अध्यक्षस्थानी मा. प्राचार्य, अनिल राव हे होते. समारोप श्रीमती ज्योती बेंडाळे यांच्या प्रमुख उपस्थितीत पार पडला. कार्यक्रमाचे सूत्रसंचलन व संयोजन प्रा. सुरेश तायडे यांनी केले तर प्रा. डॉ. राणे, प्रा. परदेशी, प्रा. बोंडे सर इ. मान्यवरांचे मार्गदर्शन लाभले. कार्यक्रमाच्या यशस्वीतेसाठी प्रा.सौ.शोभा चौधरी, प्रा.सौ.महाजन, प्रा.सौ.देशपांडे, प्रा.कल्पना नंदनवार, प्रा.डॉ.विद्या व्यवहारे व इतर प्राध्यापकांचे सहकार्य लाभले.

✲ ओळख अरुणाचल प्रदेशाची :- दि. ११/९/२००० रोजी मा. प्राचार्य यांचे अध्यक्षतेखाली ओळख अरुणाचलची हा प्रकट मुलाखतीवर आधारीत कार्यक्रम घेण्यात आला. सदर कार्यक्रमासाठी अरुणाचल प्रदेशाच्या विवेकानंद केंद्राचे कार्य करणाऱ्या व महाराष्ट्रात उच्च शिक्षण घेणाऱ्या दोन विद्यार्थिनी - कु. लिसा लोमडोब, कु. जयंती पार्टीन उपस्थित होत्या. त्यांनी अरुणाचल प्रदेशातील परंपरा, संस्कृति, खान-पान, केशभूषा, रितीरीवाज आदिंवर प्रकाश टाकला नंतर काही शिक्षकांनी व विद्यार्थ्यांनी विचारलेल्या प्रश्नांना उत्तरे दिली.

✲ सायकल रॅली :- परिसर विविधता प्रकल्पांतर्गत आमच्या विद्यार्थ्यांनी सायकल रॅलीचे आयोजन केले. अंधश्रध्दा निर्मुलन व्यसनमुक्ती समाजसुधार इ. उद्देशाने प्रेरित होऊन महाविद्यालयातील १० विद्यार्थी सायकल रॅलीसाठी निघाले. ही रॅली जळगाव, भुसावळ, वरणगाव, तळवेल, कोथळी, मुक्ताईनगर, पूर्णाड, नायगाव, पिंप्री, अंतुर्ली, खिरवड, रावेर, विवरा, सावदा, पिंपरुड, फैजपूर, यावल, इदगाव पुन्हा जळगाव असा ५ तालुक्यांचा प्रवास केला. विद्यार्थ्यांनी गीतं, भारुड, नकला, पथनाट्य आदि कार्यक्रम सादर केले. सायकल रॅलीच्या उद्घाटन प्रसंगी मा.डॉ.एस.बी.चिंचोलकर (उ.म.वि.) मा. प्राचार्य, उपप्राचार्य, प्रा. सुरेश तायडे, प्रा. परदेशी व अनेक शिक्षक, शिक्षकेतर कर्मचारी उपस्थित होते. ह्या सायकल रॅलीत - समीर घोडेस्वार, राहुल वडनेरे, जितेंद्र ठाकरे, नरेंद्र जगताप, ललित पारधे, मुकुंद वाणी, अविनाश महाजन, निलाश बोराखेडे, पिंटू कोळी, गणेश चौक इ. नी भाग घेतला.

* व्याख्यान :- परिसर विविधता प्रकल्पांतर्गत अनेक व्याख्यानांचे आयोजन केले जाते. ह्या व्याख्यान मालेत शहाद्याचे गांधीवादी विचारवंत गांधी साहित्याचे गाढे अभ्यासक प्रा.डॉ.विश्वास पाटील यांचे 'साहित्य आणि समाज' या विषयावर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले होते. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी प्रा.ए.बी.पाटील हे होते. प्रास्ताविक डॉ.के.एम.पाटील यांनी तर सूत्रसंचालन प्रा.सुरेश तायडे यांनी केले. कार्यक्रमाच्या यशस्वीतेसाठी मराठी विभाग, साहित्य मंडळ, हिन्दी विभाग व अनेक प्राध्यापकांचे सहकार्य मिळाले.

* व्याख्यानांच्या मालिकेत पुण्याचे सुप्रसिध्द समाज कार्यकर्ते डॉ.गिरीश प्रभुणे यांच्या व्याख्यानाचा कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला. त्यांच्या व्याख्यानाचा विषय होता - ''ओळख अनुसूचित जमातीची'' कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी महाविद्यालयाचे उपप्राचार्य डॉ.राणे हे होते. नंतर प्रश्नोत्तरांचा कार्यक्रम झाला. कार्यक्रमासाठी प्रा. परदेशी, प्रा. गोखले, तिन्ही उपप्राचार्यांचे मार्गदर्शन लाभले. सूत्रसंचलन, प्रास्ताविक प्रा. सुरेश तायडे यांनी केले.

* परिसर विविधता अंतर्गत ''व्यक्तिमत्व विकास'' ह्या विषयावर नागपूरचे सुप्रसिध्द मानसोपचार तज्ञ डॉ.डी.एस.जनबंधू यांच्या व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी उपप्राचार्य डॉ.एस.एस.राणे होत. प्रमुख अतिथि म्हणून धुळ्याच्या विद्यार्थिनी महाविद्यालयाचे डॉ.बी.टी.लभाने हे होते. कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक, सूत्रसंचलन प्रा. सुरेश तायडे यांनी, तर आभार प्रदर्शन डॉ.विद्या व्यवहारे यांनी केले.

* चाळीसगाव येथे शिबीरासाठी विद्यार्थी :- दि. २४, २५, २६, २७ डिसें. २००० ह्या दरम्यान चाळीसगाव येथील राष्ट्रीय महाविद्यालयात ४ दिवसीय राष्ट्रीय स्तरावरील पर्यावरण परिषदेचे आयोजन करण्यात आले होते. सदर परिषदेत महाविद्यालयातील दीपक सुरेश पाटील, हरिष तिवारी, विजय रोकडे, कु. संध्या साळवे, कु. जयश्री पाटील हे विद्यार्थी सहभागी झाले. ह्या परिषदेत दीपक पाटील व हरिष तिवारी यांनी शोध निबंधाचे वाचन केले. संघव्यवस्थापक म्हणून प्रा. सुरेश तायडे हे सहभागी झाले.

* रक्तदान शिबीर :- महाविद्यालय परिसरात दि. ३०/१२/२००० रोजी परिसर विविधता, प्रकल्पांतर्गत रक्तदान शिबीराचे आयोजन करण्यात आले. त्यात ८० विद्यार्थ्यांनी रक्तदान केले. ह्या शिबीरात प्रा.सुरेश तायडे, प्रा.डॉ.सुवर्णा शेटे व इतर प्राध्यापकांनीही रक्तदान केले. ह्या कामी गोळवलकर रक्तपेढीचे सहकार्य लाभले.

* नेत्रदान संकल्प शिबीर :- महाविद्यालय परिसरात दि. ३०/१२/२००० रोजी हिन्दी विभागाच्या, एन.एस.एस., एन.सी.सी. च्या विद्यार्थ्यांनी प्रा.ए.बी.पाटील, प्रा.डॉ.मालती जावळे, प्रा. सुरेश तायडे, प्रा.एम.एम.परदेशी, प्रा.भारंबे, प्रा.भालसिंग यांच्या प्रेरणेने नेत्रदान संकल्प शिबीराचे आयोजन करण्यात आले. त्यात प्राध्यापक, विद्यार्थी मिळून ८० फॉर्म भरुन नेत्रदानाचा संकल्प करण्यात आला. हे शिबीर यशस्वीतेसाठी अनेक प्राध्यापकांचे, शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांचे सहकार्य लाभले.

* फूडफेस्टीव्हल :- महाविद्यालय परिसरातील बागेत दि. ३०/१२/२००० रोजी फूडफेस्टीव्हल चे आयोजन करण्यात आले. त्यात विविध प्रांतातील खाद्य पदार्थ, पक्वांनाचे एकूण १५ स्टॉल लावण्यात आले. प्रदर्शन व विक्री अशा स्वरुपात ह्या फेस्टीव्हल साठी प्रा.कु.हेमलता भारंबे व त्यांचे समितीतील सहकारी प्राध्यापकांचे सहकार्य लाभले. प्रथम तीन स्पर्धक विद्यार्थिनींना पुरस्कार देण्यात आले.

* व्याख्यान :- पुण्याचे सुप्रसिध्द विचारवंत व राज्यशास्त्राचे गाढे अभ्यासक पुणे विद्यापीठाचे माजी प्रो.व्ही.सी. डॉ.शं.ना.नवलगुदकरांचे ''विद्यार्थ्या समोरील २१ व्या शतकातील आव्हाने'' या विषयावर अभ्यासपूर्ण भाषण झाले. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी महाविद्यालयाचे मा. प्राचार्य राव हे होते. प्रमुख पाहुणे म्हणून उपप्राचार्य राणे व प्रा. बिराजदार हे होते. प्रास्ताविक व सूत्रसंचलन प्रा. सुरेश तायडे यांनी, परिचय प्रा.एम.एम.परदेशी यांनी तर आभार प्रदर्शन प्रा. नंदकुमार भारंबे यांनी केले.

* निवासी शिबीर :- दि. १९, २०, २१ जाने. २००१ ह्या तीन दिवसाचे दरम्यान कुऱ्हाकाकोडा ता. मुक्ताईनगर जि. जळगाव येथील आश्रमशाळेत निवासी शिबीराचे आयोजन करण्यात आले. ह्या निवासी शिबीराच्या उद्घाटन प्रसंगी विद्यार्थी कल्याण (उ.म.वि.) चे संचालक, प्रा. विलास चव्हाण हे होते. अध्यक्षस्थानी प्राचार्य अनिल राव हे होते. उद्घाटन सोहळ्यास श्रीमती खडसे महाविद्यालय, मुक्ताईनगर चे प्राचार्य व्ही.आर.पाटील, डॉ.मोरवंचीकर (औरंगाबाद) माजी जि.प.प्रभारी अध्यक्ष पुरणमल चौधरी, प्रमोद शिवलकर, मुख्याध्यापक, सरपंच, ग्रा.प. सदस्य व ग्रामस्थ उपस्थित होते. समारोपा प्रसंगी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठाचे कुलसचिव मा.डॉ.के.बी.पाटील प्रमुख पाहुणे

म्हणून उपस्थित राहून मार्गदर्शन केले. ह्या निवासी शिबीराचा मुख्य विषय होता - ''भारतीय संस्कृती आणि सामाजिक समरसता''. ह्या शिबीरात परिसर विविधता प्रकल्पांतर्गत येणाऱ्या महाविद्यालयाचे एकूण ४५ विद्यार्थी सहभागी झाले. त्यात डॉ. अण्णासाहेब बेंडाळे महिला महाविद्यालय, राष्ट्रीय कॉलेज, चाळीसगाव, जी.टी.पी.कॉलेज नंदूरबार, महिला महाविद्यालय नंदुरबार, आर.सी.पटेल महाविद्यालय शिरपूर, मु.जे.महाविद्यालय तसेच श्रीमती खडसे महाविद्यालयाचे विद्यार्थी सहभागी झाले होते. ह्या शिबीरात श्री.डॉ.मोरवंचीकर (औरंगाबाद), प्रा.डॉ.श्रीराम परिहार (खंडवा - एम.पी.) प्रा.ए.बी.पाटील, प्रा.डॉ.तेजपाल चौधरी, डॉ. किसन पाटील, प्रा. रमेश महाजन (धरणगांव) इ. मान्यवरांचे मार्गदर्शन लाभले. कुऱ्हाकाकोडा परिसरातील पाड्यांवर विद्यार्थ्यांनी भेटी देऊन तेथील भाषा, परंपरा, राहणीमान, संस्कृतिचा अभ्यास केला. ह्या शिबीरात श्री. प्रमोद सिवलकरांची मुलाखत विद्यार्थ्यांनी घेतली. विविध विषयांवर गटचर्चा, प्रश्नोत्तरे, सांस्कृतिक कार्यक्रम झाले. ह्या निवासी शिबीरात उपप्राचार्य, अनेक मान्यवर व महाविद्यालयातील प्राध्यापकांनी भेटी दिल्या. ह्या शिबीराच्या यशस्वीतेसाठी आश्रमशाळेच्या सर्व शिक्षकवृंद, कर्मचारी यांनी सहकार्य केले. मान्यवर सरपंच, त्यांचे सर्व मा. सदस्य, ग्रामस्थ व मा. पुरणमल चौधरी त्यांच्या मित्राचे श्री.मा.प्रमोद सिवलकर व त्यांच्या सर्व मित्रांचे, सहकाऱ्यांचे, कर्मचाऱ्यांचे अनमोल सहकार्य लाभले. संपूर्ण संयोजनाची जबाबदारी प्रा. सुरेश तायडे यांनी सांभाळली. तर त्यांना प्रा. परदेशी यांचे अनमोल सहकार्य लाभले. तसेच प्रा.सौ.प्रज्ञा जंगले, प्रा.कु.सुरेखा पालवे, प्रा.सौ.महाजन, डॉ.जे.एन.चौधरी, प्रा.ए.जे.चौधरी, प्रा.मिरुड, प्रा.एस.के.भोळे, प्रा.कुलकर्णी, प्रा.भारंबे, प्रा.वळवी, प्रा.इंगळे व इतर बऱ्याच प्राध्यापकांचे सहकार्य लाभले. श्री. राजेंद्र भालेराव, श्री कापुरे व श्री किशोर पाटील यांचेही सहकार्य लाभले.

* उ.म.वि. मध्ये कार्यशाळा :- दि. २/२/२००१ रोजी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठात समन्वयक व प्राचार्यांसाठी एकदिवसाच्या कार्यशाळेचे आयोजन उ.म.वि. व मु.जे. महाविद्यालयाचे संयुक्त विद्यमाने झाले. सदर कार्यशाळेच्या उद्घाटना प्रसंगी अमेरीकेचे डॉ.एडगर बॅकहेम (फाऊंडर मेंबर, फोर्डफाऊंडेशन) हे प्रमुख पाहुणे म्हणून उपस्थित होते. अध्यक्षस्थानी मा. कुलगुरु एस.एफ.पाटील हे होते. डॉ. बॅकहेम यांनी मार्गदर्शन करुन शिक्षक विद्यार्थी यांच्याशी सुसंवाद साधला. सदर कार्यक्रमात मा. डॉ.के.बी.पाटील व मा. डॉ.एस.बी.चिंचोलकरांची प्रमुख उपस्थिती होती. ह्या एकदिवसीय कार्यशाळेत आमच्या महाविद्यालयाचे परिसर विविधता प्रकल्पाचे समन्वयक प्रा.एम.एम.परदेशी व प्रा. सुरेश तायडे हे उपस्थित होते.

* सांस्कृतिक कार्यक्रम :- दि. २/२/२००१ च्या सायंकाळी उ.म.वि. परिसरात डॉ.बॅकहेम यांचेसमोर विविध गुणदर्शनाचा कार्यक्रम झाला. त्यात मु.जे. महाविद्यालय, डॉ.अण्णासाहेब बेंडाळे महिला महाविद्यालय व उ.म.वि. यांनी भाग घेतला. व सांस्कृतिक कार्यक्रम सादर केला. त्यात ३० विद्यार्थी विद्यार्थिनींनी सहभाग घेतला. ह्या सांस्कृतिक कार्यक्रमाच्या यशस्वीतेसाठी प्रा. शरदचंद्र छापेकर, प्रा.सौ.बिराजदार, प्रा.सौ.प्रज्ञा राणे यांचे अनमोल सहकार्य लाभले.

* डॉ. बॅकहेम यांची महाविद्यालयास भेट :- दि. ३/२/२००१ शनिवार रोजी सकाळी ठीक १०-०० वाजता अमेरीकेचे फोर्ड फाऊंडेशनचे फाऊंडर मेंबर डॉ.एडगर बॅकहेम यांनी महाविद्यालयास भेट देऊन ३ वर्षात परिसर विविधता प्रकल्पांतर्गत झालेल्या कार्यक्रमाची पाहणी केली. त्यांनी प्राध्यापक व विद्यार्थी यांना मार्गदर्शन करुन संवाद साधला. त्यांचे आगमना प्रित्यर्थ छायाचित्र प्रदर्शनाचे आयोजन करण्यात आले होते. त्यांचे हस्ते ३ वर्षात झालेल्या कार्यक्रमाची माहिती देणाऱ्या पुस्तीकेचे प्रकाशन ही झाले. अध्यक्षस्थानी मा. अनिल राव (प्राचार्य) हे होते. डॉ.बॅकहेम यांचे स्वागतासाठी परिसर सुशोभीकरण व रांगोळी प्रदर्शन ही करण्यात आले होते. त्यासाठी प्राचार्य, उपप्राचार्यांचे मार्गदर्शन लाभले. कार्यक्रमाच्या यशस्वीतेसाठी प्रा.सौ.मानुधने, प्रा.वाणी, प्रा.सुरेश जावळे, प्रा.छापेकर, प्रा.कु.भारंबे, प्रा.सौ.बिराजदार, प्रा. परदेशी, प्रा.सुरेश तायडे, प्रा.इंगळे व इतर प्राध्यापकांचे सहकार्य लाभले.

* वहीगायन महोत्सव :- दि. ४/२/२००१ रविवार रोजी वाघाडे ता. रावेर येथे फोर्ड फाऊंडेशन यु.जी.सी. यांचे संयुक्त विद्यमाने व वाघाडे ग्रामस्थांच्या सहकार्याने वहीगायन स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले. वाघोड येथील श्री सिताराम मुंजोबाच्या यात्रेचे निमित्त साधून ही स्पर्धा घेण्यात आली. ह्या स्पर्धेचे उद्घाटन प्रा.सु.का.जोशी यांचे हस्ते व जिल्हा माहिती अधिकारी श्री. गणेश मुळे यांचे प्रमुख उपस्थितीत झाले. ह्या वहीगायन स्पर्धेसाठी वाघोड, रावेर, केऱ्हाळा बु।।, अहिरवाडी, विवरा बु।।, विवरा खुर्द, मोरगाव, दसनूर, लुमखेडा, खानापूर, रसलपूर, बलवाडी, भावसा (म.प्र.), बंभाडा (म.प्र.) इ. ठिकाणच्या २० वहीगायन

फडांनी भाग घेतला. ह्या स्पर्धेत प्रथम क्रमांक वाघोड, द्वितीय क्रमांक बंभाडा, तृतीय क्रमांक खानापूर व वाघोडे यांना विभागून पातोंडी व लुमखेडा यांना उत्तेजनार्थ चौथे, आणि पाचवे शिरसोदा व विवरा यांना विभागून उत्तेजनार्थ बक्षीस मिळाले. हा वहीगायनाचा कार्यक्रम सलग १२ तास सुरु होता. शेवटी बक्षिस वितरण श्रीमती शेवंताबाई जाधव (जि.प.सदस्य) यांचे हस्ते झाले. ह्या वहीगायन स्पर्धेच्या परीक्षकाचे काम प्रा. सुरेश तायडे व श्री. प्रभुदत्त मिसर यांनी पाहिले. कार्यक्रमाचे सूत्रसंचलन श्री. मधु वाघोडकर यांनी केले. प्रास्ताविक, आभार व संपूर्ण संयोजनाची जबाबदारी डॉ. किसन पाटील यांनी सांभाळली. ह्या कार्यक्रमाच्या प्रसंगी वाघोडचे सरपंच मधुकर महाजन, माजी सरपंच लक्ष्मीकांत महाजन, सर्व ग्रामपंचायत सदस्य, श्री. साहेबराव बागुल, प्रा. प्रकाश सपकाळे, जयवंत महाजन (गोवा), डॉ. वानखेडे (रावेर), डॉ. धनंजय महाजन, जगन्नाथ सातव, बाजीराव महाजन आदि मान्यवर मंचावर उपस्थित होते.

ह्या कार्यक्रमासाठी परिसरातील व तालुक्यातील ११-१२ शे लोक उपस्थित होते. ह्या कार्यक्रमा प्रसंगी श्री. नरेंद्र श्रावण महाजन (वाघोड) यांनी स्नेहभोजन देऊन अन्नदान केले. तसेच मु.जे. चा मराठी विभाग, विद्यार्थी, शिक्षकेतर कर्मचारी श्री. किशोर पाटील यांचेही सहकार्य लाभले.

※ परिसर सुशोभीकरण :- महाविद्यालय परिसर नेहमी आल्हाददायक व आकर्षक राहावा, सतत सुंदर व हिरवागार राहावा म्हणून नवनविन वृक्ष, कलमा लावणे, संगोपन करणे, सजवणे, कटींग करणे इ. कामे प्रा. वाणी यांचे मार्गदर्शनाखाली त्यांचे सहकारी व विद्यार्थ्यांनी केले व परिसर सुंदर ठेवला.

※ विद्यार्थी-शिक्षक पालक योजना :- परिसर विविधता प्रकल्पांतर्गत आमचे महाविद्यालयात विद्यार्थी शिक्षक पालक योजना राबविण्यात आली. विद्यार्थ्यांच्या समस्या सोडवणे, त्यांना मार्गदर्शन करणे, त्यांचेशी कम्युनिकेशन ठेवणे, त्यांच्या परिस्थितीची विचारपूस करणे तसेच विद्यार्थ्याप्रमाणे त्यांच्या पालकांशी संवाद साधणे इ. कार्य ह्या प्रकल्पाद्वारे केली. काहीवेळेस विद्यार्थी गोंधळलेले असतात. त्यांचे प्रश्न, समस्या विचारुन त्या सोडविण्याचा प्रयत्न शिक्षक करतात.

※ स्टुडंटस् कौंसिलींग सेंटर :- परिसर विविधता प्रकल्पांतर्गत सतत ३ वर्षापासून ही योजना आमच्या महाविद्यालयात कार्यरत आहेत. ह्या योजनेमुळे विद्यार्थ्यांमध्ये आत्मविश्वास जागृत होत आहे. त्यांचेत क्षमता निर्माण होत आहे. ते आता स्वतः विचार करु लागले आहेत व निर्णय घेऊ लागले आहेत. त्यांना जीवनात यशस्वी होण्यासाठी व स्पर्धा परीक्षेत यशस्वी होण्याच्या दृष्टीने तसेच भावी आयुष्याच्या वाटा मिळाव्या म्हणून मार्गदर्शन केले जाते. त्यात प्रा.साळवे, प्रा.परदेशी, प्रा.एस.आर.पाटील, प्रा.छापेकर, प्रा.इंगळे, प्रा.वळवी इ. चे सहकार्य लाभले.

※ प्रदूषण विरहीत दिवस :- मा. प्राचार्य श्री. अनिल राव यांचे प्रेरणेने व मार्गदर्शनाने विद्यार्थी कौंसिलने असा निर्णय ह्या शैक्षणिक वर्षापासून घेतला की सर्व विद्यार्थी, शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचारी दर मंगळवारी महाविद्यालयात कोणतेही वाहन आणणारी नाही. प्रदूषणाला आळा घालण्याच्या व परदेशी चलनाच्या दृष्टीने हे एक क्रांतिकारी पाऊलच म्हणावे लागेल. सर्व मिळून हा अभिनंदनीय निर्णय घेतला. ह्यात शिक्षक, शिक्षकेतर कर्मचारी व विद्यार्थी सर्वच स्वेच्छेने सहभागी होऊन राष्ट्रीय कार्य करीत आहेत.

※ तसे आमचे महाविद्यालयात कमवाशिका ही योजनाही राबविण्यात येते. त्यात अनेक गरीब होतकरु विद्यार्थी स्वतः काम करतात व शिकतात.

ह्या वर्षभरात जे विविध कार्यक्रम, स्पर्धा, शिबीर, व्याख्यानं महाविद्यालयात आयोजित केले त्या सर्वांच्या यशस्वीतेसाठी प्राचार्य अनिल राव, उपप्राचार्य डॉ.राणे, उपप्राचार्य कोल्हे, उपप्राचार्य बोंडे यांचे मार्गदर्शन व सहकार्य लाभले. तसेच कार्यक्रमाच्या आयोजनात अनेक प्राध्यापकांचे, शिक्षकेतर कर्मचारी वृंदाचे, विद्यार्थ्यांचे सहकार्य लाभले. तसेच परिसर विविधता प्रकल्प राबविण्यासाठी ज्या विविध समित्या स्थापन करण्यात आल्या त्यांचे चेअरमन व सहकारी शिक्षक यांनीही प्रयत्न केले. व कार्यक्रम यशस्वी केले. युवती सभा, साहित्य व सांस्कृतिक मंडळ, वादविवाद मंडळ, कला मंडळ, एन.एस.एस., एन.सी.सी. कार्यालय ह्या सर्वांचे अनमोल सहकार्य लाभले म्हणून परिसर विविधता प्रकल्प यशस्वीरित्या राबवता आला. ह्या सर्व घटकांप्रती आभार व्यक्त करुन सर्वांना शुभेच्छा!

धन्यवाद!

प्रा.एम.एम.परदेशी
समन्वयक, परिसर विविधता प्रकल्प

प्रा. सुरेश तायडे
समन्वयक, परिसर विविधता प्रकल्प

संशोधनाच्या दिशेने

महाविद्यालयाच्या कला, वाणिज्य व विज्ञान या सर्व शाखांमध्ये संशोधन कार्य सुरु आहे. महाविद्यालयातील वनस्पतीशास्त्र, प्राणिशास्त्र आणि रसायनशास्त्र या विभागातील प्रयोगशाळांना उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठाकडून संशोधन दर्जा प्राप्त झाला आहे. महाविद्यालयाच्या काही ज्येष्ठ प्राध्यापकांच्या मार्गदर्शनाखाली विद्यापीठ अनुदान आयोजित फॅकल्टी डेव्हलपमेंट या योजनेअंतर्गत काही प्राध्यापक संशोधन करीत आहेत ही अत्यंत समाधानाची बाब आहे.

विद्यापीठ अनुदान आयोगातर्फे यंदा पुरस्कृत झालेले प्राध्यापकांचे संशोधन प्रकल्प :

""Title of Research project & Name of the teacher

1) ""Vibrational Kinetics of Nitrogen discharge plasma" - Prof.S.S.Tongaokar

2) ""Kinetics and Thermodynamic studies for depolymerization of polyster waste" - Prof.V.S.Zope

3) ""Role of SBI's agricultural finance policy in agricultural development (with special reference to Jalgaon District)" - Prof.N.S.Borse

4) A study of militory survey and strategic structure of Ashirgad, a natural fort - Prof.A.P.Chaudhari

अभिनंदनीय वाटचाल

※ मराठी विभागातील प्रा. जगन्नाथ रामभाऊ बडगे यांना उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठाने पी.एच.डी. पदवी प्रदान केली. त्यांचे हार्दिक अभिनंदन. प्रा. बडगे यांच्या निबंधाचे शिर्षक ''कविवर्य कुसुमाग्रज तथा वि.वा.शिरवाडकर यांच्या समग्र वाङमयातून दिसून येणारा मानवतावादी दृष्टीकोन'' असे होते. त्यांनी प्रा.डॉ.सौ.प्रमिला भिरुड यांच्या मार्गदर्शनाखाली संशोधन केले.

※ इतिहास विभागातील प्रा.के.के.वळवी हे विद्यापीठ अनुदान आयोगातर्फे घेतलेल्या 'नेट' परीक्षेत उत्तीर्ण झालेत. त्यांचे हार्दिक अभिनंदन.

※ वाणिज्य विभागातील प्रा. कु.सुरेखा पालवे ह्या विद्यापीठ अनुदान आयोगातर्फे घेतलेल्या 'नेट' परीक्षेत उत्तीर्ण झाल्या. त्यांचे हार्दिक अभिनंदन.

प्राध्यापकांचे विशेष कार्य

प्रा. डॉ. सौ. शोभा नेमाडे

जुलै २०००, योजना मासिकात लेख प्रकाशित

विषय - ''मानवी विकास आणि भारत - एक विश्लेषण''

•

प्रा. डॉ. किसन पाटील

१) २५ वी महाराष्ट्र लोकसाहित्य परिषद, औरंगाबाद

शोधनिबंध ''खानदेशातील लग्न परंपरा आणि परिवर्तन''

२) दै. लोकमत दिवाळी अंक २०००

लेख - ''फुले - आंबेडकरांच्या विचारांचा परिवर्तनवादी साहित्यावरील प्रभाव''

•

प्रा. सुरेश तायडे

२४ - २७ डिसेंबर २०००, चाळीसगाव येथील राष्ट्रीय महाविद्यालयात आयोजित राष्ट्रीय स्तरावरील ''पर्यावरण परिषदेत'' सहभाग

प्राध्यापकांचे विशेष कार्य

*** Dr. R.T.Chaudhari (Physics Deptt.)** Presented a research paper entitled ""Study of Floorescence spectra of Copolymer of 5-7 OH-4 Methyle Coumarin in different solvents" at National Seminar on Luminescence and its applications, held at Usmaniya University Hyderabad.

Dr. S.S.Rane (Psychology Deptt.) Presented a paper entitled ""Bahaviour Modification Techniques" at state level conference on Quality in Higher Education held at Aurangabad. March 2001

Dr. Mrs. S. S.Deshpande (Statistics Deptt.) Presented a research paper entitled ""Some Contribution to New Methods of sampling" at the National level conference of "ISPS' held at Raipur, Feb. 2001

*** Prof. Mrs. G.M.Rane (Botany Deptt.)** Presented research papers entitled -
i) ""A survey of fungi from cultivated and uncultivated soils of Jalgaon" at National Conference on Recent Trends in Plant Sciences, at Hyderabad, March 2001.
ii) ""Diversity of fungi in River and Forest soils of Jalgaon, Maharashtra" at National Seminar on Recent Advances in Mycology, plant pathology and Biotechnology, at Pravaranagar, April 2001.

Prof.V.S.Zope (Chemistry Deptt.) Presented research paper entitled ""Comparative study of conversion (depoly merisation) of PET Wastes into value added polyethelene terphthalate powder" at international conference on Plastic Waste management and Environment, at New Delhi March 2001.

*** Prof. K.B.Mahajan : Department of Physics and Computer Science.**

1. Training attended :
Date : 18/12/2000 to 22/12/2000 Training on ""Internet and E-Commerce" conducted by ""Advance Training Institute for Electronics and Process Instrumentation", Niranjanpur, Dehra Dun - 248171 under Labour Ministry of India.

2. Paper presentation :
Date 22/02/2000 to 23/02/2000 Paper presentation on ""A Web Page Tourist Information System" Organised by Computer Society of India, Western zone, conducted by Goa chapter at Goa.

*** Prof. R.S.Bhagadikar : Department of Statistics.**

Training attended :
Date : 18/12/2000 to 22/12/2000 Training on ""Internet and E-Commerce" conducted by ""Advance Training Institute for Electronics and Process Instrumentation", Niranjanpur, Dehra Dun - 248171 under Labour Ministry of India.

*** Prof. N.P.Nehete : Department of Computer Science.**

Training attended :
Date : 11/12/2000 to 15/12/2000 and 18/12/2000 to 22/12/2000 Training on ""Internet and Web Page Design" and ""Internet and E-Commerce" conducted by ""Advance Training Institute for Electronics and Process Instrumentation", Niranjanpur, Dehra Dun - 248171 under Labour Ministry of India.

सन २०००-०१ या वर्षासाठी विविध शिष्यवृत्ती / पारितोषिक मिळविणारे मानकरी

अ.क्रम.		पारितोषिक / शिष्यवृत्ती रुपये	तपशील मिळविणाऱ्या नाव	शिष्यवृत्ती / पारितोषिक विद्यार्थ्यांचे
१	खेर गंभीरमल पारितोषिक	सर्वोत्कृष्ट विद्यार्थी	२७५	कु. मोहिते भावना विश्वास
२	पी. व्ही. रत्नपारी पारितोषिक	प्रथम वर्ष कला आणि विज्ञान या दोन्ही शाखातून महाविद्यालयातून सर्व प्रथम येणार विद्यार्थी	२८६	कु. पाटील प्रेरणा दिलीप
३	डॉ. के. व्ही. पराडकर पारितोषिक	१२ वी विज्ञान या परीक्षेत जीवशास्त्र या विषयात सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	५५	कु. भारंबे किर्ती तुळशीराम, राणे तुषार ज्ञानदेव
४.	फाऊंडर मेंबर नानासाहेब दावलभक्त पारितोषिक	१२ वी विज्ञान या परीक्षेत जीवशास्त्र (बी-ग्रुप) घेऊन सर्वाधिक गुण मिळविणारा व वैद्यकिय शाखेत प्रवेश घेणारा विद्यार्थी	१२०	कु.भारंबे किर्ती तुळशीराम
५	डी. यु. वाणी पारितोषिक	१२ वी विज्ञान या परीक्षेत गणित या विषयात सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	५५	राणे तुषार ज्ञानदेव
६	डी. आर. नाडकर्णी पारितोषिक	१२ वी विज्ञान या परीक्षेत महाविद्यालयात सर्व प्रथम येणारा विद्यार्थी	५५	महाजन प्रितम काशिनाथ
७	तापीराम भगवान चौधरी रमाबाई चौधरी पारितोषिक	१२ विज्ञान या परीक्षेत महाविद्यालयातून सर्व प्रथम येणारा विद्यार्थी	५५	महाजन प्रितम काशिनाथ
८	वि. वा. गंधे आणि सत्यभामा गंधे पारितोषिक	तृतीय वर्ष कला (मराठी स्पे.) या परीक्षेत महाविद्यालयातून सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	३१९	खडके पराग अरुण
९	प्रा. म. ना. अदवंत शिष्यवृत्ती	तृतीय वर्ष कला (मराठी स्पे.) या परीक्षेत महाविद्यालयातून सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	७७	खडके पराग अरुण
१०	नर्मदाबाई नवलराम पाटील पारितोषिक	तृतीय वर्ष कला (मराठी स्पे.) या परीक्षेत महाविद्यालयातून सर्वाधिक (ॲग्रीगेट) गुण मिळविणारा विद्यार्थी	२२०	खडके पराग अरुण

११ रामभाऊ प्रभुदेसाई पारितोषिक	तृतीय वर्ष कला (मराठी प्रधान) द्वितीय व तृतीय वर्षातील मराठी या विषयांत (अॅग्रीगेट) गुण मिळविणारा विद्यार्थी	११०	खडके पराग अरुण
१२ बारजिभे शिष्यवृत्ती पारितोषिक	१२ वी कला परीक्षेत इंग्रजी या विषयात महाविद्यालयातून सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	११०	पंडीत विजया पदमाकर
१३ सौ. शांताबाई पाटील शिष्यवृत्ती	उच्च माध्य. (१२ वी) कला परीक्षेत सर्व प्रथम येणारा आणि याच महाविद्यालयातून प्रथम वर्ष या वर्गात प्रवेश घेणारा विद्यार्थी	१२५	पंडीत विजया पदमाकर
१४ तापीराम भगवान चौधरी आणि रमाबाई चौधरी (थोरगव्हाण) पारितोषिक	१२ वी कला परीक्षेत महाविद्यालयातून सर्व विद्यार्थीनीत सर्व प्रथम येणारी विद्यार्थिनी	५५	पंडीत विजया पदमाकर
१५ सौ. लीला महादेव अदवंत पारितोषिक	उच्च माध्य. (१२ वी) कला या परीक्षेत महाविद्यालयातून सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	११०	चव्हाण रवीकांत देवीदास
१६ सौ. शांताबाई पाटील (हैद्राबाद) शिष्यवृत्ती	महाविद्यालयातून ११ वी कला या वर्गात प्रवेश घेणारा व १० वीच्या परीक्षेत सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	१२५	कु. सिमले सुनिता शिवाजी
१७ सौ. शांताबाई पाटील (हैद्राबाद) पारितोषिक	१२ वी वाणिज्य या परीक्षेत महाविद्यालयात गुण मिळविणारा व प्रथम वर्ष वाणिज्य या वर्गात याच महाविद्यालयात प्रवेश घेणारा विद्यार्थी	१२५	जोशी मनिष मोहन
१८ पाटील - पोतनीस पारितोषिक	१२ वी ते पद्व्युत्तर वर्गा मधील उत्तम चारित्र्य, व चांगली शैक्षणिक पात्रता असणारा (अपेक्षित आवश्यक नाही) महाविद्यालयीन शिक्षण घेत कॉलेज मेस मध्ये स्वत:च्या मदतीसाठी काम विद्यार्थी	११०	चव्हाण सुभाष काशिनाथ
१९ विमल पिता भोजू चौधरी पारितोषिक	तृतीय वर्ष विज्ञान (प्रधान रसायनशास्त्र) या महाविद्यालयातून सर्वाधिक गुण मिळविणारी विद्यार्थीनी	१२५	कु. पाटील प्रज्ञा अशोक
२० महादेव काशिनाथ थत्ते पारितोषिक	तृतीय वर्ष विज्ञान (केमिस्ट्री प्रिन्सिपल) या परीक्षेत महाविद्यालयातून सर्व प्रथम येणारा विद्यार्थी (विदाऊट बॅकलॉग)	११०	कु. पाटील प्रज्ञा अशोक
२१ सौ. शांताबाई पाटील (हैद्राबाद) शिष्यवृत्ती	उच्च माध्य. (१२ वी विज्ञान) या परीक्षेत महाविद्यालयातून सर्वाधिक गुण मिळविणारा व प्रथम वर्ष विज्ञान वर्गात याच महाविद्यालयात प्रवेश घेणारा विद्यार्थी	१२५	कु. कोल्हे पल्लवी विजय
२२ प्रा. अं. गं. चिपळूणकर पारितोषिक	तृतीय वर्ष कला (इंग्रजी) या परीक्षेत महाविद्यालयातून सर्वाधिक गुण मिळविणारा व याच महाविद्यालयात एम.ए. (इंग्रजी) वर्गात प्रवेश घेणारा विद्यार्थी	११०	चौधरी संजय गोपाळ
२३ सौ. शांताबाई पाटील (हैद्राबाद) शिष्यवृत्ती	या महाविद्यालयात ११ वी विज्ञान या वर्गात प्रवेश घेणाऱ्या व शालांत परीक्षेत सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	१२५	देशपांडे नचिकेत चंद्रकांत
२४ मनुभाई देसाई पारितोषिक	या महाविद्यालयात प्रवेश घेणाऱ्यांमध्ये शालांत परीक्षेत सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	११०	देशपांडे नचिकेत चंद्रकांत
२५ सौ. शांताबाई पाटील (हैद्राबाद) पारितोषिक	या महाविद्यालयात ११ वी वाणिज्य या वर्गात प्रवेश घेणाऱ्या या विद्यार्थ्यांमध्ये शालांत सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	१२५	वासवानी घन:शाम कमलेश
२६ सौ. शांताबाई पाटील (हैद्राबाद) पारितोषिक	तृतीय वर्ष वाणिज्य या परीक्षेत महाविद्यालयातून सर्व प्रथम येणारा विद्यार्थी	१२५	कु. पाटील सायली सुरेश
२७ कै. बाबुराव लेले पारितोषिकं	तृतीय वर्ष कला या परीक्षेत इंग्रजी (आवश्यक) या विषयात महाविद्यालयातून सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	११०	कु. डांगरीकर चैताली अरुण
२८ सौ. लीला महादेव अदवंत पारितोषिक	प्रथम वर्ष कला या परीक्षेत महाविद्यालयातून सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी.	११०	कु. पोळ दिपाली डिगंबर
२९ शरद डी. प्रधान पारितोषिक	तृतीय वर्ष विज्ञान संख्या शास्त्र (प्रधान) या परीक्षेत सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	११०	सुर्यवंशी दिपक प्रतापराव
३० डॉ. शं. रा. पुणतांबेकर पारितोषिक	तृतीय वर्ष कला या परीक्षेत हिंदी (प्रधान) विषय धरुन सर्वाधिक गुण मिळविणारा (अग्री. मार्क्स) विद्यार्थी	२२०	महाजन अविनाश श्रावण
३१ श्री. मो. स. भावे पारितोषिक	प्रथम वर्ष वाणिज्य या वर्गातून वार्षिक परीक्षेत अर्थ शास्त्र या विषयांत सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	१०१	मुंधरा गितेश गिरीश
३२ प्रा. मो. स. भावे पारितोषिक	तृतीय वर्ष कला या वर्गातून अर्थशास्त्र हा विशेष विषय घेऊन (द्वितीय व तृतीय वर्षातील अर्थशास्त्राचे एकूण पेपर) सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	१०१	भावसार देवानंद माधवराव
३३ प्रा. मो. स. भावे पारितोषिक	एम. ए. अर्थशास्त्र (संपूर्णस्तर) या वर्गातून सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	२०१	सपकाळ प्रकाश संतोष

३४ घन:शाम काशिराम पाटील (आमोदे) पारितोषिक	एम.ए. वर्गात सर्वप्रथम येणारा विद्यार्थी	५०१	पाटील जितेंद्र वसंत
३५ घन:शाम काशिराम पाटील (आमोदे) पारितोषिक	एम.ए. वर्गात सर्व प्रथम येणारी विद्यार्थीनी	५०१	कु. पाटील वैशाली चंद्रकांत
३६ घन:शाम काशिराम पाटील	एम.एस्सी. वर्गात सर्व प्रथम येणारा विद्यार्थी	५०१	मोरे अरविंद सुधाकर
३७ घन:शाम काशिराम पाटील (आमोदे) पारितोषिक	एम.एस्सी. वर्गात सर्व प्रथम येणारी विद्यार्थीनी	५०१	कु. झोपे कविता रमेश
३८ घन:शाम काशिराम पाटील (आमोदे) पारितोषिक	एम.कॉम. वर्गात सर्व प्रथम येणारा विद्यार्थी	५०१	बेंडाळे सुनिल वसंत
३९ घन:शाम काशिराम पाटील (आमोदे) पारितोषिक	एम.कॉम. वर्गात सर्व प्रथम येणारी विद्यार्थीनी	५०१	कु. दंडवते राखी विजय
४० घन:शाम काशिराम पाटील (आमोदे) पारितोषिक	बी.ए. वर्गात सर्व प्रथम येणारा विद्यार्थी	२५१	खडके पराग अरुण
४१ घन:शाम काशिराम पाटील (आमोदे) पारितोषिक	बी.ए. वर्गात सर्वप्रथम येणारी विद्यार्थीनी	२५१	कु. डांगीकर चैताली अरुण
४२ घन:शाम काशिराम पाटील (आमोदे) पारितोषिक	बी.एस्सी. वर्गात सर्व प्रथम येणारा विद्यार्थी	२५१	पिंजारी रिजवान नजमोद्दिन
४३ घन:शाम काशिराम पाटील (आमोदे) पारितोषिक	बी.एस्सी. वर्गात सर्वप्रथम येणारी विद्यार्थीनी	२५१	कु. टोके वर्षा नरेंद्र
४४ घन:शाम काशिराम पाटील (आमोदे) पारितोषिक	बी.कॉम. वर्गात सर्व प्रथम येणारा विद्यार्थी	२५१	मुंदडा पुष्कर हरीकिसन
४५ घन:शाम काशिराम पाटील (आमोदे) पारितोषिक	बी.कॉम. वर्गात सर्व प्रथम येणारी विद्यार्थीनी	२५१	कु. पाटील सायली सुरेश
४६ सौ. स्मिता व प्रा. अरविंद ग. कर्णिक पारितोषिक	महाविद्यालयात टी.वाय.बी.एस्सी.(प्राणिशास्त्र) या विषयात प्रथम येणारा विद्यार्थी / विद्यार्थीनी	१००	कु. झवर प्राची प्रकाशचंद्र
४७ कै. शरदश्चंद्र दामोदर पाटील पारितोषिक	तृतीय वर्ष बी.एस्सी. वनस्पतीशास्त्र (प्रमुख) या विषयांत सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी / विद्यार्थीनी	२००	कु. टोके वर्षा नरेंद्र
४८ प्रा. एल. एन. पाटील पारितोषिक	बी.एस्सी. (केमिस्ट्री प्रिन्सिपल) या विषयात महाविद्यालयांतून सर्व प्रथम येणारा / येणारी विद्यार्थी / विद्यार्थीनी व याच महाविद्यालयात एम.एस्सी. (ऑर्गनिक केमिस्ट्री) या वर्गात प्रवेश घेणारा / घेणारी विद्यार्थी / विद्यार्थीनी	५००	भोळे पंकज अशोक

४९ गुरु -मातृ, पितृ स्मृती एम.डी. वाणी पारितोषिक	इ.१२ वी सायन्समध्ये महाविद्यालयातून	१००	महाजन प्रितम काशिनाथ
५० कै. छोटू शेनफडू मराठे व कै. ज्ञानेश्वर नरसिंग पाटील पारितोषिक	टी.वाय. बी.ए. (इतिहास) प्रमुख विषयांत सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	१०१	शिंदे मनोहर रुपचंद
५१ कै. प्रा. एस. डी. सिरसीकर पारितोषिक	महाविद्यालयांत भूगोल या विषयात तृतीय वर्षी विशेषस्तरावर सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	२००	पाटील अमर जानू
५२ कै. सौ. पार्वतीबाई पारितोषिक	पदव्युत्तर एम.ए. (भाग-१ व भाग-२) मिळून संस्कृत विषय घेऊन सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	१०१	कु. भंडारी गितांजली लक्ष्मीकांत
५३ कै. सौ. पार्वतीबाई पारितोषिक	पदव्युत्तर एम.ए. (भाग -१ व भाग-२) मिळून मराठी विषयात सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	१०१	पाटील अभिजित मदन
५४ कै. शंकरराव कुळकर्णी पारितोषिक	पदव्युत्तर एम.ए. (भाग-१ व भाग-२) मिळून हिंदी विषयांत सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	१०१	बचाटे एकनाथ माणिक
५५ कै. शंकरराव कुळकर्णी पारितोषिक	पदव्युत्तर एम.ए. (भाग-१ व भाग-२) मिळून इंग्रजी विषयांत सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	१०१	महाजन दिनेश सुधाकर
५६ सौ. जिजाबाई शालीग्राम पारितोषिक	१२ वी कला शाखेतील मराठी या विषयात सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	२००	कु. कोळी अनिता कडू
५७ प्रा. शालीग्राम नवलराम पारितोषिक	एम.ए. (मराठी स्पेशल) या वर्गात सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	३००	पाटील अभिजित मदन
५८ कै. श्रीधर महादेव गोखले यांच्या स्मृती प्रित्यर्थ पारितोषिक	बी.सी. जे. परीक्षेत सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	२५१	महाजन मंगेश त्र्यंबक
५९ कै. श्रीधर महादेव गोखले यांच्या स्मृती प्रित्यर्थ पारितोषिक	एम.सी.जे. परीक्षेत सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	२५१	गाडगीळ राजेंद्र दामोदर
६० प्रा. पी. जी. अभ्यंकर गौरव समिती पारितोषिक	बी.कॉम. परीक्षेत सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	२०१	कु. पाटील सायली सुरेश

६१ प्रा. पी. जी. अभ्यंकर गौरव समिती पारितोषिक	एम.कॉम. परीक्षेत सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	३०१	कु. दंडवते राखी विजय
६२ प्रा. श्रीरंग राजे स्मृती पारितोषिक	एफ.वाय.बी.कॉम. परीक्षेत इन्ट्रॉडक्शन टू कॉम्प्युटर ॲण्ड क्वान्टीटेटीव्ह मेथड या विषयात सर्वाधिक सर्वाधिक गुण मिळविणारी विद्यार्थी	२५१	बुगडे उमा अरविंद
६३ प्रा. श्रीरंग राजे स्मृती पारितोषिक	एस.वाय.बी.कॉम. परीक्षेत कॉम्प्युटर ॲप्लिकेशन ॲण्ड बिझिनेस कम्युनिकेशन या विषयात सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	२५१	कु. पगारीया भावना अनिल
६४ प्रा. श्रीरंग राजे स्मृती पारितोषिक	टी.वाय.बी.कॉम. परीक्षेत कॉम्प्युटर ॲप्लिकेशन ॲण्ड कॉम्प्युटेटीव्ह स्कील या विषयात सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	२५१	कु. सिंग अलका जंगशेर
६५ कै. सौ. सरोज देशमुख वार्षिक शिष्यवृत्ती	महाविद्यालयातील गरीब हुशार आणि होतकरु विद्यार्थी	१२५०	महाजन भगवान किसन
६६ कै. सौ. सरोज देशमुख वार्षिक शिष्यवृत्ती	महाविद्यालयातील गरीब, हुशार आणि होतकरु विद्यार्थी हुशार विद्यार्थ्यांसाठी	१२५०	कु. चौधरी स्वाती विठ्ठल
६७ कै. के. य. जोशी स्मृती शिष्यवृत्ती	महाविद्यालयातील ११ वी ते पदव्युत्तर वर्गापर्यंत शिक्षण घेणाऱ्या गरीब, हुशार विद्यार्थ्यांसाठी	२५००	चव्हाण सुभाष काशिनाथ

उच्च माध्यमिक प्रमाणपत्र परीक्षा, मार्च २००० मध्ये झालेल्या गुणवत्ता यादीत आलेल्या विद्यार्थ्यांची यादी

दरवर्षी प्रमाणेच महाविद्यालयाच्या विद्यार्थ्यांनी विविध परीक्षात विशेष प्राविण्य संपादन केले आहे. १२ वी च्या परीक्षेत पहिल्या वर्गात उत्तीर्ण होणारे विज्ञान शाखेचे २७५, वाणिज्य शाखेचे ११० तर कला शाखेचे २५ विद्यार्थी आहेत.

विशेष उल्लेखनीय बाब म्हणजे यावर्षी आठ विद्यार्थी गुणवत्ता यादीत आलेत. ते पुढीलप्रमाणे :

विद्यार्थ्यांचे नाव	**गुणवत्ता जनरल मेरीट क्र.**
विज्ञान शाखा –	
महाजन प्रितम काशिनाथ	१०
कासट गायत्री अरविंद	१५
मेहता कावेरी अनिलकुमार	१५
भारंबे किर्ती तुळशीराम	१७
राणे तुषार ज्ञानदेव	१८
कुलकर्णी राहूल हणमंत	२०

विद्यार्थ्यांचे नाव	**गुणवत्ता जनरल मेरीट क्र.**
वाणिज्य शाखा –	
जोशी मनिष मोहन	०५
जैन सिध्दार्थ राजेंद्र	०६
जैन अम्रिता महेंद्र	०८
जैन विशाल प्रकाशचंद्र	०८
बनवट दिव्या प्रफुल्लचंदकुमार	०९
झवर नितिन मदनलाल	०९
भदादे परिक्षित केशरलाल	१०
टाटीया जितेंद्र पारसमल	१३
शाह संदिप चंद्रकांत	१४
गणत्रा हेमंतकुमार नरेंद्र	१५

* **विषयनिहाय गुणवत्ता यादी –**
फिजिक्स विषयात बोर्डात सर्वप्रथम (१०० पैकी १०० गुण)
१) भारंबे किर्ती तुळशीराम
२) पाटील स्वप्नील रमेश

* **बुक किपिंग ॲन्ड अकौन्टन्सी या विषयात बोर्डात सर्वप्रथम**
(१०० पैकी १०० गुण)
१) बनवट दिव्या प्रफुल्लकुमार

पदवी व पदव्युत्तर स्तरावरील यश

एप्रिल / मे २००० मध्ये झालेल्या परीक्षेत मु. जे. महाविद्यालयातील २८ विद्यार्थी विद्यापीठात पहिल्या तीन विद्यार्थ्यांमध्ये गुणानुक्रमाने उत्तीर्ण झालेत.

परीक्षा	विद्यार्थ्यांचे नाव	विषय	गुणानुक्रम
पदवीस्तर–			
बी.ए.	खडके पराग अरुण	राज्यशास्त्र	प्रथम
	कु. डांगरीकर चैताली अरुण	संस्कृत	प्रथम
	कु. रेंभोटकर दिप्ती नरेंद्र	संस्कृत	द्वितीय
	शिंदे मनोहर रुपचंद	इतिहास	तृतीय
	कु. नाईक प्रज्ञा अशोक	मानसशास्त्र	द्वितीय
	कु. जैन ललिता हरकचंद	मानसशास्त्र	तृतीय
बी.एस्सी.	कु. टोके वर्षा नरेंद्र	बॉटनी	तृतीय
	पिंजारी रिजवान नजमोद्दिन	केमिस्ट्री	तृतीय
	चव्हाण पल्लवी प्रमोद	फिजिक्स	तृतीय
	सुर्यवंशी दीपक प्रतापराव	स्टॅटिस्टिक्स	प्रथम
	महाजन कुंदन खेमचंद	स्टॅटिस्टिक्स	द्वितीय
	क्षत्रिय सुशिल नथू	स्टॅटिस्टिक्स	तृतीय

परीक्षा	विद्यार्थ्यांचे नाव	विषय	गुणानुक्रम
बी.कॉम.	कु. पाटील सायली सुरेश	कॉमर्स	तृतीय
बी.सी.जे.	महाजन मंगेश त्र्यंबक	जर्नालिझम	तृतीय
पदव्युत्तर स्तर :			
एम.ए.	महाजन दिनेश सुधाकर	इंग्रजी	तृतीय
	बऱ्हाटे एकनाथ माणिक	हिंदी	प्रथम
	जैन योगेश भिकनचंद	हिंदी	तृतीय
	कोसोदे प्रदीप गोविंदराव	मराठी	प्रथम
	पाटील अभिजीत मदन	मराठी	द्वितीय
	कु. भंडारी गितांजली लक्ष्मीकांत	संस्कृत	प्रथम
	कु. जोशी स्वाती शशीकांत	संस्कृत	द्वितीय
	सपकाळ प्रकाश संतोष	अर्थशास्त्र	प्रथम
	पाटील परमानंद छगन	अर्थशास्त्र	तृतीय
	कु. कुळकर्णी रुपाली विनायक	राज्यशास्त्र	द्वितीय
	पाटील जितेंद्र वसंत	भूगोल	प्रथम
एम.कॉम.	दंडवते राखी विजय	कॉमर्स	द्वितीय
एम.एस्सी.	कु. झोपे कविता रमेश	केमिस्ट्री	प्रथम
एम.सी.जे.	गाडगीळ राजेंद्र दामोदर	जर्नालिझम	प्रथम

अजिंठा

नियतकालिक

२०००-२००१

प्रकाशक

प्राचार्य अनिल राव

मुळजी जेठा महाविद्यालय, जळगाव-४२५००२.
दूरध्वनी : (०२५७) २३४२८१, फॅक्स् : २३७३६३
e mail : mjcjal@bom6.vsnl.in

संपादक

प्रा. डॉ. जी. एस. चौधरी

डिझाईन

झरोका ग्राफिक्स्

४२, शाहू कॉम्प्लेक्स्, जळगाव.
दूरध्वनी : २३५२१२, २३७६३९

मुद्रक

सातपुडा ऑफसेट प्रिंटर्स

जी-३८, एम.आय.डी.सी., जळगाव.
दूरध्वनी : २११३०२

टाईपसेटींग

अक्षरमुद्रा

५१, पहिला माळा, बी. जे. मार्केट, जळगाव
दूरध्वनी : २२४७१६, २२१६३०